

ตสุสุททาน์

โสมทตตตญจ อัจฉิฏฐัจ
 กุรุ ปุณฺณนทีปี จ
 กัจฉปมจฉเสคฺค จ
 กุฏฺฐวาณิชครหิ
 ฐมมฐชนฺติ เต ทส.

ประมวลชาดกแห่งพีรณัตถัมภกวรรค
 นั้น

๑๐ เรื่อง คือ โสมทตชาดก ๑
 อัจฉิฏฐภัตตชาดก ๑ กุรุราชชาดก ๑
 ปุณฺณนทีชาดก ๑ กัจฉปชาดก ๑
 มัจฉชาดก ๑ เสคคฺคชาดก ๑,
 กุฏฺฐวาณิชชาดก ๑, ครหิตชาดก ๑
 และฐมมฐชชาดก ๑.

๘. กาสาววคฺค

๑. กาสาวชาดก (๒๒๑)

๑๔๑. “อนิกุกสาโว กาสาวัง
โย วตถํ ปริทหิสฺสติ
อเปโต ทมฺสจฺเจน
น โส กาสาวมรหติ.

๑๔๒. โย จ วนฺตกสาวสฺส
สีเลสุ สฺสมาหิโต
อฺเปโต ทมฺสจฺเจน
ส เว กาสาวมรหตี”ติ.

กาสาวชาดกํ ปจฺมํ.

๘. กาสาวรรค

๑. กาสาวชาดก (๒๒๑)

๑๔๑. “ผู้ใดมีกิเลส ประดุจตั้งน้ำฝนยัง
กายไม่ออก ปราศจากทมะและ
สัจจะ จักนุ่งห่มผ้าที่ย้อมน้ำฝน
ผู้นั้นหาควร (จะนุ่งห่ม) ผ้าที่ย้อม
น้ำฝนไม่.

๑๔๒. ส่วนผู้ใด มีกิเลสประดุจตั้งน้ำฝน
อันกายแล้ว ตั้งมั่นด้วยดีในศีล
ทั้งหลาย ประกอบด้วยทมะและ
สัจจะ ผู้นั้นแลย่อมควร (จะนุ่งห่ม)
ผ้าที่ย้อมน้ำฝนได้” ดังนี้.

กาสาวชาดก ที่ ๑.

๘. กาสาววคค

๑. กาสาวชาตกวรรณนา (๒๒๑)

อนิกุกสาโว กาสาวนุตติ อิทํ
สตถุตา เขตวเน วิหรนโต เทวทตต์
อารพภ กเถสิ. วตถุ ปน ราชคเห
สมุจจิตต์.

เอกสมิ สมเย ฐมมเสนาปติ
ปญจหิ ภิกขุสเถหิ สทฐิ เวพฺพวเน
วิหรติ. อถ เทวทตฺโตปิ อตฺตโน
อนรุปาย ทุสฺสีลปริสาย ปริวโต
คยาสิเส วิหรติ.

ตสมิ สมเย ราชคหวาสินอ ฉนทกํ
สํหริตฺวา^๑ ทานํ สชชยีสฺสุ. อเถโก
โวหารตถาย อาคตวาณิโช “อิมิ สากฺกํ
วิสสชเชตฺวา มมปิ ปตฺติกํ กโรถา”ติ
มหคฺขมํ กนฺธกาสาวํ อทาสิ.

นาครา มหาทานํ ปวตฺตยีสฺสุ. สพฺพํ
ฉนทเกน สงฺกทฺตมิตต์ กหาปณฺเหว

๘. กาสาวรรค

๑. พรรณนากาสาวชาตก (๒๒๑)

พระศาสดา เมื่อประทับอยู่ที่พระ
เชตวันมหาวิหาร ทรงปรารภพระเทวทัต
ตรัสพระธรรมเทศานี้ว่า **ผู้มีกิเลสจุก
น้ำฝาด ยังกายไม่ออก** ดังนี้เป็นต้น.
แต่เรื่องราวเกิดขึ้นในพระนครราชคฤห์.

สมัยหนึ่ง พระธรรมเสนาบดีพร้อม
กับภิกษุจำนวน ๕๐๐ รูป พักอยู่ที่พระ
วิหารเวฬุวัน. ครั้งนั้น ฝ่ายพระเทวทัต
อันบริษัททุกศีล ซึ่งสมควรแก่ตน แวดล้อม
พักอยู่ที่คยาสิสประเทศ.

สมัยนั้น ชาวพระนครราชคฤห์ร่วมใจกัน
ตระเตรียมทาน. ครั้งนั้น พ่อค้าซึ่งมา
ค้าขายคนหนึ่ง กล่าวว่า “ขอให้พวกท่าน
จำหน่ายผ้าผืนนี้ แล้วจัดการให้ข้าพเจ้า
เป็นผู้มีส่วนบุญ (ร่วมกับพวกท่าน)บ้าง
เถิด” แล้วมอบผ้ากาสาอะ มีกลิ่นหอม
ซึ่งมีราคามากไว้ให้.

ชาวพระนคร ยังมหาทานให้เป็นไปแล้ว.
วัตถุกานทั้งหมดที่ผู้ร่วมฉันทะกันรวบรวม

^๑ ฉ. สงฺฆริตฺวา.

นิฏจาสิ. โส สาฏโก อติเรโก อโหสิ. ได้สำเร็จแล้วด้วยกหาปณะทั้งนั้น. ผ้าผืน
นั้น จึงเป็นของเหลือเฟือ.

มหาชนโน สนุnipติตวา “อยิ คนุช- มหาชนประชุมปรึกษากันว่า “ผ้ากาสาอะ
กาสาสาฏโก อติเรโก, กสฺส นั ซึ่งมิกลิ้นหอมผืนนี้ เป็นของเหลือเฟือ,
ทุสฺสํ ทสฺสาม, ก็ มยิ สารีปุตฺตสฺส เราจะถวายผ้านั้นแต่ท่านรูปไหนดี, ถวาย
ทสฺสาม อุทวฺหุ เทวทตฺตสฺสา”ติ มนฺตยิ. พระสารีบุตร หรือว่า พระเทวทัต”.

ตตฺตเถเก “สารีปุตฺตตฺตเถรสฺสา”ติ บรรดาคนเหล่านั้น พวกหนึ่งพูด
อาหํสุ. อปเร “สารีปุตฺตตฺตเถโร กติปาหํ ว่า “(ถวาย)พระสารีบุตร(ดีกว่า)”. อีก
วสิตฺวา ยถารุจิ ปกุกมิสฺสติ, เทว- พวกหนึ่งกล่าว(คัดค้าน)ว่า “ท่านพระ
ทตฺตตฺตเถโร ปน นิพทฺธิ อมหากิ สารีบุตรเถระพักอยู่ประเดี้ยวเดียว ก็จะ
นคฺรเมว อุปนิสฺสา ย วิหฺรติ, มงฺกลาว- หลีกไปตามความพอใจ, ส่วนพระเทวทัต-
มงฺกลเสฺย อยเมว อมหากิ อวสฺสโย, เถวทตฺตสฺส ทสฺสามา”ติ อาหํสุ.
เถวทตฺตสฺส ทสฺสามา”ติ อาหํสุ.

บรฺรดาคนเหล่านั้น พวกหนึ่งพูด
ว่า “(ถวาย)พระสารีบุตร(ดีกว่า)”. อีก
พวกหนึ่งกล่าว(คัดค้าน)ว่า “ท่านพระ
สารีบุตรเถระพักอยู่ประเดี้ยวเดียว ก็จะ
หลีกไปตามความพอใจ, ส่วนพระเทวทัต-
เถระ อาศัยพระนคฺรของพวกเราอยู่
ประจำ, พระเทวทัตนี้เท่านั้น ในงาน
มงฺคลและงานอวมงฺคล ก็เป็นที่พึงอาศัย
ของพวกเราได้, เราควรถวายพระเทวทัต
(ดีกว่า)”.

สมพฺหุลิกิ กเถนฺเตสฺยปิ “เทวทตฺตสฺส เมื่อชนทั้งหลาย แม้จะกล่าว(ถกเถียง)กัน
ทสฺสามา”ติ วตฺตทาโร พหุ อหฺลํสุ. ไปหลายทาง ฝ่ายที่กล่าวว่า “(ควร)
ถวายพระเทวทัต” ดังนี้ มีมาก(กว่า).

เมื่อชนทั้งหลาย แม้จะกล่าว(ถกเถียง)กัน
ไปหลายทาง ฝ่ายที่กล่าวว่า “(ควร)
ถวายพระเทวทัต” ดังนี้ มีมาก(กว่า).

อถ นั เทวทตฺตสฺส อหํสุ. เทวทตฺโต ครั้งนั้นชาวพระนคฺร จึงได้ถวายผ้าผืน
ตสฺส ทสา ฉินฺทาเปตฺวา โอวฏฺฐิกิ นั้นแก่พระเทวทัตไป. พระเทวทัตให้ช่าง

บริษัทเพชรไทยพัฒนา จำกัด

สร้างต้นฉบับพระคัมภีร์เพื่อถวายเป็นพุทธบูชา

สิพพาเปตวา ราชาเปตวา สุวณฺณ-
ปตฺตวณฺณ^๑ กตฺวา ปารุปี.

ตสฺมี กाले तीสมตฺตา ภิกฺขุ ราชคฺคา
สาवตฺถी कनฺठवा सदुगारं वनฺทิต्वा
กตप्पิสฺสนุถารวาทํ ปวตฺตตี อารोजेतฺวา
“เอวํ ฆนฺเต เทวทตฺโต อตฺตโน
อนนฺจจฺจวีกํ อรหตฺตทฺธชฺ^๒ ปารุปี”ติ
อารोजेतฺสุ.

สตฺถา “น ภิกฺขเว เทวทตฺโต อิทาเนว
อตฺตโน อนนฺรูปํ อรหตฺตทฺธชฺ ปรินฺทิตฺติ,
ปุพฺเพปิ ปรินฺทิตฺติเยว”ติ วตฺวา อตีตํ
อาหริ.

อตีเต พาราณสียํ พุรฺหมทตฺเต
ราชชฺ ภาเรนฺเต โพธิสฺตโต หิมวณฺตปุ-
ปเทเส หตฺถิกุเล นินฺพพตฺติตฺตวา วยฺปุปฺตโต
อสีตฺติสฺสสฺสมตฺตวารณฺปริวาโร ยุกฺกปฺติ

ตัดชายผ้านั้น ให้เย็บเป็น ๒ ชั้น สั่งให้
ย้อม จนมีสีประดุจแผ่นทองคำแล้วจึงห่ม.

ในกาลนั้น ภิกษุประมาณ ๓๐ รูป (ออก)
จากนครราชคฤห์ ไปยังเมืองสาวัตถี
ถวายบังคมพระศาสดา อันพระองค์ทรง
ทำปฏิสันถารแล้ว กราบทูลความเป็น
ไปนั้นแล้ว กราบทูลว่า “พระเจ้าข้า
พระเทวทตฺตห่มผ้า อันเป็นธงชัยของพระ-
อรหันต์ ไม่เหมาะสมสำหรับตนอย่างนี้”.

พระศาสดาตรัสว่า “ภิกษุทั้งหลาย
เทวทตฺตห่มผ้า อันเป็นธงชัยของพระ
อรหันต์ ไม่เหมาะสมแก่ตน เฉพาะใน
บัดนี้เท่านั้น ก็หามีได้, ถึงในกาลก่อน
ก็ได้ห่มแล้วเหมือนกัน” ดังนี้แล้ว ทรง
นำอดีตนิทานมาว่า.

ในอดีตกาล เมื่อพระเจ้าพรหมทตฺ
ทรงครองราชสมบัติอยู่ ณ นครพาราณสี
พระโพธิสัตว์ บังเกิดในตระกูลช้าง
ในหิมวันตประเทศ เจริญวัยแล้วได้เป็น

^๑ สุวณฺณปฏวณฺณนคฺคิปี, ฉ. สุวณฺณปฏวณฺณ.

^๒ อรหตฺตทฺธชฺนคฺคิปี, ฉ. อรหตฺตชฺ อิทํ ชุคฺคตฺตริ.

หุตวา อรณฺฆายตเน วสติ.

อถโก ทุกุคตมนุสฺโส พาราณสียํ
วิหรนุโต ทนฺตการวียิยํ ทนฺตการเว
ทนฺตวลายาทีนึ กโรนฺเต ทิสฺวา
“หตฺถิทนฺเต ลมิตฺวา คณฺหิสฺสตา”ติ
ปฺจฉิ. “อาม คณฺหิสฺสามา”ติ อาหฺสุ.

โส “สาธู”ติ อาวูธํ อาทาย กาสาย-
วตฺถวสโน ปจฺเจกพฺพุทฺธเวสํ คณฺหิตฺวา
ปฏิสฺสํ ปฏิมุญฺจิตฺวา หตฺถิวียิยํ จตฺวา
อาวูเชน หตฺถึ มาเรตฺวา ทนฺเต
อาทาย พาราณสียํ วิกุกฺคินฺนุโต ชีวิกํ
กปฺเปสิ.

โส อปรภาเค โภทิสฺตตฺสฺส ปริวาร-
หตฺถินํ สพฺพปจฺฉิมหตฺถึ มาเรตฺุ
อารภิ.

หตฺถิโน เทวสิกํ หตฺถิสฺสุ ปรีหายนฺเตสุ
“เกน นุ โข การณฺเนน หตฺถิโน
ปรีหายนฺตี”ติ โภทิสฺตตฺสฺส อาโรเจสุ.

โภทิสฺตโต ปรีคคณฺหนุโต “ปจฺเจก-
พฺพุทฺธเวสํ คเหตุวา หตฺถิวียิยปรียนฺเต

จำโฆลง มีช่างประมาณ ๘๐,๐๐๐ เชือก
เป็นบริวาร อาศัยอยู่ที่ราวป่าแห่งหนึ่ง.

ครั้งนั้น คนเข็ญใจคนหนึ่งอยู่ที่เมือง
พาราณสี เห็นพวกช่างทำงาที่ถนน
ช่างงา กำลังทำวलयงาเป็นต้นอยู่ จึง
ถามว่า “ได้งาช้างแล้วจะรับ(ซื้อ)ไหม”.
พวกช่างงากล่าวว่า “เออ พวกเราจะ
รับ(ซื้อ)”.

ทुकตบุรุษนั้น กล่าวว่า “ดีแล้ว” ฉวย
อาวูธ นุ่งห่มผ้าย้อมน้ำฝาด ปลอมเพศ
ให้เหมือนพระปัจเจกพุทธเจ้า ยืนคลุม
ศีรษะอยู่ข้างทางช้าง(ผ่านไปมา)ใช้อาวูธ
ฆ่าช้าง เองาไปขายในเมืองพาราณสี
เลี้ยงชีพ.

ต่อมา ทุกตบุรุษนั้น เริ่มจะฆ่าช้างตัว
ที่อยู่ข้างหลังเขาทั้งหมด ของพวกช่างที่
เป็นบริวารพระโพธิสัตว์.

เมื่อช้างขาดหายไปทุกวัน ๆ พวกช่างสงสัย
ว่า “เพราะเหตุไรหนอช้างจึงขาดหายไป” จึงแจ้งให้พระโพธิสัตว์ทราบ.

พระโพธิสัตว์คอยจับดู ฉงนใจว่า
“บุรุษคนหนึ่ง ปลอมเพศเหมือนพระ

บริษัทเพชรไทยพัฒนา จำกัด
สร้างต้นฉบับพระคัมภีร์เพื่อถวายเป็นพุทธบูชา

เอโก ปุริโส ติฏฐติ, กจฺจิ นุ โข
 มาเรติ, ปริกฺคณฺหิสฺสามิ นนฺ”ติ
 เอกทิวสํ หตฺถิ ปุโรโต กตฺวา สยํ
 ปจฺจโต อโหสิ.

โส โภทิสฺสตุตํ ทิสฺวา อาวูธํ อาทาย
 ปกฺขนฺทฺธิ. โภทิสฺสตุโต นีวตฺติตฺวา จิตฺโต
 “ภูมียํ โปเถตฺวา มาเรสฺสามิ นนฺ”ติ
 โสณฺทํ ปสาเรตฺวา เตน ปรีทหิตานิ
 กาสายานิ ทิสฺวา “อิมํ อรหตฺตทฺธชฺชํ
 มยา ครุกาตุํ วฏฺฏติ”ติ โสณฺทํ
 ปฏฺฐิสฺหริตฺวา “อมฺโภ ปุริส นนุ เอส
 อรหตฺตทฺธชฺชํ อนนฺจฺจวิโก ตฺยหํ,
 กสฺมา เอตํ ปรีทหสิ”ติ วตฺวา อีมา
 คาถา อโวจ

๑๔๑. “อนิกฺกสาโว กาสาวํ
 โย วตฺถํ ปรีทหิสฺสติ
 อเปโต ทมสจฺเจน
 น โส กาสาวมรหติ.

๑๔๒. โย จ วนฺตกสาวสฺส
 สีเลสุ สฺสมาหิโต

ปัจเจกพุทฺธเจ้า ยืนแอบอยู่ที่ริมทางข้าง
 (ผ่านไปมา), จะฆ่าข้างกระมัง เราจัก
 คอยจับเขาดูที” วันหนึ่ง จึงให้ข้างไป
 ข้างหน้า ตนเอง(แอบ)มาข้างหลัง.

เขาเห็นพระโพธิสัตว์ จึงฉวยอาวุธวิ่ง
 เข้าใส่. พระโพธิสัตว์หมุนตัวกลับยืนอยู่
 เหยียดวงออกด้วยหมายว่า “จักจับมัน
 ฟาดพื้นให้ตายเสีย” พอเห็นผ้ากาสาვე
 ที่เขานุ่งห่ม คิดว่า “ธงชัยของพระอรหันต์
 นี้เราต้องเคารพ” จึงม้วนวงหุดกลับเข้า
 แล้วกล่าวว่า “บุรุษผู้เจริญ ธงชัยพระ-
 อรหันต์ผืนนี้ ไม่เหมาะสมสำหรับท่าน
 มิใช่หรือ, ท่านจะนุ่งห่มธงชัยพระอรหันต์
 นั้น ไปทำไมกันเล่า” ดังนี้ แล้วได้กล่าว
 คาถาเหล่านี้ว่า

๑๔๑. “ผู้ใดมีกิเลส ประดุจดั่งน้ำฝาดยัง
 กายไม่ออก ปราศจากทมะและ
 สัจจะ จักนุ่งห่มผ้าที่ย้อมน้ำฝาด
 ผู้นั้นหาควร (จะนุ่งห่ม) ผ้าที่ย้อม
 น้ำฝาดไม่.

๑๔๒. ส่วนผู้ใดมีกิเลส ประดุจดั่งน้ำฝาด
 อันกายแล้ว ตั้งมั่นด้วยดีในศีล

บริษัทเพชรไทยพัฒนา จำกัด
 สร้างต้นฉบับพระคัมภีร์เพื่อถวายเป็นพุทธบูชา

อุเปโต ทมสจุเจน
ส เว กาสาวมรหตี”ติ.

ทั้งหลาย ประกอบด้วยทมะและ
สัจจะ ผู้นั้นแล ย่อมควรร(จะนุ่งห่ม)
ผ้าที่ย้อมน้ำฝาดได้” ดังนี้.

ตตถ อนิกกสาโวติ กสาโว
วุจจติ ราโค โทโส โมโห มกุโข
ปลาโส อิสสา มจจริยี่ มายา
สาถยยี่ ถมฺโภ สารมฺโภ มาโน
อติมานो มโท ปมาโท สพฺเพ
อกุสลา ฐมฺมา สพฺเพ ทุจจริตา
สพฺพํ ภวคามิกมมฺ ทิยทุคฺคกิเลสสหสฺส
เอโส กสาโว นาม.

บรรดาคำเหล่านั้น คำว่า **ประดุจ**
ดั่งน้ำฝาดยังไม่คาย ความว่า ราคะ โทสะ
โมหะ มกฺขะ (การลบหลู่บุญคุณท่าน)
ปลาสะ (การตีตนเสมอ) อิสสา (การ
ริษยา) มจจริยะ (ความตระหนี่) มายา
(เล่ห์เหลี่ยม) สาถยยะ (การโอ้อวด) ถมฺพะ
(หัวดี) สารมฺพะ (การแข่งขัน) มานะ
(การถือตัว) อติมานะ (การดูหมิ่นท่าน)
มทะ (ความมัวเมา) ปมาทะ (การเลินเล่อ)
อกุศลธรรมทั้งปวง, ทุจจริตทั้งปวง กรรม
ที่นำสัตว์ไปยังภพทั้งปวง และกิเลส
๑,๕๐๐ ชนิด ท่านเรียกว่า กิเลสประดุจ
ดั่งน้ำฝาด นี้ชื่อว่า กิเลสประดุจดั่งน้ำฝาด.

โส ยสฺส ปุคฺคลสฺส อปฺปหีนो
สนฺदानโต นิสฺสิโต^๑ อนิกฺขนฺโต, โส
อนิกฺกสาโว นาม. กาสาวนฺติ กาสาย-
รสปีตํ อรหฺตฺตทฺชชฺฏตํ^๒

กิเลสนั้น ผู้ใดยังละไม่ได้ คือสละไม่ขาด
ได้แก่ ยังไม่ออกไปจากสันดาน ผู้นั้น
ชื่อว่า มีกิเลสประดุจดั่งน้ำฝาด ยังคายไม่
ออก. คำว่า **ผ้าย้อมด้วยน้ำฝาด** ความว่า

^๑ น. อนิสฺสฏฺโง.

^๒ น. อรหฺตฺตทฺชชฺฏตํ.

(ผ้า) อันเป็นธงชัยของพระอรหันต์ ซึ่งอมรสน้ำฝาดไว้.

โย วตถํ ปรีทหิสฺสตีติ โย เอวรูปุ
หุตฺวา เอวรูปุ วตถํ ปรีทหิสฺสตี^๑
นิวาเสติ เจว ปารุปฺติ จ.

คำว่า ผู้ใดจักนุ่งห่มผ้า ความว่า ผู้ใดมีรูปอย่างนั้น จักนุ่งห่มผ้าเห็นปานนั้นคือทั้งนุ่งทั้งห่ม (ผ้าเห็นปานนั้น).

อเปโต ทมฺสจฺเจนาติ อินฺทุริยทม-
สงฺขาเตน ทเมน นิพฺพานสงฺขาเตน
จ ปรมตฺถสจฺเจน อเปโต ปรีวชฺชิตฺโต.

คำว่า ไปปราศจากทมะและสังจะ ความว่าปราศจาก คือเว้นขาดจากทมะ กล่าวคือ การฝึกอินทรีย์ และจากปรมัตถสังจะ กล่าวคือพระนิพพาน.

นิสฺสกุทฺเต วา กรณวณฺเณ, เอตฺสฺมา
ทมฺสจฺจา อเปโตติ อตฺถเ.

อีกอย่างหนึ่ง คำว่า ทมฺสจฺเจน นั้น เป็นตติยาวิภัติ ใช้ในอรรถบัญญัติมีวิภัติ, อธิบายว่า ไปปราศจากทมะและสังจะนั้น.

“สจฺจนฺ”ติ เจตฺถ วจีสจฺจํ จตฺสจฺจมฺปิ
วฏฺฏติเยว.

ก็ในคำว่า “สังจะ” นี้ วจีสจฺจํก็ตีสังจะ ๔ อย่างก็ดี ใช้ได้เหมือนกัน.

น โส กาสาวมรหตีติ โส ปุคฺคโล
อนิกฺกสาวตฺตา อรหตฺตทฺธชฺชํ กาสาวํ
น อรหตี อนนฺจจฺวิโก เอตฺสฺส.

คำว่า ผู้นั้นไม่ควร(นุ่งห่ม)ผ้าย้อมน้ำฝาด ความว่า บุคคลนั้น หากควร (จะนุ่งห่ม) ผ้ากาสาวะ อันเป็นธงชัยของพระอรหันต์ ไม่ คือเป็นผู้ไม่เหมาะสม แก่ผ้ากาสาวะนั้น เพราะตนมีกิเลสดูจนน้ำฝาดยังคายออกไม่ได้.

^๑ ฉ. ปรีทหิสฺสตี.

โย จ วนุตกสาวสชาติ โย ปน
 ปุคฺคโล ยถาวุตตสเสว กาสาวส
 วนุตตตา วนุตกสาโว อสฺส.

คำว่า บุคคลผู้มีกิเลสจุน้ำฝาด
 อ้นกายแล้ว ความว่า ส่วนบุคคลใด
 เป็นผู้มีกิเลสจุน้ำฝาดอ้นกายออกแล้ว
 เพราะตนกายกิเลสจุน้ำฝาด ตามที่กล่าว
 แล้วนั้นแลได้แล้ว.

สีเลสุ สุตมาหิตติ มคฺคสีเลสุ เจว
 ผลสีเลสุ จ สมฺมา อากฺโข, อานตฺวา
 จปิโต วิว เตสุ ปตฺติฏฺจิตฺ. เตหิ
 สีเลหิ สมงฺกิฏฺฏสฺเสตฺ อธิวณฺ.

คำว่า ตั้งมั่นดีแล้วในศีลทั้งหลาย ความว่า
 ตั้งมั่นอยู่โดยชอบในมรรคศีลและในผลศีล
 ทั้งหลาย, คือดำรงอยู่ในศีลเหล่านั้น
 ประดุจตั้งว่านำมาตั้งไว้แล้ว. คำนี้เป็นชื่อ
 ของบุคคลผู้เพียบพร้อมไปด้วยศีลเหล่านั้น.

อุเปโตติ สมฺปนฺโน สมฺนฺนาคโต.

คำว่า เข้าถึง ความว่า ถึงพร้อม คือ
 ประกอบพร้อมแล้ว.

ทมสจฺเจนาติ วุตฺตปฺปการเณ ทเมน
 เจว สจฺเจน จ.

คำว่า ด้วยทมะและสังจะ ความว่า
 ด้วยมทมะและด้วยสังจะมีประการตามที่
 กล่าวแล้ว.

ส เว กาสาวมรหิตฺติ โส เอวรูปุ
 ปุคฺคโล อิมํ อรหตฺตทฺชชฺ^๑ กาสาว
 อรหติ.

คำว่า ผู้นั้นควร(นุ่งห่ม)ผ้ากาสาจะ
 ความว่า บุคคลนั้นคือผู้เห็นปานนั้น
 ย่อมควร (จะนุ่งห่ม) ผ้ากาสาจะ อันเป็น
 ธงชัยของพระอรหันต์นี้.

^๑ ฉ. อรหทฺชชฺ.

เอวํ โพรธิตโต ตสฺส ปุริสสฺส
 อิมํ การณํ กถेतฺวา “อิโต ปฏฺจาย
 มา อิธาคจฺฉสิ,^๑ อากจฺฉสิ เจ,
 ชีวิตนฺเต นตฺถิ”ติ ตชฺเชตฺวา ปลาเปสิ.

สตฺถา อิมํ ชมฺมเทสนํ อahrtฺวา
 ชาตกํ สโมธาเนสิ “ตทา หตฺถิ-
 มารกปุริโส เทวตฺโต อโหสิ, ยฺถปติ
 ปน อหเมว”ติ.

กาสาวชาตกถณฺณา ปจฺมา.

พระโพธิสัตว์ ครั้นบอกเหตุนี้ แก่
 บุรุษนั้นอย่างนี้แล้ว จึงคุกคามว่า “ตั้งแต่
 นี้ไป ท่านอย่ามาที่นี่อีก, ถ้า(ยังขึ้น)มา
 ไชร์, ชีวิตของท่านจะหาไม่” ดังนี้ ไล่ให้
 หนีไป.

พระศาสดา ครั้นทรงนำพระ
 ธรรมเทศนานี้มาแล้ว จึงทรงประชุมชาดก
 ว่า “บุรุษผู้ฆ่าช้างในกาลนั้น กลับชาติ
 มาเป็นเทวทัต, ส่วนหัวหน้าโขลงคือเรา
 ตถาคตแล”.

พรรณนากาสาวชาดก ที่ ๑ จบ.

^๑ ฉ. มา อิธ อากมิ.

๒. จุลนุทิตยชาตก^๑ (๒๒๒)

๑๔๓. “อิทํ ตทาจริยวโจ
    ปาราสริโย ยทาพรวี
    มา สุ ตวั อกริ ปาปํ
    ยํ ตวั ปจจนา กตนุตเป.

๑๔๔. ยานิ กโรติ ปุริโส
    ตานิ อตตนิ ปสฺสติ
    กฺลฺยาณการี กฺลฺยาณํ
    ปาปการี จ ปาปกํ
    ยาทิสํ วปเต พีชํ
    ดาทิสํ หรเต ผลนุ”ติ.
    จุลนุทิตยชาตกํ ทุตฺติยํ.

๒. จุลนันทิตยชาตก (๒๒๒)

๑๔๓. “ปาราสริยพราหมณํ ได้กล่าวคำ
    ใดไว้ว่า เจ้าอย่าได้ทำบาปเลย
    บาปที่ทำแล้ว จะเผาผลาญเจ้า
    ทีหลังคำนี้นั้นเป็นคำของอาจารย์.

๑๔๔. คนทำกรรมเหล่าใดไว้ ย่อมเห็น
    กรรมเหล่านั้นในตนเอง ผู้ทำกรรม
    ดี ย่อมได้รับผลดี ผู้ทำกรรมชั่ว
    ย่อมได้รับผลชั่ว หวานพืชเช่นใด
    ย่อมเก็บเกี่ยวผลเช่นนั้น”.

จุลนันทิตยชาตก ที่ ๒.

---

^๑ ฉ. จุฬนุทิตยชาตก.

๒. จุลนันทนุทิตยชาติกถา

(๒๒๒)

อิทํ ตทาจริยวโจติ อิทํ สตุถา
เวพฺพวเน วิหรนฺโต เทวทตฺตํ อารพฺภ
กเถสิ.

เอกทิวสํ หิ ภิกฺขุ ฐมฺมสภายํ กถํ
สมุญฺจาเปสฺสุ “อาวุโส เทวทตฺโต นาม
กกุขโผ ผรุโส สาหสิโก สมฺมาสมฺพุทฺธ
อภิมารเ ปโยเชสิ, สิลํ ปวิชฺฌิ,
นาพาคีรี ปโยเชสิ, ขนฺติเมตฺตตานุกุทฺต-
มตฺตมฺปิสุส ตถาคเต นตฺถิ”ติ.

สตุถา อากนฺตฺวา “กาย นุตฺถ
ภิกฺขเว เอตฺรหิ กถาย สนฺนิสินฺนา”ติ
ปุจฺฉิตฺวา “อิมาย นามา”ติ วุตฺเต “น
ภิกฺขเว อิทาเนว, ปุพฺเพปิ เทวทตฺโต
กกุขโผ ผรุโส นิกฺกการุณฺโถเยวา”ติ
วตฺวา อตีตํ อาริ.

๒. พรรณนาจุลนันทนุทิตยชาติก

(๒๒๒)

พระศาสดาเมื่อประทับอยู่ ณ พระ
วิหารเวฬุวัน ทรงปรารภพระเทวทัต
ตรัสพระธรรมเทศานี้ว่า คำนี้นั้นเป็นคำ
ของอาจารย์ ดังนี้ เป็นต้น.

ความพิสดารว่า วันหนึ่ง ภิกษุทั้งหลาย
สนทนากันที่ธรรมสภาว่า “อาวุโส
ทั้งหลาย ขึ้นชื่อว่า พระเทวทัตเป็นผู้
กระด้าง หยาบคาย ร้ายกาจ ขวนขวาย
ในการปลงพระชนม์พระสัมมาสัมพุทธเจ้า
กัลลิงศิลา ปล่อย้างนาพาคีรี พระ
เทวทัตนั้น มิได้มีแม่มาตราบว่า ความ
อดทน ความเมตตา และความเอ็นดูใน
พระตถาคตเจ้าเลย”.

พระศาสดาเสด็จมาแล้ว ตรัสถามว่า
“ภิกษุทั้งหลาย บัดนี้ พวกเขอนั่งสนทนา
เรื่องอะไรหนอ” เมื่อพวกภิกษุกราบทูล
ว่า “เรื่องชื่อนี้ (พระเจ้าข้า)” จึงตรัสว่า
“ภิกษุทั้งหลาย มิใช่แต่ในบัดนี้เท่านั้น
แม้ในกาลก่อน เทวทัตก็เป็นคนกระด้าง

บริษัทเพชรไทยพัฒนา จำกัด
สร้างต้นฉบับพระคัมภีร์เพื่อถวายเป็นพุทธบูชา

ยุถ์-ปริหรนเต มาตา เม นสฺสิสฺสติ,
 ยุถ์ ปหาย มาตรํ ปฏิชฺคฺคิสุสามิ”ติ.

โส จุลลนฺนทียํ ปกุโกสิตฺวา “ตาท ตฺวํ
 ยุถ์-ปริหร, อหํ มาตรํ ปฏิชฺคฺคิสุสามิ”ติ
 อห. โสปี นํ “ภาติก มยหํ
 ยุถ์-ปริหรณน กมฺมํ นตฺถิ, อหฺมปิ
 มาตรเมว ปฏิชฺคฺคิสุสามิ”ติ อห.

อิตฺติ เต อุมฺปิ เอกจฺจนฺทา หุตฺวา
 ยุถ์ ปหาย มาตรํ คเหตฺวา หิมวฺนตา
 โอริยฺห ปจฺจนฺเต นิโครธฺรฺกฺเข วาสํ
 กปฺเปตฺวา มาตรํ ปฏิชฺคฺคิสุ.

อเถโก พาราณสีวาสิ พราหมณ-
 มาณโว ตกฺกสิลาญํ ทิสปาโมกฺขสฺส
 อจฺริยสฺส สนฺติเก สพฺพสิปฺปานิ
 อุกฺคณฺหิตฺวา “คมิสุสามิ”ติ อจฺริยํ
 อาปฺจุฉิ.

อจฺริโยปิ องฺควิชฺชานฺุภาเวน ตสฺส
 กฺกฺขพฺพรุสสาหสิกาวั ฅตฺวา “ตาท

“ได้รับเลยลูกเอ๋ย”. พระโพธิสัตว์คิดว่า
 “เมื่อตัวเราปกครองฝูงวานรอยู่ มารดา
 ของเรา จักฉิบหาย เราจักละฝูงวานร
 ไปบำรุงมารดาดีกว่า”.

นั้นทียะ เรียกจุลลนั้นทียะมาแล้วกล่าวว่า
 “แน่ะพ่อ ตัวเจ้าจงปกครองฝูงวานรอยู่
 เกิด พี่จัก(ไป)ปรนนิบัติมารดา(ของเรา)”.
 ฝ่ายจุลลนั้นทียะนั้นกล่าวกับพี่ชายว่า
 “ข้าแต่พี่ น้องมิได้มีภาระงาน ด้วยการ
 ปกครองฝูงวานรเลย แม้ตัวน้องก็จัก
 ปรนนิบัติมารดาเท่านั้น”.

วานร ๒ พี่น้องนั้น มีความคิดเห็นร่วม
 กัน จึงละฝูงวานรเสียนำมารดาลงจาก
 หิมวันตประเทศ อาศัยอยู่ ณ ต้นนิโครธ
 ชายแดน ปรนนิบัติมารดา.

ครั้งนั้น พราหมณ์มาณพ ชาว
 พาราณสีคนหนึ่ง เล่าเรียนสรรพศิลปะ
 ที่สำนักอาจารย์ทิสปาโมกข์ ใน
 ตักสิลานคร สำเร็จแล้ว จึงกราบลา
 อาจารย์ว่า “กระผมจักไปละ”.

ฝ่ายอาจารย์ทราบ ด้วยอนุภาพของ
 อังควิทยาว่า เขาเป็นคนที่กักขพะหยาบช้า

ตัว กกขโพ ผรุโส สาหสิโก,
 เอวรูปานัน ปน น สพพกาล
 เอกสทิสเมว อิชฌติ, มหาวินาส
 มหาทกขั ปสฺสิสฺสสิ,^๑ มา ตัว
 กกขโพ โหหิ, ปจฺจนฺตฺวาปกร^๒ กมฺม
 มา กรี”ติ โอวทิตฺวา อฺยุโยเชสิ.

และร้ายกาจ จึงให้โอวาทว่า “พ่อเอ๋ย
 เจ้าเป็นคนกักขพะ หยาบช้า ร้ายกาจ
 ก็บุคคลเห็นปานนี้ หาได้สำเร็จผล
 เช่นเดียวกัน ตลอดกาลทุกเมื่อไม่ เจ้าจัก
 พบเห็นความพินาศอย่างใหญ่หลวง(และ)
 ความทุกข์อย่างมหันต์ ขอเจ้าจงอย่าเป็น
 คนกักขพะ อย่าได้ทำกรรมที่จะทำความ
 เดือดร้อน เมื่อภายหลัง” ดังนี้แล้ว จึง
 ส่งไป.

โส อจาริยํ วนฺทิตฺวา พาราณสี
 กนฺตฺวา ชฺรราวาสํ คเหตฺวา อญฺเฆหิ
 สิปปฺเปหิ ชีวิทํ กปฺเปตฺตุ อสกุโกนฺโต
 “ธนุโกฏี นิสฺสาย ชีวิสฺสามิ,
 ลุททกกมฺมํ กตฺวา ชีวิทํ กปฺเปสฺสามิ”ติ
 พาราณสีโต นิทฺขมิตฺวา ปจฺจนฺตคามเก
 วสนฺโต ธนุกลาปสนฺนทฺโร อรณฺณํ
 ปวิสิตฺวา นานามิเค มาเรตฺวา
 มํสวิกุกฺเขน ชีวิทํ กปฺเปสิ.

พราหมณ์มาณพนั้น ให้อาจารย์แล้ว
 จึงไปยังเมืองพาราณสี ถือ(เพศ)ชราวาส
 เมื่อไม่สามารถจะดำรงชีวิต ด้วยศิลปะ
 อย่างอื่นได้ จึงคิดว่า “เราจักอาศัย
 คันธนูเลี้ยงชีพ เราจักทำกิจการของ
 นายพรานเลี้ยงชีพ” ดังนี้ แล้วออกจาก
 เมืองพาราณสี ไปอาศัยอยู่ที่บ้านเล็ก ๆ
 ชายแดน (แห่งหนึ่ง) ผูกสอดแล่งธนู
 เข้าป่าไปล่าเนื้อชนิดต่าง ๆ เลี้ยงชีพด้วย
 การขายเนื้อ.

^๑ อิ. ปสฺสนฺติ ฉ. ปาปฺพิสฺสสิ.

^๒ ฉ. ปจฺจนฺตฺวาปนการณ.

โส เอกทิวส์ อรณฺเณ กิณฺจิ อลภิตฺวา
 อากจฺจนฺโต องฺคณฺปรียนฺเต จิตฺ
 นิโคธฺรฺกฺขํ ทิสฺวา “อปี นามेतฺถ
 กิณฺจิ ภเวยฺยา”ติ นิโคธฺรฺกฺขามิโข
 ปายาสิ.

ตสฺมี ขณฺเ อุโภปี เต ภาตโร
 ผลานิ ขาทาเปตฺวา ปุโรโต กตฺวา
 วิฎฺฒนฺตเร^๑ นิสินฺนา ตํ อากจฺจนฺตํ
 ทิสฺวา “มาตโร^๒ โน ทิสฺวาปี กิ
 กริสฺสตี”ติ สาขนฺตเร นิสึยฺสุ.

โสปี โข สาหลิกปุริโส รุกฺขมฺลํ
 อากนฺตฺวา ตํ เตสํ มาตโร ชราทฺพฺพลํ
 อนฺธํ ทิสฺวา จินฺตสิ “กิ เม
 ตฺวจฺจนฺตฺถคฺมเนน อิมํ มกฺกฏี วิชฺฌิตฺวา
 คเหตุวา คมิสฺสามิ”ติ.

โส ตสฺสา วิชฺฌนฺตฺถาย ธนฺุ อากทฺฐมิ.^๓
 ตํ ทิสฺวา โปธิสฺสโต “ตาท จุลลนฺนฺทีย
 เอส เม ปุริโส มาตโร วิชฺฌิตฺกาโม,

วันหนึ่งเขาไม่ได้อะไรในป่าเลย กำลัง
 กลับมา มองเห็นต้นไม้ใหญ่ ซึ่งยืนต้น
 อยู่ริมเนิน คิดว่า “บนต้นไม้ที่น่าจะมี
 อะไร ๆ อยู่บ้าง” จึงเดินมุ่งหน้าไปยัง
 ต้นไม้.

ขณะนั้น วานร ๒ พี่น้องนั้น ให้
 มารดาเคี้ยวกินผลไม้อยู่ข้างหน้า(ตนเอง)
 นั่งอยู่ระหว่างค่าคบไม้ มองเห็นบุรุษนั้น
 กำลังเดินมา คิดว่า “เขาถึงเห็นมารดา
 ของเรา ก็คงจักทำอะไร(เป็นแน่)” จึง
 แอบซ่อนอยู่ระหว่างกิ่งไม้.

ฝ่ายบุรุษผู้ร้ายกาจนั้นแล มาถึงโคนต้นไม้
 นั้น มองเห็นมารดาของ ๒ พี่น้องนั้น
 ซึ่งทพฺพลภาพเพราะความชรา (และ)
 ตาบอด จึงคิดว่า “ทำไมเราจะต้องไป
 มือเปล่า เราจักยิงนางลิงตัวนี้ เอาไป”.

เขาน้าวธนูจะยิงนางลิงนั้น. พระโพธิสัตว์
 เห็นเหตุการณ์นั้น จึงกล่าวว่า “พ่อ
 จุลลนฺนฺทียะ บุรุษนั้นปรารถนาจะยิง

^๑ ฉ. วิฎฺฒนฺตเร.

^๒ อโศ ปุณฺณาย ฉ. “กิ โน มาตโร กริสฺสตี”ติ.

^๓ ฉ. คณฺหิ.

อหมสุสา ซีวิตทาน์ ทสฺสามิ, ตฺวั
มมจฺจเยน มาตรํ ปฏฺิขคฺเคยฺยาสี”ติ
วตฺวา สาขนฺตรธา นิกฺขมิตฺวา “โก
ปุริส มา เม มาตรํ วิชฺฌิ, เอสสา
อนฺธา ชฺรธาพุพฺปลา, อหมสุสา
ซีวิตทาน์ เทมิ, ตฺวั เอตํ อมาเรตฺวา
มํ มาเรหิ”ติ ตสฺส ปฏฺิณฺณํ คเหตุวธา
คณฺตฺวา สรรสฺส อาสนนฺนฺฏจาเน นิสีทิ.

โส นิกฺกรฺโณ โปธิสฺตตํ วิชฺฌิตฺวา
ปาเตตฺวา มาตรมฺปิสุส วิชฺฌิตํ ปุณฺ ฐนุํ
สนนฺนฺยหิ. ตํ ทิสฺวา จุลลนฺนฺทิโย “อัย
เม มาตรํ วิชฺฌิตฺกาโม, เอกทิวสมฺปิ
โย เม มาตา ซีวมาณา ลทฺฐซีวิตธา
เยว นาม โหติ, ซีวิตทานมสุสา
ทสฺสามี”ติ สาขนฺตรธา นิกฺขมิตฺวา
“โก ปุริสสา มา เม มาตรํ วิชฺฌิ,
อหมสุสา ซีวิตทาน์ ทมฺมิ, ตฺวั มํ
วิชฺฌิตฺวา อเมห เทว ภาคโร คเหตุวธา
อมฺหากํ มาตฺยา ซีวิตทาน์ เทหิ”ติ

มารดาเรา พี่จักขอยกซีวิตให้เป็นทาน
เพื่อมารดานั้น ขอน้องพึงปรนนิบัติมารดา
โดยกาลที่พี่ล่วงไปแล้วเถิด” ดังนี้แล้ว
กระโดดออกจากระหว่างกิ่งไม้ ขอร้อง
ว่า “บุรุษผู้เจริญ อย่ายิงมารดาของ
ข้าพเจ้าเลย ท่านตาบอด ชราทุพพลภาพ
ข้าพเจ้าจะขอยกซีวิตให้เป็นทาน เพื่อ
มารดานั้น ขอท่านอย่าได้ฆ่่มารดา
นั้นเลย จงฆ่่มัตว์ข้าพเจ้าเถิด” รับปฏฺิณฺญา
ของเขาแล้ว จึงกระโดดไปนั่ง ณ ที่ใกล้
ลูกธนู.

บุรุษร้ายกาจนั้น เป็นคนไร้ความ
กรุณา จึงยิงพระโพธิสัตว์ให้ล้มลง จะยิง
มารดาของเธอด้วย จึงจัดเตรียมธนูอีก.
จุลลนันทียะเห็นเข้า จึงคิดว่า “บุรุษนี้
ประสงค์จะยิงมารดาเรา, มารดาเราเป็น
อยู่แม้วันเดียว ก็ได้ชื่อว่า มีซีวิตแล้ว,
เราจักให้ซีวิตทานแก่ท่าน” ดังนี้แล้ว
จึงออกจากระหว่างกิ่งไม้ วิงวอนว่า “บุรุษ
ผู้เจริญ ท่านอย่ายิงมารดาของเราเลย
เราจะให้ซีวิตทานแก่แม่เรา, ท่านจงยิงเรา
จับเรา ๒ พี่น้องไปแล้ว ขอจงให้ซีวิตทาน

ตสฺส ปฏิณฺณํ คเหตฺวา สรฺสฺส
อาสนนฺนฺจฺจาเน นิสฺสีทิ.

โส ตมฺปิ วิชฺฌิตฺวา ปาเตตฺวา “อัย
มกุกฺกัฏฺฐิ ฆเร ทารกานํ ภวิสฺสตี”ติ
มาตรมฺปิ เตสํ วิชฺฌิตฺวา ปาเตตฺวา
ตโยปิ กาเชนาทาย เคหาภิมุโข
ปายาสิ.

อถสฺส ปาปฺปฺริสฺสฺส เกเห อสนิ
ปติตฺวา ภริยญฺจ เทว จ ทารเก
เคเหเนว สทฺธิ ฌาเปสิ, ปิฏฺฐิวิสฺถุณ-
ตุลามาตฺตํ^๑ อวสิสฺสสิ.

อถสฺส นํ คามทฺวาเรเยว เอโก ปุริโส
ทิสฺวา ตํ ปวตฺติ อารุเจสิ.

โส ปุตฺตทารโสเกน อภิกฺขโต ตสฺมีเยว
จาเน มํสกาชฌจ ฐนฺนุกฺกลาปญฺจ^๒
ฉทฺทฺเตตฺวา วตฺถํ ปหาย นคฺโค
พาหา ปคฺคยฺห ปรีเทวมาโน คนฺตฺวา
ฆรํ ปาวิสิ.

แก่แม่เราทั้งสองเกิด” ครั้งรับปฏิญญา
กับบุรุษนั้นแล้ว จึงนั่งอยู่ ณ ที่ใกล้ลูกศร.

บุรุษนั้น ยิ่งแม้จุลลนันทิยะนั้นให้ตกลง
มาแล้ว คิด(อีก)ว่า “นางสิงตัวนี้สำหรับ
พวกเด็ก ๆ ที่บ้าน” จึงได้ยิงแม่มารดา
ของวานรนั้นให้ตกลงมาแล้ว หาพานร
แม่ ๓ ตัว เดินมุ่งหน้าไปเรื่อย.

ครั้งนั้น อสนีบาตก็ฟาดลงที่เรือน
ของบุรุษชั่วช้าคนนั้น เมาภรรยาและเด็ก
อีก ๒ คน ให้ไหม้ไปพร้อมกับเรือนนั่นเอง
ยังเหลือเพียงระเบียงด้านหลัง เสาบุชายัญ
และช่อ.

ลำดับนั้น บุรุษคนหนึ่ง พบพานนั้น
ที่ประตูหมู่บ้านนั่นเอง จึงได้บอกความ
เป็นไปนั้น.

เขาถูกความโศกถึงบุตร และภรรยา
ครอบงำ จึงทิ้งหาบเนื้อและแล่งธนูเสีย
ณ ที่นั้นนั่นเอง แก้วฟ้าทิ้งเปลือยกาย
ประคองแขนคร่ำครวญ พลางเดินเข้าไป
ยังเรือน.

^๑ ฉ. ปิฏฺฐิวิสฺถุณมตฺตํ.

^๒ ฉ. ฐนฺนญ.

อถสุส สาทุลา^๑ ภิษชิตวา สีเส ลำดับนั้น ชื่อนั้นขาดตกลงบนศีรษะ
 ปติตวา สีสั ภินฺทิ. ปจวี วิวร ทำลายศีรษะเขา. แผ่นดินก็เปิดช่องให้.
 อทาสี. อวีจิตโต ซาลา อฏฺฐหิ. เปลวเพลิงแลบขึ้นจากอเวจีมหานรก.

โส ปจวียา คิลิยมาโน อัจริยสุส เขากำลังถูกแผ่นดินสูบ จึงระลึกถึงโอวาท
 โอวาท สริตวา “อิมํ วัต การณ์ ของอาจารย์ได้คร่ำครวญอยู่ว่า “ปารา-
 ทิสฺวา ปาราสรียพฺรหฺมโณ มยํหํ สรียพฺรหฺมณฺ์ เห็นเหตุนี้ละหนอ จึงได้
 โอวาทมหาสิ”ติ. ปรีเทวมาโน อิมํ ให้โอวาทเราไว้” ดังนี้แล้วกล่าว๒ คาถา
 คาถาทวยมาห นี้ว่า

๑๔๓. “อิทํ ตทาจริยวโจ
 ปาราสรียโย^๒ ยทาพฺรวิ
 มา สุ ตฺวํ อกริ ปาปํ
 ยํ ตฺวํ ปจฺฉา กตฺนฺตเป.

๑๔๓. “ปาราสรียพฺรหฺมณฺ์ ได้กล่าวคำ
 ใดไว้ว่า เจ้าอย่าได้ทำบาปเลย
 บาปที่ทำแล้ว จะเผาผลาญเจ้า
 ที่หลัง คำนี้นั้นเป็นคำของอาจารย์.

๑๔๔. ยานิ กโรติ ปุริโส
 ตานิ อตฺตนิ ปสฺสติ,
 กลฺยาณการี กลฺยาณํ
 ปาปการี จ ปาปกํ,
 ยาทิสํ วัตเต พิชํ
 ตาทิสํ หรเต ผลน”ติ.

๑๔๔. คนทำกรรมเหล่าใดไว้ ย่อมเห็น
 กรรมเหล่านั้นในตนเอง ผู้ทำกรรม
 ดี ย่อมได้รับผลดี ผู้ทำกรรมชั่ว
 ย่อมได้รับผลชั่ว หวานพืชเช่นใด
 ย่อมเก็บเกี่ยวผลเช่นนั้น”.

ตสฺสตุโธ : ยํ ปาราสรียโย^๒ อธิบายความ ของคาถานั้นว่า :
 พฺรหฺมโณ อพฺรวิ “มา สุ ตฺวํ ปาราสรียพฺรหฺมณฺ์ ได้กล่าวคำใดไว้ว่า

^๑ ฉ. อุณา.

^๒ ก. โปราณจริโย.

ปาปํ อกริ, ยํ กตํ ปจฺฉา
ตณฺเณว ตปเปยฺยา”ติ, อิทํ ตํ
อาจริยสฺส วจัน.

ยานิ กายวจิมโนทฺวาเรหิ กมฺมานิ
ปุริโส กโรติ, เตสํ วิปากํ ปฏิลภนฺโต
ตานิเยว อตฺตนิ ปสฺสติ.

กลฺยาณกมฺมการี กลฺยาณผลมฺนุโกติ,
ปาปการี จ ปापกเมว หีนํ ลามกํ
อนิฏฺฐผลมฺนุโกติ.

โลกสมิมฺปิ हि ยาหิสํ วปะเต พิชํ,
ताहिसं हरेते फलं, पिชानुरुपि
पिचानुจฺฉวิกमेव फलं ह्रदि कण्ठहाति
अनुभावतीति.

อิติ โส ปรีเทวนฺโตว ปจฺวี
ปวีสิตฺวา อวีจิมหานิรये นิพฺพตฺติ.

สตฺถา “น ภิกฺขเว อิทาเนว
เทวทตฺโต กกฺขโห ผรุโส, ปุพฺเพปิ
กกฺขโห ผรุโส, นิกฺกการุณิโกเยวา”ติ
วตฺวา อิมํ ฐมฺมเทสนํ อahrtฺวา

“เจ้าอย่าได้ทำบาปเลย บาปที่ทำแล้ว
จะเผาผลาญเจ้านั้นเองในภายหลัง” คำนี้
นั้น เป็นถ้อยคำของอาจารย์.

คนทำกรรมเหล่าใดไว้ ทางกายทวาร
วจีทวารและทางมโนทวาร เมื่อได้รับผล
ของกรรมเหล่านั้น ชื่อว่าย่อมเห็นกรรม
เหล่านั้นแล ในตน.

ผู้ทำกรรมดี ย่อมเสวยผลของกรรมที่ดี
ส่วนผู้ทำกรรมชั่ว ก็ย่อมเสวยผลชั่ว คือ
เลว ได้แก่ลามก คือไม่น่าปรารถนาเลย.

จริงอยู่ถึงในทางโลก คนหว่านพืชเช่นใด
ลงไป ก็ย่อมจะเก็บเกี่ยวผลเช่นนั้น คือ
เขาย่อมจะเก็บ คือถือเอา ได้แก่เสวยผล
ที่เหมาะสมแก่พืชคือสมควรแก่พืชนั่นเอง.

บุรุษนั้นคร่ำครวญอยู่นั่นเอง ถูก
แผ่นดินสุมไปเกิดในอเวจีมหานรก ด้วย
ประการฉะนี้.

พระศาสดาตรัสว่า “ภิกษุทั้งหลาย
เทวทัตเป็นคนกักขพะ หยาบคาย มิใช่
แต่ในบัดนี้เท่านั้น, แม้ในกาลก่อนเทวทัต
ก็เป็นคนกักขพะ หยาบคาย (และ) ไร่

ชาดกั สโมธานะสิ “ตทา ลุททุกปุริโส
 เทวทตฺโต อโหสิ, ทิสปาโมกฺโข
 อจริโย สาริปฺตฺโต, จุลลนฺทโย
 อานนฺโท, มาตา มหาปชาปตี โคตมี,
 มหานนฺทโย ปน อหเมวา”ติ.

ความกรุณาแล้วเหมือนกัน” ดังนี้ ครั้น
 ทรงนำพระธรรมเทศนาคนี้มาแล้ว ทรง
 ประชุมชาดกว่า “บุรุษพรานเนื้อ ใน
 กาลนั้น กลับชาติมาเป็นเทวทัต, อาจารย์
 ทิศาปาโมกข์เป็นสารีบุตร, จุลลนันทิยะ
 เป็นอานนท์, มารดาเป็นพระนางมหา-
 ปชาปตีโคตมี, ส่วนวานรมหานันทิยะ
 เป็นเราตถาคตแล”.

จุลลนันทิยชาดกวรรณนา ทุตติยา.

พรรณนาจุลลนันทิยชาดก ที่ ๒ จบ.

๓. ปุณฺณตตชาตก (๒๒๓)

๑๔๕. “นเม นมนฺตสฺส ภาเช ภาชนฺตํ
กิจฺจานุกุพฺพสฺส กเรยฺย กิจฺจํ
นानตฺถกามสฺส กเรยฺย อตฺถํ
อสมฺภาชนฺตมฺปิ น สมฺภาเชยฺย.
๑๔๖. จเช จชนฺตํ วนถํ น กยิรา
อเปตจิตฺเตน น สมฺภาเชยฺย
ทิวํ ทุมํ ชีณผลํว ฅตฺวา
อณฺณํ สมฺภาเชยฺย มหา หิ โลโก”ติ.

ปุณฺณตตชาตกํ ตติยํ

๓. ปุณฺณตตชาตก (๒๒๓)

๑๔๕. “ควรนอบน้อม ต่อคนที่นอบน้อม
ควรคบคนที่คบ ควรทำกิจแก่คน
ที่ช่วยทำกิจ ไม่ควรทำประโยชน์
แก่คนที่ใคร่ความฉิบหาย ไม่ควร
คบกับคนที่ไม่(ประสงค์จะ)คบ.
๑๔๖. ควรสละคนที่สละ ไม่ควรกระทำ
ความอาลย ไม่ควรคบกับคนที่มี
จิตเลือนลอยควรแสวงหาบุคคลอื่น
เหมือนนกรู้ว่า ต้นไม้มีผลสิ้นไป
แล้ว จึงแสวงหาต้นอื่น ฉะนั้น
เพราะโลกยังกว้างใหญ่พอ”.

ปุณฺณตตชาตก ที่ ๓.

๓. ปุณฺณัตตชาดกวรรณนา

(๒๒๓)

นเม นมนตฺตสาตี อิทํ สตุถา
 เขตวเน วิหรนฺโต เอกํ กุณฺณมพิทํ
 อารพฺภา กเถสิ.

สาวตฺถินครวาสี กิเรโก กุณฺณมพิโก
 เอเกน ชนปทกุณฺณมพิเกน สทฺธิ โวหารํ
 อกาสิ. โส อตฺตโน ภริยํ อาทาย
 ตสฺส ธารณกสฺส สนฺติกํ อคมาสิ.
 ธารณโก “ทาตุํ น สกฺโกมี”ติ น
 กิณฺจิ อทาสิ, อิตโร กุชฺฌิตฺวา
 ภาตฺตํ อภฺยชิตฺวา นิกฺขมิ. อถ นํ
 อนฺตรามคฺเค ฉาตชฺฌตฺตํ ทิสฺวา
 มคฺคปฏิปนฺนา ปุริสา “ภริยายปิ
 ทตฺวา ภฺยชาหิ”ติ ภาตฺตปุณฺณํ อทฺสุ.

โส ตํ คเหตฺวา ตสฺสา อทาตุกาโม
 หุตฺวา “ภทฺเท อิทํ โจรานํ
 ติฏฺฐนฺนฺจัน, . ตฺวํ ปุโรโต ยาหิ”ติ ตํ
 อโยเชตฺวา สพฺพํ ภาตฺตํ ภฺยชิตฺวา

๓. พรรณนาปุณฺณัตตชาดก

(๒๒๓)

พระศาสดา เมื่อประทับอยู่ในพระ
 เขตวันมหาวิหาร ทรงปรารภกุณฺณมพิผู้หนึ่ง
 ตรัสพระธรรมเทศานี้ว่า **ควรนอบน้อม
 ต่อคนที่นอบน้อม** ดังนี้เป็นต้น.

ได้ยินว่ากุณฺณมพิชาวพระนครสาวตฺถิ
 คนหนึ่ง ได้ทำการค้าขายกับกุณฺณมพิชาว
 ชนบทคนหนึ่ง. กุณฺณมพิชาวเมืองสาวตฺถิ
 นั้นพาภรรยาของตน ไปยังสำนักของคน
 เก็บเงิน ของกุณฺณมพิชาวชนบท. คนเก็บเงิน
 บอกว่า “เราไม่สามารถจะให้” จึง
 ไม่ได้ให้อะไร ๆ เลย, กุณฺณมพิชาวเมือง
 สาวตฺถิโกรธ ไม่บริโภคมถ์ออกไปแล้ว.
 ครั้งนั้น คนเดินทางจำนวนมาก เห็น
 กุณฺณมพินั้นหิวในระหว่างทาง จึงให้ห่อภัด
 ด้วยสั่งว่า “ท่านจงให้แก่ภรรยาบ้าง แล้ว
 บริโภคเถิด”.

กุณฺณมพิชาวเมืองสาวตฺถินั้น รับเอาห่อภัด
 นั้นแล้ว ไม่ประสงค์จะให้แก่ภรยานั้น
 จึงกล่าวว่า “แน่ะนางผู้เจริญ สถานที่นี้
 เป็นที่พักอยู่ของพวกโจร เธอจงลวงหน้า

บริษัทเพชรไทยพัฒนา จำกัด

สร้างต้นฉบับพระคัมภีร์เพื่อถวายเป็นพุทธบูชา

ตัจฉปฏฺฐิ ทสฺเสตฺวา “ภทฺเท อภตฺตกั
 ตัจฉปฏฺฐเมว อทฺสู”ติ อาห. สฺวา เตน
 เอเกน ภูตฺตภาวึ ฌตฺวา
 โทมนสฺสบุปฺตตฺตา อโหสิ. เต อุโปปิ
 เขตฺวานปิฏฺฐิจิวิหาเรณ คจฺจนฺตฺวา “ปานียั
 ปิวิสฺสามา”ติ เขตฺวานั ปิวิสฺสุ.

สตฺถาปิ เตสฺมเวยว อากมณั
 โอลเณโต มิคั คเหตุวฺวา จิตฺลฺลทฺทโก
 วีย คนฺธกฺกุญฺฉายาย นิสฺสีทิ, เต สตฺถารั
 ทิสฺวา อุปฺสงฺกมิตฺวา วนฺทิตฺวา นิสฺสีทิสฺสุ.

สตฺถา เตหิ สทฺธิ ปฏฺฐิสนฺถารั กตฺวา
 “กั อุปาสิเก อัย เต ภตฺตฺตา
 หิตกาโม สเสฺนโห”ติ ปุจฺฉิ. “ภนฺเต
 อหึ เอตฺสฺส สเสฺนหา, อัย ปน
 มยฺหึ นิสฺเสนโห, ติฏฺฐจฺนตฺตุ อณฺเวย
 ทิวสา, อชฺชเวสฺสนฺตฺรามคฺเค ปุฏฺฐภตฺตึ
 ลภิตฺวา มยฺหึ อทฺตฺวา อตฺตนาเว
 ภูณฺชึ”ติ.

“ไปก่อน” ส่งภรรยานั้นไปแล้ว บริโภค
 ภัตทั้งหมด แล้วแสดงห่อเปล่าให้ดู (พลาง)
 กล่าวว่า “แนะนำผู้เจริญ คนเดินทาง
 เหล่านั้น ให้ห่อเปล่าไม่มีภัตอยู่เลย”.
 ภรรยานั้น รู้ว่าห่อข้าวเขาบริโภคเสีย
 คนเดียว ก็เสียใจ. ชนแม่ทั้งสองนั้น ไป
 ทางวิหารด้านหลังพระเชตะวัน เข้าไปสู่
 พระเชตะวัน ด้วยคิดว่า “เราจักตีมน้ำ”.

แม้พระศาสดา ทรงแลดูการมา
 ของพวกเขาที่เดียว ประทับนั่งที่เงาพระ
 คันธกฺกุญฺฉ เหมือนนายพรานชุ่มคอยจับเนื้อ
 ฉะนั้น, เขาทั้งสองเห็นพระศาสดา แล้ว
 เข้าไปเฝ้าถวายบังคมแล้วนั่งอยู่.

พระศาสดา ทรงกระทำการปฏิสันถาร
 กับผิวเมียทั้งสองนั้น แล้วตรัสถามว่า
 “อุปาสิกา ภัสตฺตาของเธอนี้ยังเกือกรูล
 รักใคร่ดีอยู่หรือ”. อุปาสิกากราบทูลว่า
 “ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ หม่อมฉันยังรัก
 สามีของหม่อมฉันดีอยู่ แต่สามีนี้อันรัก
 หม่อมฉัน วันอื่น ๆ ยกไว้เถิด ในวันนี้
 นี้เอง สามีของหม่อมฉันนี้ ได้ห่อข้าวใน
 ระหว่างทาง ก็ไม่ให้หม่อมฉัน บริโภค
 เสียคนเดียว (หมด)”.

บริษัทเพชรไทยพัฒนา จำกัด
 สร้างต้นฉบับพระคัมภีร์เพื่อถวายเป็นพุทธบูชา

“อุปราสีเก นิจุจกาลมปิ ตวั เอตสสุ
หิตกามา สเสนหา, อัย นิเสนโหว,
ยทา ปน ปณฺทิตเต นิสฺสาย ตว
คุณฺ ชานาติ, ตทา สพุพิสฺสรีย
นียฺยาเทตี”ติ วตฺวา ตาย ยาจิโต
อติตํ อหาริ.

อดีตเต พาราณสียํ พุรหมทตฺเต
รชฺชํ กาเรนฺเต โพรสิตฺโต อมจฺจกุล
นิพฺพตฺติตฺวา วยฺปตฺโต ตสฺส อตฺถ-
ธมฺมานุสาสโก อโหสิ. อถ ราช
“ปทุพฺภยฺยาปิ เม อยฺน”ติ อตฺตโน
ปฺตฺตํ อาสงฺกนฺโต นิหริ. โส อตฺตโน
ภริยํ คเหตุวา นครา นิกุมฺม
เอกสฺมี กาสิกคาเม วาสํ กปฺเปสิ.
โส อปรภาเค ปิตุ กาลกตภาวํ
สฺตฺวา “กุลสนฺตํ รชฺชํ คณฺหิสฺสามิ”ติ
พาราณสี ปจฺจาคจฺฉนฺโต อนฺตรามคฺเค
“ภริยาปิ ทตฺวา ภูมฺชาหิ”ติ
ปฺปฏิภตฺตํ^๑ ลภิตฺวา ตสฺสา อทตฺวา
สยเมว ตํ ภูมฺชิ.

พระศาสดาตรัสว่า “ดูกรอุปราสีกา เธอ
ก็เอากลรักไคร่สามีของเธอนั้น ตลอดกาล
เป็นนิตย์ สามีของเธอนี้ไม่รักเธอเลย
แต่เมื่อใดเขาได้อาศัยบ้นทิต เขาจึงจะ
รู้คุณของเธอ ในกาลนั้น เขาจะมอบ
ความเป็นใหญ่ทั้งหมดให้แก่เธอ” อันนาง
ทูลอาราธนา จึงทรงนำอดีตนิทานมาว่า.

ในอดีตกาล เมื่อพระเจ้าพรหมทัต
ครองราชสมบัติ ในพระนครพาราณสี
พระโพธิสัตว์บังเกิดในตระกูลอำมาตย์
เจริญวัย ได้เป็นผู้บอกอรรถธรรมของ
ท้าวเธอ. ครั้งนั้น พระราชาทรงระแวง
โอรสของพระองค์ว่า “โอรสของเรา
จะฟังก่อกบฏ” ดังนี้ จึงเนรเทศไปเสีย.
พระราชบุตรนั้นพาภรรยาของตนออก
จากพระนคร ไปอาศัยอยู่ในบ้านกาสิ-
กคามแห่งหนึ่ง. ต่อมาพระกุมารนั้น ได้
ทราบข่าวว่า พระบิดาสวรรคต จึงกลับ
มาสู่กรุงพาราณสี ด้วยตั้งใจว่า “จักยึด
เอาราชสมบัติประจำตระกูล” ในระหว่าง
ทางได้ห่อข้าวพร้อมด้วยพุด (กำขับ) ว่า

^๑ ฉ. ภคตปฺปฏิ.

สา “กกุขโไพ วตายํ ปุริโส”ติ
 โทมนสฺสบุปฺปตฺตา อโหสิ. โส พาราณสียิ
 รชชํ คเหตฺวา ตํ อคฺคมเหสิญฺจาเน
 จเปตฺวา “เอตฺตกเมว เอติสฺสา อลนุ”ติ
 น อณฺเฑ สกฺกาโร วา สมฺมานํ วา
 กโรติ, “กถํ ยาเปสึ”ติปิ น น
 ปุจฺจติ.

โพธิสฺสโต จินฺตฺสึ “อโย เทวี
 รณฺเฑ พหุบุปฺการา สเสนหา,
 ราชา ปเนตํ กิสฺมิณฺจิ น มณฺเฑติ,
 สกฺกาโรสมฺมานมสฺสา กาเรสฺสามิ”ติ
 ตํ อุปฺสงฺกมิตฺวา อุปจารํ กตฺวา
 เอกมฺนตํ จตฺวา “กินฺตาดตา”ติ วุตฺเต
 กถํ สมฺภูจฺจาเปตฺุ, “มโย เทวี ตุมฺเห
 อุปฺภูจฺหาม, ก็ นาม มฺหุลลกาณํ
 มาตาปิตฺุณํ วตฺตกฺขณฺทํ วา ภตฺตปิณฺทํ
 วา ทาทฺุ น วญฺญูติ”ติ อาห.

“ท่านจงให้แก่ภรรยาบ้างแล้วบริโภคนั้น”
 ก็ไม่ยอมให้แก่ภรยานั้น บริโภคข้าวห่อ
 นั้นด้วยตนเอง (จนหมด).

ภรยานั้นเสียใจว่า “บุรุษนี้ หยาบเข้า
 จริงหนอ”. พระราชกุมารนั้น ยึดเอา
 ราชสมบัติในพระนครพาราณสีได้แล้ว
 ทรงแต่งตั้งภรยานั้นไว้ในตำแหน่งพระ
 อัครมเหสี ดำริว่า “เท่านี้ก็เพียงพอแล้ว
 สำหรับพระนาง” ไม่ได้กระทำให้สักการะ
 และการยกย่องนับถืออย่างอื่น ทั้งไม่ได้
 ตรัสถามพระนางด้วยพระดำรัสว่า “เธอ
 ยังอึดภาพให้เป็นไปอย่างไร”.

พระโพธิสัตว์คิดว่า “พระเทวีนี้มี
 อุปการะมาก มีความรักพระราชา แต่
 พระราชามีได้สนพระทัยพระนางในเรื่อง
 ใด ๆ เลย เราจักให้พระราชากระทำ
 การยกย่องนับถือพระเทวี” ดังนี้แล้ว
 เข้าไปเฝ้าพระนาง ยืน ณ ส่วนข้างหนึ่ง
 ห่างพอประมาณ เมื่อพระนางตรัสถาม
 ว่า “อะไร พ่อ” เพื่อเริ่มเรื่องขึ้น จึงทูลว่า
 “ข้าแต่พระเทวี พวกข้าพระพุทธเจ้า
 อุปฺภูจฺจากรับใช้พระองค์ การที่พระองค์

บริษัทเพชรไทยพัฒนา จำกัด
 สร้างต้นฉบับพระคัมภีร์เพื่อถวายเป็นพุทธบูชา

“ตาด อหิ อตตนาปิ กิญจิ น
 ลภามิ, ตุมหากิ กิ ทสฺสามิ, นนุ
 ลภนกาเล อทาสี, อิทานิ ปน เม
 ราชา น กิญจิ เทติ, ตินฺนิจตุ อณฺเณ
 ทานํ, รชชํ คณฺหิตุํ อากจฺจนฺโต
 อนฺตรามคฺเค ภาตฺตปฺภุํ ลภิตฺวา
 ภาตฺตมตฺตมฺปิ เม อทตฺวา อตฺตนา
 ภูณฺชี่”ติ.

“กิ ปน อมฺม รณฺโวย สนฺติเก
 เอวั กถตฺตุํ สกฺขิสฺสเถ”ติ. “สกฺขิสฺสสามิ
 ตาตา”ติ. “เตนหิ อชฺเชว มม รณฺโวย
 สนฺติเก จิตฺกาเล มยิ ปุจฺจนฺเต
 เอวั กถถ อชฺเชว โว คณฺ
 ชานาเปสฺสามี”ติ. เอวั วตฺวา
 โภทิสฺสโต ปุริมตรํ คณฺตฺวา รณฺโวย
 สนฺติเก อภูจฺจาสิ. สปิ คณฺตฺวา
 รณฺโวย สนฺติเก อภูจฺจาสิ.

จะประทานท่อนผ้าหรือก้อนข้าว แก่
 มารดาบิดาผู้แก่เฒ่าไม่ควรหรือ”.

พระเทวีตรัสว่า “พ่อเอ๋ยเราก็ไม่ได้ทำอะไร
 ด้วยตนเองเลย จักให้ท่านได้อย่างไรเล่า
 ในคราวที่ได้ เราก็ได้ให้แล้วมิใช่หรือ
 แต่บัดนี้พระราชาราชไม่ประทานอะไร ๆ แก่
 เราเลย การให้อย่างอื่น จึงยกไว้เถอะ
 พระองค์เสด็จมาเพื่อจะยึดเอาราชสมบัติ
 ในระหว่างทาง ได้ห่อข้าว แม้เพียงแต่
 ข้าวก็ไม่ประทานแก่เรา พระองค์เท่านั้น
 เสวยเอง(จนหมด)”.

พระโพธิสัตว์ทูลถามว่า “ข้าแต่พระแม่เจ้า
 ก็พระองค์จักกล่าวตรัสอย่างไร ในสำนัก
 พระราชาหรือ”. พระเทวีตรัสว่า “กล่าวสิ
 พ่อ”. พระโพธิสัตว์กราบทูลว่า “ถ้าอย่าง
 นั้น ในวันนี้แหละ ในเวลาที่ข้าพระองค์
 ยืนอยู่ในสำนักพระราชา เมื่อข้าพระองค์
 ทูลถาม ขอพระแม่เจ้าจงตรัสอย่างนี้เถิด
 ในวันนี้เอง ข้าพระองค์จักให้พระราช
 ทราบคุณของพระแม่เจ้า”. พระโพธิสัตว์
 ครั้นกราบทูลอย่างนี้แล้ว รีบไปยืนอยู่ใน
 สำนักพระราชาก่อน. แม้พระเทวีนั้นก็ได้อ
 เสด็จไปประทับยืนอยู่ในสำนักพระราชา.

บริษัทเพชรไทยพัฒนา จำกัด

สร้างต้นฉบับพระคัมภีร์เพื่อถวายเป็นพุทธบูชา

อด นั โภทิสตุโต “อมม ตุมเห
 อติวิย - กกขพา, กิณนาม ปิตุนั
 วตถกขณทัง วา ภตตปิณทมตตัง วา
 ทาทัง น วญฺญตี”ติ. “ตาด อหเมว
 รณโณ สนฺติกา กิณฺจि น ลภามิ,
 ตุมหากัง ก็ ทสฺสามิ”ติ. “นनु
 อคฺคณฺเหสิญฺจณัง โว ลทฺธน”ติ.

“ตาด กิสมิณฺจิ สมฺมานเ อสตี
 อคฺคณฺเหสิญฺจณัง ก็ กสิสฺสตี, อิทานิ
 เม ตุมหากัง ราชา ก็ ทสฺสตี, โส
 อนฺตรามคฺเค ภตตปฺปฏัง ลภิตฺวา ตโต
 กิณฺจิ อทตฺวา สยเมว ญฺญชฺชี่”ติ.

โภทิสตุโต “เอวํ กิร มหาราชา”ติ
 ปุจฺฉิ. ราชา อธิวาเสสิ. โภทิสตุโต
 ตสฺส อธิวาสนํ วิทิตฺวา “เตนหิ
 อมม รณโณ อปฺปิยกาลโต ปญฺจาย ก็
 ตุมหากัง อิท วาเสน, โลกสมิ หิ
 อปฺปิยสมฺปโยโค จ ทุกฺโข, ตุมหากัง
 อิท วาเส สตี รณโณ อปฺปิยสมฺปโยโค

ลำดับนั้น พระโภทิสัตว์กราบทูล
 พระเทวีนั้นว่า “ข้าแต่แม่ พระองค์ช่าง
 หยาบข้าเหลือเกิน การที่จะประทาน
 ท่อนผ้า หรือสักว่าก่อนมัดแก่พระบิดา
 จะไม่สมควรละหรือ”. พระเทวีตรัสว่า
 “พ่อ เราเองยังไม่ได้อะไร ๆ จากสำนัก
 พระราชาเลย จักให้ท่านได้อย่างไรกัน”.
 พระโภทิสัตว์ทูลถามว่า “พระแม่เจ้า
 ได้รับตำแหน่งพระอัครมเหสีแล้วมิใช่
 หรือ”.

พระเทวีตรัสว่า “พ่อ เมื่อความนับถือใน
 เรื่องไร ๆ ไม่มี ตำแหน่งอัครมเหสี จักทำ
 อะไรได้ บัดนี้ พระราชาของท่านจักให้
 อะไรแก่เรา พระองค์ได้ห้อมัดในระหว่าง
 ทาง ก็ยังไม่ให้อะไร ๆ จากห้อมัดนั้น
 บริโภคเสียเองจนหมด”.

พระโภทิสัตว์ทูลถามว่า “ข้าแต่มหาราช
 ได้ยินว่าอย่างนี้หรือ”. พระราชาทรง
 ยอมรับแล้ว. พระโภทิสัตว์ทราบบว่า พระ
 ราชานั้นทรงยอมรับแล้ว จึงกราบทูลว่า
 “ข้าแต่แม่ ถ้าอย่างนั้น จำเดิมแต่กาล
 ที่ไม่เป็นที่รักของพระราชา จะมีประโยชน์
 อะไรด้วยการอยู่ในที่นี้ของท่านเล่า ด้วย

บริษัทเพชรไทยพัฒนา จำกัด
 สร้างต้นฉบับพระคัมภีร์เพื่อถวายเป็นพุทธบูชา

ทุกขั ภาวิสุตติ, อิเม สตุตา นาม
ภขนุตัง ภาขนุติ, อภขนุตัง อภขนภาว
ณตฺวา อณฺณตฺถ คนฺตพฺพํ, มหนฺโต
หิ โลกสนฺนิวาโส”ติ วตฺวา อีมา
คาถา อโวจ

๑๔๕. “นเม นมนฺตสฺส ภาเช ภขนุตัง,
กิจฺจานุกฺกพฺพสฺส กเรยฺย กิจฺจํ,
นानตฺถกามสฺส กเรยฺย อตฺถํ,
อสมฺภภขนฺตมฺปิ น สมภฺชเยยฺย.

๑๔๖. จเช จขนุตัง วนถํ น กยิรา
อเปตจิตฺเตน น สมภฺชเยย
ทิวํ ทุมํ ชีณผลํว ณตฺวา
อณฺณํ สมภฺชเยยฺย มหา หิ โลกโก”ติ.

ตตฺถ นเม นมนฺตสฺส ภาเช
ภขนุตฺนุติ โย อตฺตโน นมฺติ ตสฺเสว
ปฏินฺเมยฺย, โย จ ภขติ ตณฺณเว
ภชเยย.

ว่าการประสพกับสิ่งที่ไม่เป็นที่รัก เป็น
ทุกขในโลก, เมื่อท่านอยู่ในที่นี้การประสพ
กับสิ่งที่ไม่เป็นที่รัก จักเป็นความทุกข์แก่
พระราชา, ธรรมดาว่าสัตว์เหล่านี้ ย่อม
คบคนที่คบ รู้ว่าไม่คบคนที่ไม่คบ ฟังไป
ในที่อื่น เพราะโลกสนนิवासยังกว้างใหญ่
มาก” ดังนี้แล้ว ได้กล่าวคาถาเหล่านี้ว่า

๑๔๕. “ควรนอบน้อม ต่อคนที่นอบน้อม
ควรคบคนที่คบ ควรทำกิจแก่คน
ที่ช่วยทำกิจ ไม่ควรทำประโยชน์
แก่คนที่ใคร่ความฉิบหาย ไม่ควร
คบกับคนที่ไม่(ประสงค์จะ)คบ.

๑๔๖. ควรสละคนที่สละ ไม่ควรกระทำ
ความอาลัย ไม่ควรคบกับคนที่มี
จิตเลือนลอยควรแสวงหาบุคคลอื่น
เหมือนนกรู้ว่าต้นไม้ มีผลสิ้นไป
แล้ว จึงแสวงหาต้นไม้อื่น ฉะนั้น
เพราะโลกยังกว้างใหญ่พอ”.

ในคำเหล่านั้น คำว่า **ควรนอบน้อม
ต่อคนที่นอบน้อม** ควรคบคนที่คบ
ความว่า ผู้ใดนอบน้อมตน ควรนอบน้อม
ตอบแก่ผู้นั้นนั่นแหละ อนึ่งผู้ใดคบ (ตน)
ควรคบผู้นั้นเหมือนกัน.

บริษัทเพชรไทยพัฒนา จำกัด
สร้างต้นฉบับพระคัมภีร์เพื่อถวายเป็นพุทธบูชา

กิจจานุภุพพสุต กเรยย กิจจนุตติ
 อตตโน อุปฺปนฺนํ กิจจํ อนุภุพฺพนฺตสฺเสว
 ตสฺสาปิ อุปฺปนฺนํกิจจํ ปฏิกรเรยย.

จเช จชนฺตํ, วนถํ น กยิราติ
 อตตानํ ชนฺตํ ชเหถว, กิณฺจิ ตสฺมี
 ตณฺหาสงฺขาตํ วนถํ น กรเรยย.

อเปตจิตฺเตนาติ วิคตจิตฺเตน วิปลลฺภฺจ-
 จิตฺเตน. น สมฺภเชยฺยาติ ตถารูเป
 สทฺธี น สมาคจฺเจยฺย. ทิโช ทุมฺนฺติ
 ยถา สกฺุณฺเ ปุพฺเพ ผลิตมฺปิ รุกฺขํ
 ผลเ ชีเณ “ชีเณผลเ อยนฺ”ติ ฅตฺวา
 ตํ ฅชฺเชตฺวา อณฺณํ สเมกฺขติ
 ปรีเยสติ, เหวํ อณฺณํ สเมกฺขเยยฺย. มหา
 หิ เอส โลโก, อวสฺส^๑ ตุมฺหฺสฺ สเสนฺหํ
 เอกํ ปุริสํ ลภิสฺสเถวาติ.

คำว่า ควรกระทำกิจแก่คนที่ช่วยกระทำกิจ
 ความว่า เมื่อบุคคลอื่นช่วยทำกิจ ซึ่ง
 เกิดขึ้นแก่ตนอยู่ ก็ควรกระทำตอบแทน
 ซึ่งกิจที่เกิดขึ้นแก่เขาบ้าง.

คำว่า ควรสละคนที่สละ ไม่ควรกระทำ
 ความอาลัย ความว่า ควรสละคนที่สละ
 ตนเหมือนกัน ไม่ควรกระทำความอาลัย
 กล่าวคือ ตัณหาไร ๆ ในบุคคลนั้น.

คำว่า คนที่มีจิตเลือนลอย ความว่า
 ผู้มีจิตเลือนลอย คือมีจิตหน่ายแหยง.
 คำว่า ไม่ควรคบ คือไม่ควรสมาคมกับ
 บุคคลเห็นปานนั้น. คำว่า นกรู้ว่า ต้นไม้
 ความว่า ต้นไม้ที่มีผลสะพร้ง ในกาลก่อน
 เมื่อผลมาสิ้นไป นกก็รู้ว่า “ต้นไม้
 หมดผลแล้ว” ทั้งต้นไม้ นั้น ย่อมพิจารณา
 คือแสวงหาต้นไม้อื่น ฉนฺใด บุคคลพึง
 พิจารณาบุคคลอื่น ฉนฺนั้น. เพราะโลกนี้
 ยิ่งกว้างใหญ่มาก ท่านก็จักได้บุรุษ
 คนหนึ่ง ผู้มีความรักในท่านแน่แท้.

^๑ น. อถ.

ตี สุตฺวา พาราณสีราชา
เทเวีย สพุพิสุสรียํ อทาสี. ตโต
ปฏฺจาย สมกุกา สมฺโมทมานา วสีสุ.

พระเจ้ากรุงพาราณสี ทรงสดับ
คำนั้นแล้ว ได้ประทานความเป็นใหญ่
ทั้งหมดแก่พระเทวี. จำเดิมแต่นั้นมา
พระราชากับพระอัศวมเหสีทั้งสอง ก็ได้
อยู่พร้อมเพรียงปรองดองกัน.

สตฺถา อิมํ ฌมฺมเทสนํ อหาริตฺวา
สจฺจจานิ ปกาเสตฺวา ชาตกํ สโมธานะสิ.
สจฺจปรีโยसानะ เทว ชายปติกา
โสตาปัตติผละ ปติฏฺฐหีสุ. “ตทา
ชายปติกา อิมะว เทว ชายปติกา
อหะสุ, ปณฺหิตามจฺโจ ปน อหะเมวา”ติ.

พระศาสดา ครั้นทรงนำพระ
ธรรมเทศนานี้มาแล้ว ทรงประกาศสั่งจะ
ทั้งหลายแล้วประชุมชาดก. ในเวลาจบ
สั่งจะ ผัวและเมียทั้งสอง ดำรงอยู่ใน
โสดาปัตติผล. “ผัวและเมียทั้งสอง ใน
กาลนั้นได้เป็นผัวเมียทั้งสองนี้เอง, ส่วน
อำมาตย์ผู้เป็นบัณฑิต ได้เป็นเรือดถาคด
แล”.

ปฏิภัตตชาดกวรรณนา ตติยา.

พรรณนาปฏิภัตตชาดก ที่ ๓ จบ.

๔. กุมภีลชาตก (๒๒๔)

๑๔๗. “ยสเสเต จตุโร ฐมา
    คณา ปรมภททกา
    สจจํ ฐโม ธิติ จาโค
    ทิจจํ โส อติวตตติ.

๑๔๘. ยสเส เจเต น วิชชนติ
    คณา ปรมภททกา
    สจจํ ฐโม ธิติ จาโค
    ทิจจํ โส นาติวตตติ”ติ.

กุมภีลชาตกํ จตตถ.

๔. กุมภีลชาตก (๒๒๔)

๑๔๗. “ธรรม ๔ ประการ ที่เป็นเครื่อง
    พอกพูน (และ) เป็นความเจริญ
    อย่างสุดยอดเหล่านี้ คือความ
    จริงใจ ๑ สภาพที่ทรงหมุ่สัตว์
    เอาไว้ (ไม่ให้ตกไปยังที่ชั่ว) ๑
    ความพากเพียร ๑ การเสียสละ ๑
    ของผู้ใดมีอยู่ ผู้นั้นย่อมจะก้าวล่วง
    ปัจจามิตรไปได้.

๑๔๘. อนึ่งธรรม ๔ ประการที่เป็นเครื่อง
    พอกพูน (และ) เป็นความเจริญ
    อย่างสุดยอดเหล่านี้ คือความ
    จริงใจ ๑ สภาพที่ทรงหมุ่สัตว์
    เอาไว้ (ไม่ให้ตกไปยังที่ชั่ว) ๑
    ความพากเพียร ๑ การเสียสละ ๑
    ของผู้ใดไม่มีอยู่ ผู้นั้นหาก้าวล่วง
    ปัจจามิตรไปได้ไม่” ดังนี้.

กุมภีลชาตก ที่ ๔.

๔. กุณภีลชาดกวรรณนา (๒๒๔)

ยสเสเต จตุโร ฌมาติ อิทํ
 สตุถา เวพฺวเน วิหรนฺโต เทวทตฺตํ
 อารพฺภ กณฺสี.

๑๔๗. “ยสเสเต จตุโร ฌมา
 คุณา^๑ ปรมภทฺทกา
 สจฺจํ ฌโม ธิติ จาโค
 ทิฏฺฐํ โส อตีวตฺตติ.

๑๔๘. ยสฺส เจเต น วิชฺชนฺติ
 คุณา ปรมภทฺทกา
 สจฺจํ ฌโม ธิติ จาโค
 ทิฏฺฐํ โส นาตีวตฺตตี”ติ.

๔. พรรณนาคุณภีลชาดก (๒๒๔)

พระศาสดา เมื่อประทับอยู่ที่พระ
 วิหารเวพฺวเน ทรงปรารภพระเทวทัต ตรัส
 พระธรรมเทศานี้ว่า **ธรรม ๔ ประการ**
มีแก่บุคคลใด ดังนี้ เป็นต้น.

๑๔๗. ธรรม ๔ ประการ ที่เป็นเครื่อง
 พอกพูน (และ) เป็นความเจริญ
 อย่างสุดยอดเหล่านี้ คือความ
 จริงใจ ๑ สภาพที่ทรงหมุ่สัตว์
 เอาไว้ (ไม่ให้ตกไปยังที่ชั่ว) ๑
 ความพากเพียร ๑ การเสียสละ ๑
 ของผู้ใดมีอยู่ ผู้นั้นย่อมจะก้าวล่วง
 ปัจจามิตรไปได้.

๑๔๘. อนึ่งธรรม ๔ ประการที่เป็นเครื่อง
 พอกพูน (และ) เป็นความเจริญ
 อย่างสุดยอดเหล่านี้ คือความ
 จริงใจ ๑ สภาพที่ทรงหมุ่สัตว์
 เอาไว้ (ไม่ให้ตกไปยังที่ชั่ว) ๑
 ความพากเพียร ๑ การเสียสละ ๑
 ของผู้ใดไม่มีอยู่ ผู้นั้นหาก้าวล่วง
 ปัจจามิตรไปได้ไม่” ดังนี้.

^๑ ฉ. วานรินฺท ยถา ตว.

ตตถ คุณา ปรมภททกาติ ยสฺส
 เจเต ปรมภททกา จตฺตารโ ราสฏฺเฐน
 ปิณฺฑฏฺเฐน คุณา น วิชฺชนฺติ, โส
 ปจฺจามิตฺตํ อติกุमितฺตํ น สกฺโกตฺตีติ.
 เสสเมตฺถ สพฺพิ์ เหฏฺฐา กุมฺภิลชาตเก^๑
 วุตฺตนยเมว สทฺธิ สโมธาเนนาติ.

กุมภิลชาตกาวณฺณนา จตฺตถา.

บรรดาคำเหล่านั้น คำว่า ที่เป็น
 เครื่องพอกพูน เป็นความเจริญอย่าง
 สุดยอด ความว่า อนึ่ง ธรรม ๔ ประการ
 เหล่านี้ อันเป็นความเจริญอย่างสุดยอดที่
 ชื่อว่า เป็นเครื่องพอกพูน เพราะอรรถว่า
 เป็นกอง (และ) เพราะอรรถว่าเป็นก้อน
 ของผู้ใด ไม่มีอยู่ ผู้นั้นไม่สามารถที่จะ
 ก้าวล่วงปัจจามิตรไปได้เลย. คำที่เหลือ
 ทั้งหมดในเรื่องนี้ พร้อมด้วยกรรวบรวม
 ประมวลมา(กล่าว) มีนัยตามที่กล่าวไว้ใน
 ในกุมภิลชาดกในหนหลังแล้วแล.

พรรณนากุมภิลชาดก ที่ ๔ จบ.

^๑ วานรินฺทชาตกํ โอลเอดพฺพิ์. ขุ. ชา. ๒๗/๑๕
 ชาตกฏจกกา ๒/๖๕.

๕. ขันติวัฒนชนชาตก (๒๒๕)

๑๔๙. “อตฺถิ เม ปุริโส เทว
สพฺพกิจฺเจสุ พุยาวิญญู
ตสฺส เจโกปราชตฺถิ
ตตฺถ ตฺวํ กิณฺติ มณฺณสิ.

๑๕๐. อมฺหากํ อตฺถิ ปุริโส
เอทิสฺส อิท วิชฺชติ
ทลฺลโม องฺคสมฺปนฺโน
ขณฺติ อสฺมาก รุจฺจตี”ติ.

ขันติวัฒนชนชาตกํ ปณฺจมนํ.

๕. ขันติวัฒนชนชาตก (๒๒๕)

๑๔๙. “ข้าแต่พระองค์ ผู้สมมติเทพ ข้า-
พระองค์มีบุรุษอยู่ (คนหนึ่ง) เป็น
ผู้ขวนขวาย ในกิจการทุกอย่าง
(บรรดามี) แต่ว่าเขามีความผิด
อยู่อย่างหนึ่ง (ประจำสันดาน) ใน
เพราะความผิดนั้น พระองค์จะ
สำคัญว่าข้าพระองค์ จะพึงจัดการ
อย่างไรกันดี”.

๑๕๐. ข้าพเจ้าก็มีบุรุษอยู่ (คนหนึ่ง
เหมือนกัน) เขาก็เหมือน ๆ บุรุษ
นั้นเป็นผู้สมบุรณ์ด้วยองค์คุณ ที่
หาได้ยาก(นัก) ซึ่งมีอยู่ ณ
สถานที่นี้ พวกเราจึงต้องพอใจ
ความอดทน (เอาไว้ก่อน) เกิด”.

ขันติวัฒนชนชาตก ที่ ๕.

๕. ขนฺตีวณฺณชชาติกวนฺณนา

(๒๒๕)

อตฺถิ เม ปุริโส เทวติ อิทํ
สตฺถา เขตวเน วิหรนฺโต โกสลราชานํ
อารพฺภ กเถสิ.

ตสฺส กิเรโก พหุปการโ อมจฺโจ
อนฺเตปุเร ปทฺฐสิ. ราชานํ “อุปการโก
เม”ติ ฌตฺวาปิ อธิวาเสตฺวา สตฺถุ
อาโรเจสิ.

สตฺถา “ไปราณกราชาโนปิ มหาราช
เอวํ อธิวาเสสุํ ยเวา”ติ วตฺวา เตน
ยาจิโต อตีตํ อหาริ.

๕. พรรณนาขันตีวณฺณชชาติก

(๒๒๕)

พระศาสดา เมื่อประทับอยู่ที่พระ
เชตวันมหาวิหาร ทรงปรารภพระเจ้า
โกศล ตรัสพระธรรมเทศานี้ว่า ข้าแต่
พระองค์ผู้สมมติเทพ ข้าพระองค์มีบุรุษ
อยู่ ดังนี้ เป็นต้น.

ได้ยินว่า อำมาตย์ผู้มีอุปการคุณ
มากคนหนึ่ง ของพระเจ้าโกศลพระองค์
นั้น ประทูลร้ายภายในราชบุรี^๑ พระ
ราชาทรงดำริว่า “เรามีอุปการคุณต่อ
เรา” แม้จะทรงทราบก็ทรงอดกลั้นไว้
(เพียงแต่)กราบทูลให้พระศาสดาทรง-
ทราบ (เท่านั้น).

พระศาสดาตรัสว่า “มหาบพิตร แม้
พระราชาในปางก่อน ก็ได้ทรงอดกลั้น
อย่างนี้แล้วเหมือนกัน” ดังนี้ อันท้าวเธอ
ทูลอาราธนา จึงได้ทรงนำอดีตนิทาน
มาว่า.

^๑ อนุเตปุร หมายถึง คนในวัง ชาววัง จำนวน
อนุเตปุเร ปทฺฐสิ หมายความว่า ลักลอบได้เสีย
กับคนชาววัง.

อดีต พาราณสีย์ พรหมทตเต
 รชช กาเรนเต เอโก อมจโจ ตสส
 อนเตปุเร ปทุสสิ. อมจจสสาปิ เสวโก
 ตสส เคะเห ปทุสสิ. โส ตสส
 อปราริ อธิวาเสตุ อสกุโกนุโต ต
 อาทาย รมโย สนุติกั คนตุวา “เทว
 เอโก เม อฏฐาโก สพุพกิจจการโก,
 โส มยหิ เคะเห ปทุสสิ, ตสส ก็ กาดุ
 วฏฐติ”ติ ปุจณุโต ปจมี คากมาห

ในอดีตกาล ครั้นเมื่อพระเจ้า
 พรหมทัต เสดยราชสมบัติอยู่ในนคร
 พาราณสี อำมาตย์คนหนึ่งประทุษร้าย
 ภายในบุรีของท้าวเธอ. เสวก (คนใช้)
 แม่ของอำมาตย์(นั้น) ก็ได้ประทุษร้ายใน
 เรือนของเขาแล้ว. เขาเมื่อไม่สามารถ
 ที่จะอดกลั้นความผิดของเสวกนั้นเอาไว้ได้
 จึงพาเขาไปเฝ้าพระราชา เมื่อจะทูลถาม
 ว่า “ข้าแต่พระองค์ผู้สมมติเทพ ข้าพระองค์
 มีคนรับใช้ผู้อยู่คนหนึ่ง ซึ่งเป็นคนทำกิจ-
 การงานทุกอย่างให้ เขาได้ประทุษร้าย
 ในเรือนของข้าพระองค์เข้าแล้ว ควรที่
 ข้าพระองค์จะจัดการอะไร แก่เขาบ้าง
 (พระเจ้าข้า)” ดังนี้ จึงกล่าวคาถาที่ ๑ ว่า

๑๔๙. “อดีต เม ปุริโส เทว
 สพุพกิจเจสุ พุยาวโฏ
 ตสส เจโกปรารตติ
 ตตุถ ตวั กิณติ มณฺณสิ”ติ.

๑๔๙. “ข้าแต่พระองค์ ผู้สมมติเทพ ข้า-
 พระองค์มีบุรุษอยู่ (คนหนึ่ง) เป็น
 ผู้ชวนชวาย ในกิจการทุกอย่าง
 (บรรดามี) แต่ว่าเขามีความผิด
 อยู่อย่างหนึ่ง (ประจำสันดาน) ใน
 เพราะความผิดนั้น พระองค์จะ
 สำคัญว่า ข้าพระองค์จะพึงจัดการ
 อย่างไรกันดี”.

บริษัทเพชรไทยพัฒนา จำกัด
 สร้างต้นฉบับพระคัมภีร์เพื่อถวายเป็นพุทธบูชา

ตตถ. ตสฺส เจโกปราชตฺถิตฺติ ตสฺส
จ ปุริสสฺส เอโก อปราช อตฺถิตฺติ.
ตตถ. ตฺวํ กิณฺติ มณฺณสีติ ตตถ
ตสฺส ปุริสสฺส อปราช ตฺวํ “กั
กาทพฺพน”ติ มณฺณสี, ยถา เต จิตฺตํ
อุปฺปชฺชติ, ตทฺนฺรูปมสฺส ทณฺฑํ ปณฺเฑหิตฺติ
ทีเปติ.

ตํ สุตฺวา ราชา ทฺถิตฺยํ คาถมาห

๑๕๐. อมหากํ ^๑อตฺถิตฺติ ปุริส
เอทิสฺส อิท วิชฺชติ
ทฺลลโก องฺกสมฺปนฺโน
ชนฺติ อสฺมาภ ^๒ รุจฺจติ”ติ.

บรรดาคำเหล่านั้น คำว่า **แต่เขามี**
ความผิดอยู่อย่างหนึ่ง ความว่า **แต่ว่า**
บุรุษนั้นมีความผิดอยู่อย่างหนึ่ง (ประจำ
สันดาน). ด้วยคำว่า **ในเพราะความผิด**
นั้น พระองค์จะสำคัญว่า ข้าพระองค์จะ
พึงจัดการอย่างไรกันดี อำนวยยอม
แสดงว่า ในเพราะความผิดของบุรุษนั้น
พระองค์จะทรงสำคัญว่า “ข้าพระองค์จะ
พึงจัดการอย่างไร” คือว่า พระองค์จะลง
อาชญาเขา ตามสมควรแก่ความผิดนั้น
โดยประการที่พระองค์ไฝ่พระทัยถึง.

พระราชาทรงสดับค่านั้นแล้ว จึง
ตรัสคาถาที่ ๒ ว่า

๑๕๐. ข้าพเจ้าก็มีบุรุษอยู่ (คนหนึ่ง
เหมือนกัน) เขาก็เหมือน ๆ บุรุษนั้น
เป็นผู้สมบุรณ์ด้วยองค์คุณ ที่หาได้
ยาก(นัก) ซึ่งมีอยู่ ณ สถานที่นี้
พวกเรา จึงต้องพอใจความอดทน
(เอาไว้ก่อน). เกิด”.

^๑ ฉ. อมหากมฺปคฺติ.

^๒ ฉ. ชนฺตฺรสมฺภ.

ตสฺสตุโถ “อมฺหากมฺปิ ราชนํ
 สตํ เอทิสฺส พหุปการโ อคาเร
 ทุสฺสทนฺกปฺริสฺส อตฺถิ. สฺส จ โข อธิ
 วิชฺชติ, อิทานิปิ อธิเว สํวิชฺชติ, มยํ
 ราชาโนปิ สมานา ตสฺส พหุปการตํ
 สนฺธาย อธิวาเสม, ตฺยหํ ปน
 อรณฺโณปิ สโต อธิวาสนภาโร^๑
 ชาโต.

องฺคสมฺปนฺโน^๒ หิ สพฺพคฺุณโกฏฺฐจาเสหิ
 สมฺนฺนาคโต ปฺริสฺส นาม ทูลฺลโก,
 เตน การณฺน อมฺหากํ เอวรูปฺเส
 จาเนสฺสุ อธิวาสนชนฺติเยว รุจฺจติ”ติ.

อมจฺใจ อตฺตานํ สนฺธาย รณฺโณ^๓
 วุตฺตภาวํ ฅตฺวา ตโต ปฏฺจาย
 อนฺเตปฺุเร ปทุสฺสิตํ น วิสฺหิ, สฺสปีสฺส
 เสวโก รณฺโณ อารโจิตฺภาวํ ฅตฺวา

พระคาถานั้น มีเนื้อความว่า “ถึงแม่
 ตัวข้าพเจ้าซึ่งเป็นพระราชาก็เป็นสัตบุรุษ
 ก็ยังมีบุรุษผู้ประทุษร้ายพระราชมนเทียร
 ซึ่งมีอุปการะมากเหมือน ๆ บุรุษนั้น.
 หนึ่ง เขานั้นแล ก็(นั่ง)อยู่ในที่นี้ ก็ว่า
 แม่บัดเดี๋ยวนี้ ก็ยังมีพร้อมอยู่ ณ ที่นี้เอง
 ตัวข้าพเจ้าถึงแม่จะเป็นพระราชาก็เพราะ
 หมายเอาค่าที่เขามีอุปการะมาก จึงจำต้อง
 ออกลั่นเอาไว้อก่อน แต่ภาระคือการ
 ออกลั่นก็ยังมีเกิดขึ้นแก่ท่าน ผู้แม่จะมีใช้
 พระราชา ซึ่งเป็นสัตบุรุษ.

เพราะว่า ชื่อว่าบุรุษผู้สมบูรณ์ด้วยองค์-
 คุณ ซึ่งประกอบด้วยส่วนของคุณทั้งปวง
 หาได้ยากยิ่ง เพราะเหตุนั้น ขันตีคือ
 ความอดกลั่นนั้นแหละ ข้าพเจ้าจึงขบใจ
 ในฐานะเห็นปานนี้แล”.

อำมาตย์ พอรู้ว่าพระราชตรัส
 หมายถึงตนแล้ว จำเดิมแต่นั้นมา ก็ไม่อาจ
 จะประทุษร้ายภายในบุรีอีกเลย, เสวก
 ของเขาแม้นั้น พอรู้ว่าเขากราบทูลให้

^๑ อธิวาสนํ ภาโรติปิ.

^๒ ก. องฺคสมฺปนฺโนติ.

^๓ รณฺณาติปิ.

ตโต ปฏฺจาย ตํ กมฺมํ กาคฺคํ น
วิสฺสี.

สตฺถา อิมํ ฐมฺมเทสนํ อหริตฺวา
ชาดกํ สโมธาเนสี “ตทา อหเมว
พาราณสีราชา อโหสิหฺ”ติ. โสปี
อมจฺใจ รณฺโณ สตฺถุ กถิตภาวํ
ณตฺวา ตโต ปฏฺจาย ตํ กมฺมํ กาคฺคํ
นาสกุขีติ.

ขณฺติวณฺณนชาตกวนฺณนา ปณฺจมา.

พระราชาทรงทราบแล้ว จำเดิมแต่นั้นมา
ก็มีได้อาจที่จะทำกรรมนั้นอีกเลย.

พระศาสดา ครั้นทรงนำอดีตนิทาน
นี้มาแล้ว จึงทรงประชุมชาดกว่า “เรา
เองในกาลนั้น ได้เป็นพระเจ้าพาราณสี
แล้ว”. อ้ามาตย์เมื่อนั้นพอรู้ว่า พระราชา
กราบทูล ให้พระศาสดาทรงทราบแล้ว
จำเดิมแต่บัดนั้นมา ก็มีได้อาจจะทำกรรม
นั้นอีกเลยแล.

พรรณนาขันตีวณฺณนชาดก ที่ ๕ จบ.

๖. โกลียชาตก (๒๒๖)

๑๕๑. “กาลเ นิกุขมหนา สารุ
นากาเล สารุ นิกุขโม
อกาเลน หิ นิกุขมม
เอกกมุปี พหุชฺชโน
น กิณฺจิ อตุถิ ชาเตติ
ธงฺกเสนาว โกลียิ.

๑๕๒. ธีโร วิธิวิทธานญญ
ปเรสํ วิวรานุกุ
สพฺพามิตเต วสิกตฺวา
โกลิโยว สุขี ลียา”ติ.

โกลียชาตกํ ฉฎฺจ.

๖. โกลียชาตก (๒๒๖)

๑๕๑. “การออกไปในเวลาสมควร เป็น
การดี การออกไปในเวลาไม่
สมควร ไม่เป็นการดีเลย ด้วยว่า
ชนเป็นอันมากออกไปแล้ว ใน
เวลาไม่สมควร ย่อมไม่ก่อให้เกิด
ประโยชน์ใดๆ แม้สักอย่างเดียว
ดูจตุการุจิกตินิกเค้า ฉะนั้น.

๑๕๒. นักปราชญ์ผู้รู้การจัดการระเบียบ
ดำเนินไป ตามช่องทางของผู้อื่น
กระทำมิตรทั้งมวล ไว้ในอำนาจ
แล้ว พึงมีความสุข ดูจนกเค้า
(ตัวอื่นจากตัวที่กาจิกติ) ฉะนั้น”.

โกลียชาตก ที่ ๖.

๖. โกลิยชาติกวมุณนา (๒๒๖)

กาลเอ นิกุขมมา สาธุติ อิทํ
สตถา เขตฺวเน วิหรนฺโต โกลลราชานํ
อารพฺภ กเถสิ.

โกลลราชา ปจฺจนตํ วุปสมนตฺถาย
อกาเล นิกุขมิ. วตฺถุ เหฏฺฐา
วุตฺตนยเมว.

สตถา ปน อตีตํ อahrtiva
อาห “มหाराช อตีเต พาราณสีราชา
อกาเล นิกุขมิตฺวา อุตฺถยานे ขนฺธาวารํ
นิวาเสสิ.”^๑ ตสฺมี กาลเอ เอโก
อฺลุทสกุโณ เวพฺพคฺมุพํ ปวิสิตฺวา นิสฺสิย.
กาทเสนา อากนฺตฺวา “นิกุขมนตฺเมว
ตํ กณฺหิสฺสามา”ติ ปริวาเรสุ.

โส สุริยตฺถกมณํ อโนโลเกตฺวาว
อกาลเสว^๒ นิกุขมิตฺวา ปลาจิตฺตุ

๖. พรรณนาโกลิยชาติก (๒๒๖)

พระศาสดา เมื่อประทับอยู่ ณ
พระเชตวันมหาวิหาร ทรงปรารภพระเจ้า
โกลล ตรัสพระธรรมเทศานี้ว่า การ
ออกไปในเวลาสมควร เป็นการดี ดังนี้
เป็นต้น.

พระเจ้าโกลล เสด็จออกในเวลา
ไม่สมควร เพื่อทรงปราบปรามชายแดน
ให้สงบราบคาบ. เรื่องมีนัยตามที่กล่าว
ไว้แล้วในหนหลังนั้นแล.

ก็พระศาสดา ทรงนำเรื่องอดีตมา
ตรัสไว้ว่า “ดูกรมหาบพิตร ในอดีตกาล
พระราชในพระนครพาราณสี เสด็จออก
ในเวลาไม่สมควร รับสั่งให้ตั้งค่ายพักอยู่
ในพระอุทยาน. ในเวลานั้นนกเค้าตัวหนึ่ง
เข้าไปซ่อนในกอไผ่. ผุ่งกาบินมารุมล้อม
ไว้ ด้วยมุ่งหวังว่า “พวกเราจักจับนกเค้า
นั้น ตัวที่บินออกไปนั่นเอง”.

นกเ้านั้น ไม่รอคอยพระอาทิตย์ตก
จึงหนีออกไปในเวลาที่ไม่สมควร. ลำดับ

^๑ ฉ. นิเวสยิ.

^๒ ฉ. อกาลเขว.

อารภิ. อถ นํ กากา ปริวาเรตฺวา
 ตฺถนุเขหิ โภฏญฺเฐตฺวา ปรีปาเตสฺสุ.
 ราชา โภธิสฺตตํ อามนฺเตตฺวา “กึ
 นุ โข ปณฺทิต อิม กากา โภสิยํ
 ปรีปาเตนฺตี”ติ ปุจฺฉิ.

โภธิสฺตโต “อกาเล มหาราช อตฺตโน
 วสนญฺจานา นิกฺขมฺนฺตา เอวรูปํ ทฺวํ
 ปฏฺิลภนฺตีเยว, ตสฺมา อกาเล อตฺตโน
 วสนญฺจานา นิกฺขมิตฺตุํ น วญฺญฺตี”ติ
 อิมมตฺถํ ปกาเสนฺโต อิมํ คาถาทฺวยามาห

๑๕๑. “กาเล นิกฺขมฺนา สาธุ
 นากาเล สาธุ นิกฺขโม
 อกาเลน หิ นิกฺขมฺม
 เอกกมฺปิ พหุชฺชโน
 น กิณฺจิ อตฺถํ ชาเตติ^๑
 ธงฺกเสนาว โภสิยํ.

นั้น ผุ้การุ้มล้อมนกก้านั้น เอาปากจิกดี
 จนร่วงลง. พระราชารับสั่งเรียกพระ
 โภธิสั้ตัวมา ตรัสถามว่า “ดูกรบัณฑิต
 ทำไมหนอ ผุ้กาเหล่านี้ (จึงรุมตี) จน
 นกเค้าตกลง”.

พระโภธิสั้ตัวกราบทูลว่า “ข้าแต่มหา-
 ราชเจ้า นกเค้าออกจากที่อยู่ของตน
 ในเวลาไม่สมควร จึงได้รับทุกข์ถึงปานนี้
 ที่เดียว, เพราะฉะนั้นจึงไม่ควรออกจาก
 ที่อยู่ของตน ในเวลาอันไม่สมควร” เมื่อ
 จะประกาศข้อความนี้ จึงกล่าว ๒ คาถา
 นี้ว่า

๑๕๑. “การออกไปในเวลาสมควร เป็น
 การดี การออกไปในเวลาไม่
 สมควร ไม่เป็นการดีเลย ด้วยว่า
 ชนเป็นอันมากออกไปแล้ว ใน
 เวลาไม่สมควร ย่อมไม่ก่อให้เกิด
 ประโยชน์อะไร แม้สักอย่างเดียว
 ดูผุ้การุ้มจิกตีนกเค้า ฉะนั้น.

^๑ ชานคติปิ. ฉ. โขเตติ.

๑๕๒. ธีโร^๑ วิธวิธานญญ
 ปเรสํ วิวรานุกุ
 สพฺพามิตฺเต วสีกตฺวา
 โกสิโยว สุขี สียา”ติ.

ตตฺถ กาลे นิกฺขมฺนา สาธุติ
 มหาราช นิกฺขมฺนา นาม นิกฺขมฺนํ
 วา ปรกฺกมฺนํ วา ยุตฺตมตฺตกาเล^๒
 สาธุ.

นากาเล สาธุ นิกฺขโมติ อกาเล
 ปน อตฺตโน วสนฺภูจฺานโต อญฺญตฺถ
 คนฺตุํ นิกฺขโม นาม นิกฺขมฺนํ วา
 ปรกฺกมฺนํ วา น สาธุ.

อกาเลน หีติอาทิสฺสุ จตุสฺสุ ปเทสฺสุ
 ปจฺมปเทน^๓ สทฺฐี ตติยํ, ทฺตุติเยน จตฺตตฺถ
 โยเชตฺวา เอวํ อตฺถโถ เวทิตฺพฺโพ.

๑๕๒. นักปราชญ์ผู้รู้การจัดการระเบียบ
 ดำเนินไป ตามช่องทางของผู้อื่น
 กระทำมิตรทั้งมวล ไว้ในอำนาจ
 แล้ว พึ่งมีความสุข ดุจนกเค้า
 (ตัวอื่นจากตัวที่กาจิกติ) ฉะนั้น”.

บรรดาคำเหล่านั้น คำว่า การออก
 ไปในเวลาสมควรเป็นการดี ความว่า
 ข้าแต่มหาราชเจ้า อันการออกไป หรือ
 การก้าวย่างต่อไปข้างหน้า ชื่อว่า การ
 ออกไปในกาลอันเหมาะสมอันควร ย่อม
 เป็นการดี.

คำว่า การออกไปในเวลาไม่สมควรไม่
 เป็นการดีเลย ความว่า การออกไปหรือ
 การพยายามเพื่อออกไปในที่อื่น จากที่
 เป็นที่อยู่ของตน ชื่อว่า การออกไปใน
 เวลาไม่สมควร ไม่เป็นการดีเลย.

ในบรรดาบททั้ง ๔ มีคำว่า ก็ในกาล
 อันไม่ควร เป็นต้น บัณฑิตพึงประกอบ
 บทที่ ๓ กับบทที่ ๑ บทที่ ๔ กับบทที่ ๒
 แล้ว พึงทราบเนื้อความอย่างนี้.

^๑ น. ธีโร จ.

^๒ น. ยุตฺตปยุตฺตกาเล.

^๓ น. ปเทน ปจฺเมน.

อตฺตโน วสนภูจฺจานโต หิ โภจึ ปุริโส
 อกาลเ นิกฺขมิตฺวา วา ปฺรภุกมิตฺวา
 วา น กิณฺจึ อตฺถํ ชาเตติ, อตฺตโน
 อปฺปมตฺตกมฺปิ วุฑฺฒึ อปฺปาเทตฺตํ น
 สกฺโกติ.

อถ โข เอกกมฺปิ พหุชฺชโน พหุปี
 โส ปจฺจตฺติกชโน เอกํ อกาลเ
 นิกฺขมณฺตํ วา ปฺรภุกมณฺตํ วา เอกกํ
 สมปริวาเรตฺวา^๑ มหาวินาสํ ปาเปติ.

ตตฺตรายํ อปฺมา : ธงฺกเสนาว โภสียนฺติ
 ยถา อิมเ ธงฺกเสนา อิมํ อกาลเ
 นิกฺขมณฺตณฺจ ปฺรภุกมณฺตณฺจ โภสียํ
 ตณฺฑเหหิ วิตุทฺตนา^๒ มหาวินาสํ
 ปาเปเนติ, ตถา ตสฺมา ติรจฺจานคเต
 อาที กตฺวา เกนจึ อกาลเ อตฺตโน
 วสนภูจฺจานโต น นิกฺขมิตฺพหํ น
 ปฺรภุกมิตฺพพฺนติ.

เพราะว่าบุรุษใด ๆ ออกไปหรือพยายาม
 ออกไปจากที่อยู่ของตน ในเวลานั้นไม่
 สมควร **ยอมไม่ก่อให้เกิดประโยชน์ใด ๆ**
 คือไม่สามารถจะให้ความเจริญ แม้เพียง
 เล็กน้อยเกิดขึ้นแก่ตนได้.

โดยที่แท้ **ชนเป็นอันมาก ยอมไม่ก่อให้เกิด
 ประโยชน์แม้สักอย่างเดียว** ชนผู้เป็นข้าศึก
 เป็นอันมากนั้น ย่อมรุมล้อมบุคคลผู้เดียว
 คือกลุ่มเดียวผู้ออกไปหรือพยายามออกไป
 ในกาลไม่สมควร ย่อมให้ถึงความพินาศ
 อย่างใหญ่หลวง.

ในข้อนี้มีอุปมาดังต่อไปนี้ : คำว่า **ดุจฝูง
 การุมจิกตีนกเค้า** ความว่า ฝูงกาเหล่านี้
 รุมจิกตีนกเค้าซึ่งออกไป และพยายาม
 ออกไปในเวลาไม่สมควรนี้ ให้ถึงความ
 พินาศอย่างใหญ่หลวงฉนั้นใด ข้ออุปไมย
 ก็ฉนั้นนั้น, เพราะฉนั้นใคร ๆ เริ่มตั้งแต่
 สัตว์เดรัจฉานเป็นต้นไป ไม่ควรออก
 จากที่อยู่ของตน ไม่ควรพยายามออกไป
 ในกาลไม่สมควร.

^๑ น. ปริวารคฺวา.

^๒ น. วิตุทฺตนิ.

- ทุดิยคาถาย **ธีโรติ** ปณฺทิตโต. ในคาถาที่ ๒ คำว่า **นักปราชญ์**
ได้แก่บัณฑิต.
- วิธีติ โปราณกปณฺทิตเตหิ จปิตปเวณิ. คำว่า **ระเบียบ** ได้แก่ ประเพณีที่
โบราณกบัณฑิตตั้งไว้.
- วิชานนฺติ โกฎฺจาโส วา สํวิทหนํ วา. คำว่า **การจัดแจง** ความว่า ส่วน หรือ
การจัดเตรียมไว้.
- วิวรานุกฺคฺติ วิวรํ อนุคฺจจนฺโต ชานนฺโต. คำว่า **ดำเนินไปตามช่องทาง** ความว่า
ผู้ดำเนินตามช่องทาง คือ รู้จักช่องทาง.
- สพฺพามิตฺเตติ สพฺเพ อมิตฺเต. คำว่า **สรรพามิตฺเต** ตัดบทเป็น สพฺเพ
อมิตฺเต แปลว่า ผู้มีไซ้มิตรทั้งปวง.
- วสีกฺตฺวาติ อตฺตโน วเส กตฺวา. คำว่า **ทำให้อยู่ในอำนาจ** ความว่า ทำให้
อยู่ในอำนาจของตน.
- โกสิโยวติ อิมฺมหา พาลโกสิยา
อณฺเวย ปณฺทิตโกสิโย วิย. คำว่า **ดูจนกแก้ว**(ตัวอื่น จากตัวที่กาจิกตี)
ฉะนั้น ความว่า อุปมาเหมือนนกแก้ว
ตัวเป็นบัณฑิต ตัวอื่นจากนกแก้วตัว
โง่เขลาहीं.
- อิทํ วุตฺตํ โหติ โย จ โข ปณฺทิตโต
“อิมสฺมี กाले นิกฺขมิตฺตพฺพํ ปฺรกฺกมิตฺตพฺพํ,
อิมสฺมี กाले น นิกฺขมิตฺตพฺพํ น
ปฺรกฺกมิตฺตพฺพนฺ”ติ โปราณกปณฺทิตเตหิ
จปิตสฺส ปเวณิสงฺขาทสฺส วิธินอ
มีคำอธิบายว่า หนึ่ง บัณฑิตใดแล
รู้แบบแผน คือรายละเอียดแห่งวิธีการ
คือ ประเพณี ที่ท่านโบราณกบัณฑิต
ตั้งไว้ หรือรู้จักวิธีการจัดแจง การ
ตระเตรียมพิธีการนั้นว่า “ในเวลานี้ควร

บริษัทเพชรไทยพัฒนา จำกัด
สร้างต้นฉบับพระคัมภีร์เพื่อถวายเป็นพุทธบูชา

โกฏฐาสสงฆาตัม วิธานัง วา ตสฺส วา
วิธโน วิธานัง สํวิทหนํ อนุฏฺฐานัง ชานาติ.

โส วิธวิธานญฺญุ ปเรสํ อตฺตโน
ปจฺจามิตฺตานัง วิวรํ ฌตฺวา ยถา นาม
ปณฺฑิตโต โกสิโย รตฺตติสงฺขาเต อตฺตโน
กาเล นิภุมิตฺวา จ ปรกฺกมิตฺวา จ
ตตฺถ ตตฺถ สยิตานญฺเวยว กากานัง
สีसानิ ฉินฺทมาโน เต สพฺเพ อมิตฺเต
วสีกตฺวา สุขี สียา, เอวํ ธีโรปิ
กาเล นิภุมิตฺวา ปรกฺกมิตฺวา อตฺตโน
ปจฺจามิตฺเต วสีกตฺวา สุขี นิทฺทุกฺโข
ภเวยฺยชาติ.

ราชา โพรธิสฺตตสฺส วจนัง สุตฺวา
นิวตฺติ.

สตุถา อิมํ ฌมฺมเทสนัง อاهرิตฺวา
ชาตกัํ สโมธาเนสิ “ตทา ราชา
อาณนฺโท อโหสิ, ปณฺฑิตามจฺโจ ปน
อหเมวา”ติ.

โกสียชาดกาวณฺณนา ฉฎฺฐา.

ออกไป ควรพยายามออกไป ในเวลานี้
“ไม่ควรออกไป ไม่ควรพยายามออกไป”.

แม้นักปราชญ์ผู้นั้น รู้วิธีทำการ ทราบ
ช่องทางของผู้อื่น คือปัจจามิตรทั้งหลาย
ของตนแล้วออกไป คือพยายามออกไป
ในเวลาอันสมควร กระทำปัจจามิตร
ของตนไว้ในอำนาจ พึงมีสุข ไร้ทุกข์
ดุจดั่งนกแก้วตัวฉลาดออกไป และพยายาม
ออกไปในเวลาของตน กล่าวคือ เวลา
กลางคืนจิกศีรษะของกาทั้งหลาย ตัว
นอนอยู่ที่นั่น ๆ นั่นเอง แล้วทำกา
เหล่านั้น ผู้เป็นอมิตรทั้งหมดไว้ในอำนาจ
ได้ พึงมีความสุข ฉะนั้น.

พระราชา ทรงสดับถ้อยคำของ
พระโพธิสัตว์แล้วเสด็จกลับ.

พระศาสดา ครั้นทรงนำพระธรรม
เทศนานี้มาแล้ว ทรงประมวลชาดกว่า
“พระราชาในเวลานั้น ได้มาเป็นอาณนท์
ส่วนอำมาตย์ผู้เป็นบัณฑิต ได้แก่เรา
ตถาคตนั่นเอง” ดังนี้.

พรรณนาโกสียชาดก ที่ ๖ จบ.

บริษัทเพชรไทยพัฒนา จำกัด
สร้างต้นฉบับพระคัมภีร์เพื่อถวายเป็นพุทธบูชา

๗. กุฎปาณกชาตก (๒๒๗)

๑๕๓. “สุโร สุเรน สงฺกมฺม
    วิกฺกนฺเตน ปหารินา
เอหิ นาค นีวตฺตสฺสุ
    กินฺนุ ภิโต ปลายสิ
ปฺสฺสนฺตฺ องฺกมคฺธา
    มม ตฺยฺหญฺจ วิกฺกมฺ.

๑๕๔. น ตํ ปาทา วริสฺสามิ
    น ทนฺเตหิ น โสณฺทียา
มีเพฺहन ตํ วริสฺสามิ
    ปฺุตฺติ หนฺนฺตฺ ปฺุตฺตินา”ติ.
    กุฎปาณกชาตกํ สดฺตมฺ.

๗. กุฎปาณกชาตก (๒๒๗)

๑๕๓. “ท่านผู้กล้าหาญมาพบกับเรา ผู้
กล้าหาญ ผู้ไม่ย่อท้อ เป็นนักต่อสู้
มาเถิดข้าง กลับมาเถิด ทำไมท่าน
จึงหวาดกลัวหนีไปเสียเล่า, ชาว
อังกะและมคธทั้งหลาย คอยดู
ความเก่งกาจของเรา และของ
ท่าน.

๑๕๔. เราจะไม่ฆ่าเจ้าด้วยเท้า ด้วยงา
ด้วยวง (แต่) เราจักฆ่าเจ้าด้วย
กุฎ สัตว์ตัว همینเนา ต้องฆ่าด้วย
ของ همینเนา”.

กุฎปาณกชาตก ที่ ๗.

๗. คุณปาณกชาดกวรรณนา

(๒๒๗)

สุโร สุเรน สงฺกมฺมาติ อิทํ
 สตุถา เขตวเน วิหรนฺโต อญฺญตรํ
 ภิกฺขุ อารพฺภา กเถสิ.

ตสมิ กิร กाले เขตวันโต
 คาวุตทฺชโยชนมตฺเต^๑ เอโก นิคมคฺคาโม
 อโหสิ, ตตฺถ พหฺนึ สลากภตฺตปฏฺชิ-
 กตฺตานิ อตฺถิ.

ตตฺถเอโก ปญฺหปุจฺจโก โกณฺโฑ วสฺติ.
 โส สลากภตฺตปฏฺชิภตฺตานํ อตฺถาย
 คเต ทหรภิกฺขุ จ สามเณเร จ “เก
 ปิวนฺติ, เก ขาทนฺติ, เก ภุณฺชนฺตี”ติ
 ปญฺหํ ปุจฺฉิตฺวา กเถตุํ อสฺกฺโกนฺเต
 ลชฺชาเปสิ.

๗. พรรณนาคุณปาณกชาดก

(๒๒๗)

พระศาสดา เมื่อประทับอยู่ ณ
 พระเชตวันมหาวิหาร ทรงปรารภภิกษุ
 รูปใดรูปหนึ่ง ตรัสพระธรรมเทศานี้ว่า
 ท่านผู้กล้าหาญมาพบกับเราผู้กล้าหาญ
 ดังนี้เป็นต้น.

เล่ากันว่า ในเวลานั้นได้มีหมู่บ้าน
 แห่งหนึ่ง ในที่ประมาณกึ่งโยชน์กับ ๑
 คาวุต จากพระเชตวันมหาวิหาร, ที่
 หมู่บ้านนั้น มีสลากภัดและปักชีกภัดเป็น
 อันมาก.

ในหมู่บ้านนั้น ชายผู้เป็นคนที่ชอบก่อความ
 รำคาญคนหนึ่ง ชอบถามปัญหา อาศัย
 อยู่. เขาถามปัญหาภิกษุและสามเณร-
 น้อยทั้งหลาย ผู้ไปเพื่อต้องการสลากภัด
 และปักชีกภัดว่า “ภิกษุสามเณรพวกไหน
 ดีม, ภิกษุสามเณรพวกไหนเคี้ยวกิน,
 ภิกษุสามเณรพวกไหนฉัน” ได้ทำให้ภิกษุ
 สามเณรผู้ไม่สามารถจะตอบ ได้รับ
 ความละอายแล้ว.

^๑ คาวุตทวิโยชนมตฺเตติปิ. ฉ. ติคาวุตทวิโยชนมตฺเต.

เต ตสฺส โภณฺทสฺส ภเยน สลากภตฺต-
 ปกฺขิกภตฺตตฺถาย ตํ คามํ น คจฺจนฺติ.
 อถกทิวสํ เอโกปิ ภิกฺขุ สลากคฺคํ
 คนฺตฺวา “ภนฺเต อสฺสกคามे สลากภตฺตํ
 วา ปกฺขิกภตฺตํ วา อตฺถิ”ติ ปุจฺฉิตฺวา
 “อตฺถาวุโส, ตตฺถ ปเนโก โภณฺโห
 ปญฺหํ ปุจฺฉติ, ตํ กถेतฺถ อสฺสกโภณฺเต
 อกฺโกสฺติ ปริภาสฺติ, ตสฺส ภเยน เกจิ
 คนฺตํ น สกฺโกนฺตี”ติ วุตฺเต “ภนฺเต
 ตตฺถ ภตฺตานิ มยฺหํ ปาเปถ, อหนฺตํ
 ทเมตฺวา นิพฺพิเสวณํ กตฺวา ตโต
 ปฏฺฐาย อเมห ทิสฺวา ปลายนกํ
 กริสฺสามิ”ติ อาห. ภิกฺขุ “สาธฺว”ติ
 สมฺปฏฺฐิตฺวา ตสฺส ตตฺถ ภตฺตานิ
 ปาเปสฺสุ.

โส ตตฺถ คนฺตฺวา คามทฺวาเร
 จิวรํ ปารุปี. ตํ ทิสฺวา โภณฺโห
 จณฺทเมณฺทโก วีย เวเคน อุปคนฺตฺวา
 “ปญฺหํ เม สมณ กถเอหิ”ติ อาห.
 “อุปาสก คามे จริตฺวา ยาคุํ อาทาย

ภิกฺษุและสามเณรเหล่านั้น เพราะกลัว
 ชายผู้เป็นคนที่ชอบก่อความรำคาญนั้น
 จึงไม่ยอมไปยังบ้านนั้น เพื่อรับสลากภัต
 และบักขิกภัต. อยู่มาวันหนึ่ง ภิกฺษุแม่
 รูปหนึ่งไปยังโรงสลาก ถามว่า “ท่าน
 ผู้เจริญ สลากภัตหรือบักขิกภัตในบ้าน
 ชื่อโน้นมีอยู่หรือ” เมื่อภิกฺษุทั้งหลายตอบว่า
 “มีครับท่านผู้มีอายุ, แต่ว่าคนที่ชอบก่อ
 ความรำคาญผู้หนึ่ง ในบ้านนั้นชักถาม
 ปัญหา, คอยด่าว่าภิกฺษุผู้ไม่สามารถจะ
 ตอบปัญหานั้นได้, ใคร ๆ ก็ไม่สามารถ
 จะไปเพราะกลัวเขา” จึงพูดว่า “ท่าน
 ผู้เจริญ พวกท่านจงให้ภัตในบ้านนั้นถึง
 วาระผม, ผมจักทรมานเขาให้หมดพยศ
 ตั้งแต่นั้นไป จักทำให้เขาผู้เห็นพวกเรา
 แล้ว ก็หลบหน้าไป”. ภิกฺษุทั้งหลาย
 รับคำว่า “ดีแล้วครับ” จึงให้ภัตในบ้าน
 นั้นถึงวาระของภิกฺษุนั้น.

ภิกฺษุนั้น ไปที่บ้านนั้นแล้วห่มจีวร
 ที่ประตูบ้าน. คนที่ชอบก่อความรำคาญ
 พอเห็นภิกฺษุนั้น ก็ปรีเข้าไปหา ประดุจ
 ดังแพะดุร้าย พูดว่า “แน่ะสมณะ ท่าน
 จงตอบปัญหาของผมเถิด”. ภิกฺษุพูดว่า

อาสนนสาณนุดาว อาคนนตุ้ เม เทหี”ติ.

“แน่ะอุบาสก ท่านจงให้เราเที่ยวไปในบ้านรับข้าวยาคุ กลับมาถึงศาลา นั้งพักก่อนเถิด”.

โส ยาคุ้ อาทาย อาสนนสาณนุ
อาคนนตุ้ ตสุมิ้ ตเถว อาห. โสปิ
ตุ้ “ยาคุ้ ดาว เม ปาตุ้ เทหิ,
อาสนนสาณนุ สมุมชชิตุ้ เทหิ, สลากภตตุ้
ดาว เม อาหริตุ้ เทหี”ติ วตุวา
สลากภตตุ้ อาหริตุวา ตเมว ปตตุ้
คาหาเปตุวา “เอหิ, ปณ्हึ เต
กเถสสามิ”ติ พหิคามิ้ เนตุวา จิวริ้
สัหริตุวา องเส จเปตุวา ตสุต หตถโต
ปตตุ้ กเหตุวา อฏฐาสิ.

เมื่อภิกษุรูปนั้นรับข้าวยาคุแล้ว กลับมายังศาลานั้งพัก เขาก็พูดอย่างนั้นนั่นเอง. แม้ภิกษุรูปนั้นก็พูดกับเขาว่า “ท่านจงให้เราตี๋มข้าวยาคุก่อน, ท่านจงให้เรากวาดศาลานั้งพักก่อน, ท่านจงให้เรานำสลากภัตมาก่อน” ครั้นนำสลากภัตมาแล้ว ก็ให้บุรุษนั้นเองถือบาตรพูดว่า “ตามมาเถิด, เราจักแก้ปัญหาคือของท่าน” พาออกนอกบ้านม้วนจีวรพาดไว้ที่ป่า รับบาตรมาจากมือของเขา ได้ยืนอยู่แล้ว.

ตตุถาปี นั โส “สมณ ปณ्हึ เม
กเถหี”ติ อาห. อถ นั “กเถมิ เต
ปณ्हึ”ติ เอกปฺปหาเรเนว ปาเตตุวา
อฏฐิณี สณฺจณฺเณนโต วีย โปเถตุวา
คฺคัฏฺ มุเข ปกฺขิปีตุวา “อิโตทานิ
ปฏฺจาย อิมิ คามิ้ อาคนนตุ้ กิณฺจ
ปณ्हึ ปุจฺฉิตกาลเ ชานิสสามิ”ติ
สนนตชเชตุวา ปกุกามิ.

ถึงแม้ในที่นี่ เขาก็พูดกับภิกษุนั้นว่า “แน่ะสมณะ ท่านจงแก้ปัญหาคือของผมเถิด”. ลำดับนั้น ภิกษุพูดกับเขาว่า “เราจะแก้ปัญหาคือของท่าน” ดังนี้แล้ว ทำให้เขาล้มลง ด้วยการประหารเพียงครั้งเดียวเท่านั้น แล้วโบย(ซ้ำอีก) ดุจจะให้กระดูกแหลกละเอียด แล้วเอาคุถยัดใส่ปาก ชูส้าทักว่า “คราวนี้ตั้งแต่บัดนี้ต่อไป เราจักคอยสืบรู้เวลาท่านถามปัญหาอะไรกะภิกษุผู้มายังบ้านนี้” แล้วหลีกไป.

บริษัทเพชรไทยพัฒนา จำกัด

สร้างต้นฉบับพระคัมภีร์เพื่อถวายเป็นพุทธบูชา

โส ตโต ปฏุจาย ภิกขุํ ทิสฺวาว
 ปลายติ. อปรภาเค ตสฺส ภิกขุโน
 สา กิริยา ภิกขุสฺสเม ปากฎา ชาตา.
 อถกทิวสํ ภิกขุ ฐมฺมสภายํ กถํ
 สมฺภูจาเปสฺสุ “อาวุโส อสฺสกภิกขุ กิร
 โภณฺทสฺส มุขํ คฺคํ ปกฺขิปีตฺวา
 คโต”ติ.

สตถา อาคนฺตฺวา “กาย นฺตุถ
 ภิกฺขเว เอตฺรหิ กถาย สนฺนิสินฺนา”ติ
 ปุจฺฉิตฺวา “อิมาย นามา”ติ วุตฺเต
 “น ภิกฺขเว โส ภิกขุ อิทาเนว ตํ
 มีเพฺหน อาสาเทติ, ปุพฺเพปิ อาสา-
 เทสิเยวา”ติ วตฺวา อตีตํ อหริ.

อตีเต อํคมคฺฐวาสิโน อณฺณ-
 มณฺณสฺส รฏฺถํ กจฺจนฺตา เอกทิวสํ
 ทฺวินนํ รฏฺถานํ สีมฺนฺตเร เอกํ ฆรํ^๑
 นิสฺสาย วสิตฺวา สุรํ ปิวิตฺวา มจฺจมฺสํ

ตั้งแต่นั้นมา เขาพอเห็นภิกษุเท่านั้น ก็
 หลบหน้าไป. ในเวลาต่อมาภิกษุนั้น ของ
 ภิกษุนั้น เป็นที่ปรากฏไปทั่วในหมู่ภิกษุ.
 อยู่มาวันหนึ่งภิกษุทั้งหลาย สนทนากัน
 ในธรรมสภาว่า “ดูกรผู้มีอายุทั้งหลาย
 ทราบว่าภิกษุรูปโน้น เอาคุณยัดปากของ
 คนที่ชอบก่อความรำคาญ แล้วก็จากไป”.

พระศาสดาเสด็จมา ตรัสถามว่า “ดูกร
 ภิกษุทั้งหลาย บัดนี้พวกเธอนั่งสนทนา
 เรื่องอะไรกันหนอ” เมื่อพวกภิกษุกราบทูล
 ว่า “เรื่องนี้พระเจ้าข้า” ตรัสต่อไปว่า
 “ดูกรภิกษุทั้งหลาย มิใช่แต่ในบัดนี้เท่านั้น
 ภิกษุนั้น ใช้คุณรุกรานคนที่ชอบก่อความ
 รำคาญนั้น, แม้ในกาลก่อน ก็ได้รุกราน
 แล้วเหมือนกัน” ดังนี้แล้ว ทรงนำเรื่อง
 อดีตมาว่า.

ในอดีตกาล ชาวเมืองอังคะและ
 มคธ ไปสู่แคว้นแคว้นของกันและกัน วันหนึ่ง
 อาศัยเรือนหลังหนึ่ง อยู่ในระหว่างเขตแดน
 ของแคว้นแคว้นทั้งสอง ดิมสุรา เคี้ยวกิน

^๑ น. สร.

ชาติตวา ปาโตว ยานานิ โยเชตวา
ปุกุมิสสุ.

เตสํ คตกาเล เอโก คุณชาทกป้าณโก
คุณนุเชน อากนุตวา เตสํ
นินนุญจानะ^๑ ฉชุติตสุริ ทิสวา
ปานีย^๒ ปิปาสาย ปิวิตวา มตุโต
หุตวา คุณปุณชํ อภิริหิ, อลลคุณํ
ตสุมิ อารุเพห โถกํ โอนมิ.

โส “ปจวี มํ ชาเรตุํ น สกุกอติ”ติ
วิรวี. ตสุมินุเยว ชเน เอโก
มตุตวารโน ตํ ปเทสํ ปตวา คุณนุชํ
ชายิตวา ชิคุจจนโต ปฏิกุมิ. โส ตํ
ทิสวา “เอส มม ภเยน ปลายี”ติ
สญญี หุตวา “อิมินา เม สทฐิ
สงคามํ กาคตุํ วญญูตี”ติ ตํ อวุหยนโต
ปจมํ คาทมาห

๑๕๓. “สุโร สุเรน สงคมม
วิกุกนุเตน ปหารินา

ปลาและเนื้อแล้วเทียมยาน ออกเดินทาง
ไปแต่เข้าตรู่ทีเดียว.

ในเวลาที่ชาวเมืองอังคะ และมครเหล่านั้น
ไปแล้ว หนอนกินกุดตัวหนึ่งคลานมา
ตามกลิ่นกุด เห็นสุราทิ้งไว้ในที่ที่ชน
เหล่านั้นนั่งแล้ว จึงดื่มด้วยความ
กระหาย เมามายแล้ว คลานขึ้นไปบน
กองกุด, เมื่อหนอนนั้นคลานขึ้นไปแล้ว
กุดสดยบุลงหน่อยหนึ่ง.

หนอนนั้นจึงร้องขึ้นว่า “แผ่นดินไม่
สามารถทานตัวเราไว้ได้”. ในขณะนั้น
นั่นเอง ช้างตกมันเชือกหนึ่งลุดึงประเทศ
นั้นแล้ว ได้กลิ่นกุดรังเกียจอยู่ จึงหัน
กลับไป. หนอนนั้นเห็นช้างนั้นแล้ว มี
ความสำคัญว่า “ช้างเชือกนั้นหนีไป
เพราะหวาดกลัวเรา” คิดว่า “เราควร
จะทำสงครามกับช้างเชือกนี้” จึงร้องเรียก
ช้างเชือกนั้น กล่าวคาถาที่ ๑ ว่า

๑๕๓. “ท่านผู้กล้าหาญ มาพบกับเราผู้
กล้าหาญ ผู้ไม่ย่อท้อ เป็นนักต่อสู้

^๑ น. ปิตกฺจานะ.

^๒ น. อยํ สทฺโท น ทิสฺสติ.

เอहि นาค นีวตตสฺส,
 กิณฺณู ภิโต ปลายสิ,
 ปสฺสนนฺตุ องฺคมคธา
 มม ตฺยฺหณฺจ วิกฺกมฺนฺ”ติ.

มาเกิดข้าง กลับมาเกิด ทำไม
 ท่านจึงหวาดกลัว หนีไปเสียเล่า,
 ชาวอังคะและมคธทั้งหลาย คอยดู
 ความเก่งกาจของเรา และของ
 ท่าน”.

ตสฺสโต : ตฺวํ สุโร มยา
 สุเรน สทฺธิ สมากนฺตฺวา วีริยวิกฺกเมน^๑
 วิกฺกนฺเตน ปหารทานสมตฺถตฺตาย
 ปหารินา กิการณา อสงฺคามตฺถาย
 คจฺฉสิ, นนฺุ นาม เอกสมฺปหาโรปิ
 ทาทพฺโพ สียา, ตสฺมา เอहि นาค
 นีวตตสฺส, เอตฺตเกเนว มรณภยตฺชฺชิตฺโต
 หุตฺวา กิณฺณู ภิโต ปลายสิ, อิมเ
 อิมํ สีมฺนตฺร^๒ กตฺวา วสนฺตฺวา ปสฺสนนฺตุ,
 องฺคมคธา มม ตฺยฺหณฺจ วิกฺกมํ
 อุกิณฺนมฺปิ อมฺหากํ ปฺรกฺกมํ ปสฺสนนฺตุติ.

เนื้อความแห่งคาถานั้นว่า : ท่านผู้
 กล่าวหาญมาพบกับเราผู้กล้าหาญ ผู้ไม่
 ย่อท้อทางความพากเพียรบากบั่น เป็น
 นักต่อสู้ เพราะมีความสามารถในทาง
 สู้รบ เหตุใดจึงไปเสีย ไม่ประสงค์ทำ
 สงคราม, แม้การประหารกันสักครั้งหนึ่ง
 ก็ควรให้มีไฉหรือ, ดูกรข้าง เพราะฉะนั้น
 ท่านจงมาเกิด จงกลับมา, ท่านเป็นผู้
 ถูกมรณภัยคุกคาม ด้วยเหตุเพียงเท่านี้
 หวาดกลัวหนีไปเสียหรือ, ชาวอังคะและ
 มคธทั้งหลายเหล่านี้ ผู้อยู่ระหว่างพรมแดน
 จงมาดูความเก่งกาจของเราและของท่าน
 คือความทรหดอดทนของพวกเรา แม้
 ทั้งสอง.

^๑ ม. วีริยสงฺขาเตน.

^๒ ฉ. สีมํ อนตฺร.

โส หตถิ อัจฉาเรตวา^๑ ตสฺส
 วจนํ สุตฺวา นินฺตติตฺวา ตสฺส สนฺตีกํ
 คนฺตฺวา ตํ อปฺสาเทนฺโต ทฺตฺยํ
 คาถมาห

๑๕๔. “น ตํ ปาธา วริสฺสามิ
 น ทนฺเตหิ น โสณฺฑิตฺยา,
 มีเพฺहन ตํ วริสฺสามิ,
 ปฺตฺติ หณฺณตฺตฺ ปฺตฺตินา”ติ.

ตสฺสตุเถ : น ตํ ปาธาทีหิ
 วริสฺสามิ, ตฺยหํ ปน อนุจฺฉวิเกน
 มีเพฺहन ตํ วริสฺสามิติ.

เอวญฺจ ปน วตฺวา “ปฺตฺติคฺคฺคฺปาณโก
 ปฺตฺตินาว หณฺณตฺตฺ”ติ ตสฺส มตฺถเก
 มหนฺตํ ลนฺทํ ปาเตตฺวา อุกกํ
 วิสฺสขฺเชตฺวา ตตฺถเว ตํ ชีวิทกฺขยํ
 ปาเปตฺวา โกณฺจนาทํ นทนฺโต
 อรณฺณเมว ปาวิสิ.

ข้างเขื่อนนั้นแผดเสียงร้อง ได้ฟัง
 คำของตัวหนอนนั้นแล้ว หันกลับมา ไป
 ไกล์หนอนนั้น เมื่อจะรุกรานหนอนนั้น
 จึงกล่าวคาถาที่ ๒ ว่า

๑๕๔. “เราจะไม่ฆ่าเจ้าด้วยเท้า ด้วยงา
 ด้วยวง (แต่)เราจักฆ่าเจ้าด้วย
 คูก, สัตว์ตัวเหม็นเน่า ต้องฆ่าด้วย
 ของเหม็นเน่า”.

เนื้อความแห่งคาถานั้นว่า ข้าง
 กล่าววว่า เราจักไม่ฆ่าท่านด้วยเท้าเป็นต้น
 แต่เราจักฆ่าท่านด้วยคูก อันเป็นของ
 สมควรแก่ท่าน.

ก็แล ครั้นกล่าวอย่างนี้แล้ว จึง
 กล่าววว่า “เจ้าหนอนตัวกินคูกเน่า จงถูก
 ฆ่าด้วยของเน่านั้นแล” จึงถ่ายคูกก้อน
 ใหญ่ทับตัวหนอนนั้น ถ่ายปัสสาวะรด
 ยังหนอนนั้น ให้ถึงแก่ความตายในที่นั้น
 เอง แผดเสียงโกณฺจนาท (การแผดเสียง
 เหมือนนกกกระเรียน)แล้ววิ่งเข้าป่าไปทันที.

^๑ น. กณฺณ ทศฺวา.

สตถา อิมิ ฌมมเทสนนํ อหริตฺวา
 ชาตกํ สโมธานสิ “ตทา กฺุถปานโก
 โกณฺโท อโหสิ, วารโณ โส
 ภิกฺขุ, ตํ การณํ ปจฺจกฺขโต ทิสฺวา
 ตสฺมี วนสณฺฑเท นิพฺพตฺตเทวตา ปน
 อหเมวา”ติ.

กฺุถปานกชาตกาวณฺณนา สตฺตมา.

พระศาสดา ครั้นทรงนำพระธรรม
 เทศนาขึ้นมาแล้ว ทรงประชุมชาดกว่า
 “ตัวหนอนกินกฺุถในเวลานั้น ได้มาเป็น
 คนที่ชอบก่อความรำคาญในเวลานี้, ช้าง
 ได้มาเป็นภิกษุรูปนั้น, ส่วนเทวดาผู้
 บังเกิดในไพโรสณฺฑ์นั้น เห็นเหตุนั้นโดย
 ประจักษ์ ได้มาเป็นเรตถาคตนั่นเอง”.

พรวณฺณากฺุถปานกชาตก ที่ ๗ จบ.

๘. กามนีตชาตก (๒๒๘)

๑๕๕. “ตโย คิริ อนุตรํ กามยามิ
ปณฺจาโล กุรุโย เกกเก จ
ตตฺตฺตริ พุราหฺมณ กามยามิ
ติกิจฺฉ มํ พุราหฺมณ กามนีตํ.

๑๕๖. กณฺหาหิ ทฏฺจสฺส กโรนฺติ เหเก
อมนุสฺสวิฏฺจสฺส กโรนฺติ ปณฺทิตา
น กามนีตสฺส กโรติ โกจิ
โอกุณฺตสฺส กสฺส หิ กา ติกิจฺฉา”ติ.

กามนีตชาตกํ อฏฺฐมํ.

๘. กามนีตชาตก (๒๒๘)

๑๕๕. “มีนฺคร ๓ นฺคร เราปรารธนา
แวนฺแควนฺ ะหฺวางนฺครทฺง ๓ นฺนํ
คือแวนฺแควนฺปญฺจาละ แวนฺแควนฺ
กุรุ และแวนฺแควนฺเกกเกะ แนะ
พฺราหฺมณฺ เราปรารธนาธา-
สมบฺติทฺง ๓ แวนฺแควนฺนํ ยิงฺกฺวา
ธาสมบฺตินฺครพาราณสี แนะ
พฺราหฺมณฺ ทานจรงรักษาเราผู้ถูก
ความปรารธนาชักนำไปแล้วด้วย
เถิด.

๑๕๖. จริงอยู่ คนที่ถูกงูเห่ากัดแล้ว หมอ
บางคนยังรักษาได้ คนที่ถูก
อมนุษย์เข้าสิง หมอผีผู้ฉลาดก็ยัง
รักษาได้ แต่คนที่ถูกความ
ปรารธนาชักนำไป ใคร ๆ ก็
รักษาไม่ได้ เพราะบุคคลที่
ก้าวล่วงธรรมฝ่ายขาวเสียแล้ว จะ
รักษาอย่างไรไหว”.

กามนีตชาตก ที่ ๘.

๘. กามนิตชาตกวัฒนนา (๒๒๘)

ตโย คิรินุติ อิทั สตุถา
เซตวเน วิหรนโต กามนิตพราหมณ์
นาม อารพุก กเถสิ.

วตุฏ ปจจุปปนฺนญจ อติตญจ
ทวาทสกนิปาเต กามชาตเก^๑
อาวิภวิสฺสตี.

เตสุ ปน ทวีสุ ราชปุตเตสุ
เชฏฺฐโก อากนฺตฺวา พาราณสี
ราชา อโหสิ. กนิฏฺฐโ จ อุปราชา.
เตสุ ราชา วตุฏฺฐกามกิเลสกาเมสุ
อติตโต ธนโลโล^๒ อโหสิ.

ตทา โพธิสฺสโต สกุโก เทวราชา
หุตฺวา ชมฺพุกีปํ โอลเณโต ตสฺส
รณฺเวย ทวีสุปี กามेषุ อติตตภาวํ
ณตฺวา “อิมํ ราชานํ นิคฺคเหตฺวา”^๓

๘. พรรณนากามนิตชาดก (๒๒๘)

พระศาสดา เมื่อประทับอยู่ ณ พระ
เชตวันมหาวิหาร ทรงปรารภพราหมณ์
ชื่อกามนิต ตรัสพระธรรมเทศานี้ว่า
มีนคร ๓ นคร ดังนี้ เป็นต้น.

เนื้อเรื่องชาดกทั้งส่วนปัจจุบัน และ
ส่วนอดีตจักปรากฏชัดเจน ในกามชาดก
ในทวาทสกนิบาต.

บรรดาราชบุตรทั้งสองพระองค์นั้น
พระเชษฐาเสด็จกลับมา ได้เป็นพระราชา
ในพระนครพาราณสี. พระกนิษฐาได้
เป็นอุปราช. ในบรรดาพระราชาและ
อุปราชนั้น พระราชาไม่ทรงรู้จักอิมใน
วัดถุกามและกิเลสกาม ทรงมีความละโมภ
ในทรัพย์.

ครั้งนั้น พระโพธิสัตว์เกิดเป็นท้าวสักก-
เทวราช ทรงตรวจดูชมพูทวีป ทรงทราบ
ว่า พระราชาองค์นั้น ไม่ทรงอิมในกาม
แม้ทั้งสอง ทรงดำริว่า “เราจักข่มพระ

^๑ ขุ. ชา. ๒๗/๒๘ ชาตกฏจกถา ๘-๑๐๕.

^๒ ธนโลโกตีปี.

^๓ ฉ. นิคฺคณฺหิตฺวา.

ลชฺชาเปสฺสามิ”ติ พุราหมณฺมาณวก-
 วนฺณเณน อากนฺตฺวา ราชาํ ปสฺสิ.
 รณฺญา จ “เกนตฺถเณ อากโตสิ
 มาณวา”ติ วุตฺเต “อหํ มหาราช ตีณิ
 นครานิ ปสฺสามิ เขมานิ สุภิกฺขานิ
 ปหฺตฺหตฺถิสฺสรตฺตฺตฺติ นิหิรณฺณสฺวณฺณา-
 ลงฺการภริตานิ, สกฺกา จ ปน ตานิ
 อปฺปกเณว พเลน กณฺหิตฺถุ, อหฺนฺเต
 ตานิ คเหตฺวา ทาทฺถุ อากโต”ติ อาห.

“กทา คจฺฉาม มาณวา”ติ วุตฺเต
 “เสว มหาราช”ติ. “เตนหิ คจฺฉาม,^๑
 ปาโต ว อากจฺเจยฺยาสี”ติ. “สาธุ
 มหาราช, เวเคน พลํ สชฺเชหิ”ติ วุตฺวา
 สกฺโก สกฺกฺจฺฉานเมว คโต.

ราชานี้ให้ละอายุพระทัย” จึงจำแลงร่าง
 เป็นพราหมณ์มาณพ มาเฝ้าพระราชา.
 ก็เมื่อพระราชาตรัสถามว่า “แน่ะมาณพ
 ท่านมาด้วยประสงค์อะไร “พราหมณ์
 มาณพจำแลงกราบทูลว่า “ข้าแต่มหาราช
 ข้าพระองค์พบนคร ๓ นคร นำสำราญ
 มีภัทษาหารอุดมดี พรั่งพร้อมด้วยช้างม้า
 รถพลเดินเท้าเป็นอันมาก เพียบพร้อม
 ไปด้วยเงินทองและเครื่องประดับ, ก็แต่
 ว่า พระองค์ สามารถทรงยึดนครทั้ง ๓
 นั้นได้ ด้วยกำลังพลเพียงเล็กน้อยเท่านั้น,
 ข้าพระองค์จึงมาเพื่อรับอาสาไปยึดเมือง
 ทั้งสามนั้น มาถวายพระองค์”.

เมื่อพระราชาตรัสถามว่า “แน่ะมาณพ
 พวกเราจะไปกันเมื่อไร” ท้าวสักกะ
 กราบทูลว่า “พรุ่งนี้ มหาราชเจ้า”.
 พระราชาตรัสว่า “ถ้าเช่นนั้น พวกเรา
 จะไป, ท่านพึงมาแต่เช้าตรู่”. ท้าวสักกะ
 กราบทูลว่า “ดีละ พะยะคะ, ขอพระองค์
 โปรดเตรียมพลโดยเร็วเถิด” เสด็จไปยัง
 วิมานของพระองค์ตามเดิม.

^๑ ฉ. คจฺฉ.

ราชา ปุณทิวเส เภริณ-
 จาราเปตวา พลสชชั การาเปตวา^๑
 อมจเจ ปกุกุสิตวา^๒ หิโยโย เอโก
 พุราหมณฺมาณโว “อุตุตฺรปญฺจาเล
 อินฺทปตฺเต เกกเกติ อิมेषุ ตีสุ นคเรสุ
 รชชั คเหตุวา ทสฺสามิ”ติ อาห, อหํ
 ตํ มาณวํ อาทาย ตีสุ นคเรสุ รชชั
 กณฺหิสฺสามิ, เวเคน ตํ ปกุกุสเถติ.

กตฺถสฺส เทว นีวาโส ทาปีโตติ. น
 เม ตสฺส นีวาสะเคหํ ทาปีตฺนฺติ.
 นีวาสะปริพฺพโย^๓ ปน ทินฺโนติ. โสปี
 น ทินฺโนติ. อถ กหํ คมิสฺสามาติ.^๔
 นครวีตีสฺส โอลเถเถติ. เต โอลเถนฺตา
 อทิสฺวา น ปสฺสาม มหาราชาติ
 อาหฺส.

วันรุ่งขึ้น พระราชารับสั่งให้เอา
 ชัยเกวียออกตระเวน เรียกชุมนุมพล รับสั่ง
 เรียกอำมาตย์ทั้งหลาย มาตรัสว่า “เมื่อ
 วานนี้ พราหมณ์มาณพผู้หนึ่ง รับอาสา
 ว่า “ข้าพระองค์ จะยึดราชสมบัติในนคร
 ทั้งสามเหล่านี้ คือ นครอุตุตฺรปญฺจาละ
 นครอินทปัตตะ นครเกกกะถวาย”,
 เราจักพามาณพนั้น ไปยึดเอาราชสมบัติ
 ในนครทั้งสาม, พวกท่านจงเรียกมาณพ
 นั้นมาโดยเร็ว.

พวกอำมาตย์ทูลถามว่า ข้าแต่สมมติเทพ
 พระองค์ประทานที่พักให้มาณพนั้น พัก
 ที่ไหน. พระราชาตรัสว่า เราไม่ได้ให้
 เรือนที่พักแก่เขา. พวกอำมาตย์ทูลถามว่า
 อนึ่งพระองค์ประทานเสบียงอาหารใน
 ที่พักหรือเปล่า. พระราชาตรัสว่า แม้
 เสบียงอาหารในที่พักนั้นเราก็ไม่ได้ให้.
 พวกอำมาตย์ทูลว่า เมื่อเป็นเช่นนั้น พวก
 ข้าพระองค์จะไปตามได้ที่ไหน. พระราชา

^๑ ฉ. การควา.

^๒ ฉ. ปกุกุสาเปตวา.

^๓ นีวาสะปริจฺจโยคิปี.

^๔ ตํ ปสฺสิสฺสามาติคิปี ฉ. นํ ปสฺสิสฺสาม.

รณโณ มาณวํ อปสฺสนตฺสฺส “เอวํ
มหนฺตํ นาม อีสฺสรียา ปรีหีนมฺหิ”ติ
มหาโสโก อุกฺปาทิ, หทยวตฺถุ, อุกฺกํ
อโหสิ, วตฺถุโลหิตํ กุปฺปิ, โลหิต-
ปกฺขนฺทิกกา อุกฺปาทิ. เวชฺชาปี ติกิจฺฉิตฺตุ
นาสกุขีสุ.

ตโต ตีหจฺตุหจฺเยน สกุโก
อวชฺชมาโน ตสฺส ตํ อาพาธํ ฅตฺวา
“ติกิจฺฉิสฺสามิ นนฺ”ติ พุราหมณฺวณฺเณน
อาคนฺตฺวา ทฺวาเร จตฺวา “เวชฺโช
พุราหมณฺ ติมุหํกํ ติกิจฺฉนฺตฺถาย
อาคโต”ติ อาโรจาเปสิ.

ราชา ตํ สุตฺวา “มหนฺตมหนฺตํ
ราชเวชฺชา มํ ติกิจฺฉิตฺตุ นาสกุขีสุ,

ตรัสว่า พวกท่านจงเที่ยวหาตามถนน
ในนครเถิด. พวกอำมาตย์เหล่านั้นเที่ยว
ตรวจดูแล้วไม่พบ จึงกราบทูลว่า ไม่
พบตัวพะยะค่ะ.

เมื่อพระราชาไม่เห็นมาณพ จึงเกิดความ
เศร้าโศกอย่างใหญ่หลวงว่า “เราผิดหวัง
จากอิสริยสมบัติ อันใหญ่หลวงอย่างนี้
เสียแล้ว”, ดวงพระทัยก็ร้อนรุ่ม, พระโลหิต
หล่อเลี้ยงพระหฤทัยก็ปั่นป่วน, จึงเกิด
การอาเจียนพระโลหิตออกมา. แม้พวก
แพทย์หลวง ก็ไม่สามารถจะถวายการ
รักษาเยียวยาได้.

ลำดับนั้น พอล่วงไปได้ ๓-๔ วัน
ท้าวสักกเทวราชทรงสอดส่องดู ทรงทราบ
อาพาธนั้นของพระราชานั้น ทรงดำริว่า
“เราจักช่วยรักษาพระองค์” ทรงแปลง
เป็นพราหมณ์ เสด็จมาประทับยืนที่
พระทวาร ให้กราบทูลว่า “พราหมณ์
ผู้เป็นหมอมมา เพื่อจะรักษาพระองค์แล้ว”.

พระราชาทรงสดับค่านั้นตรัสว่า “แพทย์
หลวงซึ่งเป็นแพทย์ใหญ่คนสำคัญ ยังไม่

บริษัทเพชรไทยพัฒนา จำกัด
สร้างต้นฉบับพระคัมภีร์เพื่อถวายเป็นพุทธบูชา

ปริพพยมสฺส^๑ ทาเปตฺวา อฺยุโยเชถา”ติ
 อาห. สกฺโก ตํ สุตฺวา “มยฺหํ เนว
 นิवासปริพฺพเยน^๒ อตุโถ, เวชฺชลาภมฺปิ
 น คณฺหิสฺสามิ, ติกิจฺฉิสฺสามิ นํ,
 ราชา^๓ มํ ปสฺสตุ”ติ อาห.

ราชา ตํ สุตฺวา “เตนฺหิ อากจฺฉตุ”ติ
 อาห. สกฺโก ปวิสิตฺวา ชยาเปตฺวา
 เอกมฺหตํ อฏฺฐาสิ. ราชา “ตฺวํ มํ
 ติกิจฺฉิสฺสสิ”ติ อาห. “อาม เทวา”ติ.
 “เตนฺหิ ติกิจฺฉิสฺสุ”ติ อาห. “สาธุ
 มหาราช, พฺยาธินอ เม ลกฺขณํ
 กเถถ, เกน การณฺน อฺปฺปนฺโน, กิ
 ขาทิตํ วา ปิตํ วา นิสฺสาย อฺทาหุ
 ทิฏฺฐํ วา สุตํ วา”ติ.

สามารถรักษาเยียวเราได้, พวกท่าน
 จงให้ค่าเสบียงอาหารแก่มอนั้น ส่งเขา
 ไป”. ท้าวสักกะทรงสดับถ้อยคำนั้นแล้ว
 กล่าวว่า “ข้าพเจ้า ไม่มีความต้องการ
 ค่าที่พักและเสบียงอาหารเลย, ค่าขวัญ
 ข้าวมอ ข้าพเจ้าก็จะไม่ยอมรับ, ข้าพเจ้า
 จักรักษาพระราชานั้นจริง ๆ, พระราชา
 จงทอดพระเนตรข้าพระองค์เถิด”.

พระราชาทรงสดับถ้อยคำนั้นแล้วตรัสว่า
 “ถ้าเช่นนั้นท่านจงมาเถิด”. ท้าวสักก-
 เทวราชเสด็จเข้าไปถวายพระพรชัย ได้
 ประทับยืน ณ ส่วนข้างหนึ่ง. พระราชา
 ตรัสว่า “ท่านจักรักษาเราหรือ”. ท้าว
 สักกะตรัสว่า “ข้าแต่สมมติเทพ ขอถวาย
 พระพร”. พระราชาตรัสว่า “ถ้าอย่างนั้น
 ท่านจงรักษาเถิด”. ท้าวสักกะตรัสว่า
 “ข้าแต่มหाराชเจ้า ขอพระราชทาน
 วโรกาส, ขอพระองค์โปรดเล่าลักษณะ
 ประชวรแก่ข้าพระองค์, การประชวร
 เกิดขึ้นเพราะเหตุไร, เกิดเพราะเสวย

^๑ ปริจยยมสฺสาคปิ.

^๒ นิวาเปน ปริจยเยนาคปิ.

^๓ ฉ. ปฺน ราชา มํ ปสฺสตุติ.

ตตฺตฺตริ พุราหมณ กามยามิ,
 ติกิจฺจ มํ พุราหมณ กามนิตนฺ”ติ.

คือแวนแคว้นปัญจาละ แวนแคว้น
 กुरु และแวนแคว้นเกกกะ แนะ
 พราหมณ์เราปรารธนาราชสมบัติ
 ทั้ง ๓ แวนแคว้นนั้น ยิ่งกว่า
 ราชสมบัตินครพาราณสี แนะ
 พราหมณ์ ท่านจงรักษาเราผู้ถูก
 ความปรารธนาชักนำไปแล้วด้วย
 เกิด”.

ตตฺถ ตโย คิรินฺติ ตโย คิริ.

บรรดาคำเหล่านั้น คำว่า นคร
 ทั้ง ๓ คือ นครทั้งหลาย ๓.

อยเมว วา ปาโร. ยถา จ
 “สุทฺสฺสนคิริโน ทวารํ เหนฺตํ ปกาสตี”ติ
 เอตฺถ สุทฺสฺสนเทวนครํ ยุชฺฉิตฺวา
 ทฺกฺกณฺเหนฺตาย ทฺกฺจฺจนฺตายน “สุทฺสฺสนคิริ”ติ
 วุตฺตํ, เอวมิธาปิ ตีณิ นครานิ “ตโย
 คิรินฺ”ติ อธิปฺเปตวานิ, ตสฺมา อยเมตฺถ
 อตฺถ. ตีณิ จ นครานิ เตสญฺจ
 อนฺตรํ ติวริชฺมปิ รฏฺจํ กามยามิ.

อีกอย่างหนึ่งบาลีมีเท่านั้นเอง. เหมือน
 อย่างว่า สุทฺสฺสนเทวนคร ท่านเรียกว่า
 สุทฺสฺสนคิริ เพราะจะรบรुकเอาได้ยาก
 ห้วนไหวได้ยาก ในประโยคว่า “จริงอยู่
 ประตุสุทฺสฺสนคิริ ย่อมประกาศชื่อนั้น
 อันใด” ถึงแม้ในที่นี้ ท่านก็ประสงค์เอา
 นครทั้ง ๓ ว่า “ตโย คิริ” ฉะนั้น
 เพราะฉะนั้น ในคาถานี้จึงมีความดังนี้.
 มีนคร ๓ นคร และระหว่างนครทั้ง ๓
 นั้น เราต้องการแม้ทั้ง ๓ แวนแคว้น.

“ปญฺจาโล” กุรุโย เกกเก จา”ติ
 อิมานิ เตสํ รฏฺจานํ นามานิ เตสุ

แวนแคว้นเหล่านั้น มีชื่อดังนี้คือ “ปัญจาละ
 กुरु และเกกกะ” ใน ๓ นครนั้น ปัญจาละ

๑ น. ปญจาลา.

ปลงจาโลติ^๑ อุตฺตรปญฺจาโล. ตตฺถ
กปิลํ นาม นครํ.

กुरुโยติ กุรุรฏฺฐํ. ตตฺถ อินฺทปตฺตํ
นาม นครํ. เกกเก จาติ ปจฺจตฺเต
อุปโยควจฺนํ. เตน เกกกรฏฺฐํ ทสฺเสติ.
ตตฺถ เกกกราชธานีเยว นครํ.

ตตฺตฺตรินฺติ ตํ อหํ อโตะ ปฏฺิลทุธา
พาราณสีรัชฺชา ตตฺตฺตรี ติวิธํ รัชฺชํ
กามยามิ. ติกิจฺฉ มํ พุราหฺมณ
กามনীตนฺติ อิเมหิ วตฺตุกาเมหิ จ
กิเลสกาเมหิ จ นิตํ หตํ ปหตํ สเจ
สกุโกสิ, ติกิจฺฉ มํ พุราหฺมณาติ.

อถ นํ สกุโก “มหาราช ตวํ
มุโลสธาทีหิ อเตกิจฺฉ, ฃาโนสธเนว

ก็คืออุตฺตรปัญฺจาละ. ในแคว้นแคว้นอุตฺตร-
ปัญฺจาละนั้น มีนครชื่อว่า กปิละ.

คำว่า แคว้นกुरु ได้แก่แคว้นแคว้นกुरु. ใน
แคว้นแคว้นกुरुนั้นมีเมืองชื่อว่าอินทปัตตะ.
คำว่า เกกเก จ เป็นทศิยาวิภัตติ ใช้ใน
อรรถ สัตตมีปัจจัตตะ. เพราะเหตุนั้น
ท่านจึงแสดงแคว้นแคว้นเกกกะไว้. ใน
แคว้นแคว้นเกกกะนั้น เกกกราชธานี
นั่นเองเป็นนคร.

คำว่า ราชสมบัติทั้งสามแคว้นนั้น
ยิ่งกว่าราชสมบัตินครพาราณสี ความว่า
เราปรารถนาราชสมบัติทั้งสาม ยิ่งกว่า
ราชสมบัติในนครพาราณสีที่เราได้ครอง
อยู่นี้. คำว่า แนะพราหฺมณํ ท่านจง
รักษาเราผู้ถูกความปรารถนาชักนำไปเถิด
ความว่า แนะพราหฺมณํ ถ้าหากท่าน
สามารถ ท่านก็จงรักษาเราผู้ถูกวตฺตุกาม
และกิเลสกามเหล่านี้ชักนำไป คือรบกวณ
ได้แก่ ประหารเถิด.

ครั้งนั้น ท้าวสักกะ ตรัสกับพระ
ราชาพระองค์นั้นว่า “ข้าแต่มหาราชเจ้า

^๑ น. ปลงจาลาติ อุตฺตรปญฺจาโล.

ตีกิจฉิตพโพ”ติ วตฺวา ทฺติยํ คาทมาห

พระองค์จะรักษาด้วยโอสถมีรากไม้เป็นต้น
ไม่หาย, ต้องให้หมอรักษาด้วยโอสถ คือ
ฉญาณอย่างเดียว” ได้ตรัสคาถาที่ ๒ ว่า

๑๕๖. “กณฺหาทึ ทฏฺจสฺส กโรนฺติ เหนก
อมนุสฺสวึฏฺจสฺส^๑ กโรนฺติ ปณฺทิตา,
น กามนิตฺสส กโรติ โกจิ,
โอกกนฺตสฺสกสฺส หิ กา ตีกิจฉา”ติ.

๑๕๖. “จริงอยู่ คนที่ถูกงูเห่ากัดแล้ว หมอ
บางคนยังรักษาได้ คนที่ถูก
อมนุษย์เข้าสิง หมอผีผู้ฉลาดก็ยัง
รักษาได้, แต่คนที่ถูกความ
ปรารถนาชักนำไป ใคร ๆ ก็
รักษาไม่ได้ เพราะบุคคลที่
ก้าวล่วงธรรม ฝ่ายขาวเสียแล้ว
จะรักษาอย่างไรไหว”.

ตตถ กณฺหาทึ ทฏฺจสฺส กโรนฺติ
เหนกตี เอกจฺเจ หิ ตีกิจฉกา โฆรวินฺเสน
กาฬสฺสเปเน ทฏฺจสฺส มนฺเตหิ เจว
โอสเชหิ จ ตีกิจฉํ กโรนฺติ.

บรรดาคำเหล่านั้น คำว่า **จริงอยู่**
คนที่ถูกงูเห่ากัดแล้ว หมอบางคนยังรักษา
ได้ ความว่า จริงอยู่ หมอบางคน ย่อม
ทำการรักษาบุคคลผู้ถูกงูเห่าตัวมีพิษร้าย
กัดแล้วได้ ด้วยมนต์และด้วยโอสถ.

อมนุสฺสวึฏฺจสฺส กโรนฺติ ปณฺทิตาติ
อปเร ปณฺทิตา ภูตเวชฺชา ภูตยทุกฺขาทีหิ
อมนุสฺเสหิ วิฏฺจสฺส^๒ คหิตฺสส อภิกฺกตฺสส
พลิกมฺมปริตฺตกรณโอสฺสทปริภาวิตาทีหิ

คำว่า **คนที่ถูกอมนุษย์เข้าสิงแล้ว หมอผี**
ผู้ฉลาดก็ยังสามารถรักษาได้ ความว่า หมอผีผู้
ฉลาด บางพวกทำการรักษาคนผู้ถูก
อมนุษย์ทั้งหลาย มีภูตผีและยักษ์เป็นต้น

^๑ อมฺนุสฺสวทฺตสฺสาคีปี. ฉ. อมฺนุสฺสวึฏฺจสฺส.
^๒ ฉ. ปวิฏฺจสฺส อภิกฺกตฺสส คหิตฺสส พลิกมฺม...

ติกิจจัน กโรนติ.

น กามนิตสฺส กโรติ โภจิติ กามะหิ
ปน นิตสฺส กามวสิกสฺส ปุคฺคสฺส
อณฺเฑตฺร ปณฺธิเตหิ น อณฺโณ โภจิ
ติกิจจัน กโรติ, กโรนฺโตปิ กาคุ
สมตฺถเณ นาม นตฺถิ.

กีกาเรณา, โอบุทฺตสฺส กุสฺส หิ กา
ติกิจจันติ โอบุทฺตสฺส อวุทฺตสฺส
สฺส กุสฺส มุสมฺส มริยาท
อติกุทฺตสฺส อกุสฺสเม ปติฏฺฐิตสฺส
ปุคฺคสฺส มนฺโตสธาทีหิ กา นาม
ติกิจจัน, น สกฺกา เอเตหิ ติกิจจันตฺถิ.

อิติสฺส มหาสตุโต อิมํ การณํ
ทสฺเสตฺวา อุตฺตริ เอวมาห “มหाराช
สเจ ตฺวํ ตานิ ตินิ รชฺชานิ ลจฺฉสิ,

เข้าสิงอยู่แล้ว คือจับแล้ว ได้แก่ ครอบงำ
แล้ว ด้วยการเช่นสรวง การสวด
พระปริตร และการวางยา เป็นต้น.

คำว่า แต่คนที่ถูกความปรารถนาชักนำ
ไปแล้ว ใคร ๆ ก็รักษาไม่ได้ ความว่า
แต่คนที่ถูกความปรารถนาทั้งหลายชักนำ
ไป คือตกอยู่ในอำนาจของความปรารถนา
นอกจากบัณฑิตทั้งหลาย ใครอื่นก็ทำการ
รักษาไม่ได้, แม้จะทำการรักษาอยู่ ก็ไม่
สามารถรักษาให้หายได้.

ถามว่า เพราะเหตุไร, ตอบว่า เพราะ
บุคคลที่ก้าวล่วงธรรมฝ่ายขาวเสียแล้ว
จะรักษาอย่างไรไหว อธิบายว่า บุคคล
ผู้มีสุกกธรรม อันก้าวล่วงคือล่วงพ้น ได้แก่
ผู้ก้าวล่วงเลยเขตแดนของกุศลธรรมตั้งอยู่
ในอกุศลธรรม จะรักษาด้วยมนต์และ
โอสถเป็นต้นอย่างไรไหว, ใคร ๆ ก็ไม่
สามารถรักษาให้หายด้วยมนต์และโอสถ
เป็นต้นนั้น.

พระมหาสัตว์ แสดงเหตุนี้แด่พระ
ราชาพระองค์นั้น ด้วยประการฉะนี้แล้ว
ได้ตรัสสืบไปอย่างนี้ว่า “ข้าแต่มหाराชเจ้า

บริษัทเพชรไทยพัฒนา จำกัด
สร้างต้นฉบับพระคัมภีร์เพื่อถวายเป็นพุทธบูชา

วรรณคดีชาดก ป.ท. ๘-๑๒

อปี นุ โข อิเมสุ จตุสุ นครเรสุ
 รชชั กาทเรนุโต เอกปุปหาราเรเนว
 จตุตาริ สาฎกยุกานิ ปริทเหยยาสิ,
 จตุสุ สุวณฺณปาตีสุ ฎุญฺเชยยาสิ จตุสุ
 สิริสยเนสุ สเยยยาสิ, มหาราช
 ตณฺหาวิสิเกน นาม ภาวิตุ น วฎฺฎติ,
 ตณฺหา หิ นามเมสา วิปตฺติมุลา. สา
 วทุมมานา โย ตํ วทฺเมตติ, ตํ ปุคฺคํ
 อฎฺฐจสุ มหานิรเยสุ โสฬสสุ
 อุตฺตนิรเยสุ นานปุปการปุปเกเทสุ จ
 อวเสสอปาเยสุ ขิปตี”ติ.

เอวํ ราชานํ นิรยาทิกายเณ
 ตชฺเชตฺวา มหาสตุโต ฐมฺมํ เทเสสิ.
 ราชาปิสุส ฐมฺมํ สุตฺวา วิคตโสโก
 หุตฺวา ตาวเทว นิพฺยาริตํ ปาปุณฺนิ.

สกุโกปิสุส โอวาทํ ทตฺวา สีเสสุ
 ปติฎฺฐจาเปตฺวา เทวโลกเมว คโต. โสปี
 ตโต ปฎฺฐาย ทานาทินิ ปุณฺณานิ

ถ้าหากพระองค์ ได้ราชสมบัติทั้ง ๓ นั้น,
 พระองค์เมื่อครองราชสมบัติ ใน ๔ นคร
 เหล่านี้ จะฉลองพระองค์ด้วยผ้าสาฎกทั้ง
 ๔ คู่ คราวเดียวพร้อมกันได้อย่างไรเล่า
 พระองค์จะเสวยทั้ง ๔ ถาดทอง จะบรรทม
 ทั้ง ๔ พระแท่นสิริไสยาสน์คราวเดียว
 พร้อมกันได้อย่างไรหนอ, ข้าแต่
 มหาราชเจ้า พระองค์ไม่ควรเป็นไปใน
 อํานาจตณฺหา, เพราะขึ้นชื่อว่าตณฺหานั้น
 เป็นมูลเหตุแห่งความวิบัติ. บุคคลใดยัง
 ตณฺหานั้นให้เจริญ, ตณฺหานั้น เมื่อ
 เจริญขึ้น จะช้ดโยนบุคคลนั้นลงใน
 มหานรก ๘ ขุม ในอุสสทนรก ๑๖ ขุม
 และในอบายภูมิที่เหลือ มีประเภทนานา
 ประการ”.

พระมหาสัจฉี ช่มชู่พระราชาดด้วย
 ภัยมีนรกเป็นต้นอย่างนี้ แล้วแสดงธรรม.
 ฝ่ายพระราช ฟังธรรมของพระโพธิสัตว์
 นั้นแล้ว ทรงสร้างโคก ทรงถึงภาวะหาย
 ประชวรในทันใดนั่นเอง.

ฝ่ายท้าวสักกะทรงประทานโอวาท แต่
 พระราชาพระองค์นั้นแล้ว ให้พระราช
 ทรงดำรงอยู่ในศีลทั้งหลายแล้ว เสด็จไป

บริษัทเพชรไทยพัฒนา จำกัด
 สร้างต้นฉบับพระคัมภีร์เพื่อถวายเป็นพุทธบูชา

กตวา ยถากมม คโต.

ยังเทวโลกตามเดิม. แม้พระราชอาพระองค์
นั้น ตั้งแต่บัดนั้นมา ทรงบำเพ็ญบุญมีทาน
เป็นต้นแล้ว เสด็จไปตามยถากกรรม.

สตถา อิมิ ฐมมเทสนํ อหริตวา
ชาตกํ สโมธานะสิ “ตทา ราชา
กามนีตพราหมโณ อโหสิ, สกุโก ปน
อหเมวา”ติ.

พระศาสดา ครั้นทรงนำพระธรรม
เทศนานี้มาแล้ว ประมวลชาดกว่า
“พระราชอาในเวลานั้นได้มาเป็นพราหมณ์
ผู้ถูกความปรารถนาชักนำไป, ส่วนท้าว
สักกะได้แก่ เราตถาคตนั่นเอง” ดังนี้.

กามนีตชาตกวรรณนา อฏฐมา.

พรรณนากามนีตชาดก ที่ ๘ จบ.

๕. ปลายิชาตก (๒๒๕)

๑๕๗. “คชคฺคเมเมภิ หยคฺคมาลิกิ
รณฺุมิชาเตภิ สราริกิวสุสภิ
ธนุคฺคหาวณฺณทพฺพหปฺปหาริกิ
ปรีวาริตา ตกฺกสิลา สมฺนุตโต.

๑๕๘. อภิธาวถา จุปฺปตถา จ
วิวิธวินทิตาว ทนฺตภิกิ
วตฺตตชฺช ตุมฺโล โฆโส
ยถา วิชฺชุตตา ชลธรสฺส คชฺชโต”ติ.

ปลายิชาตกํ นวมิ.

๕. ปลายิชาตก (๒๒๕)

๑๕๗. “เมืองตักสิลา ถูกล้อมรอบด้วยกอง
ทัพช้างอันล้ำเลิศ ดุจดั่งเมฆ ด้วย
กองทัพม้าอันประเสริฐ ดุจดั่ง
มาลาตาข่าย ด้วยกองทัพรถ ดุจดั่ง
ระลอกคลื่น ด้วยกองพลขมังธนู
ผู้ยิงธนูพลิกแพลง อย่างแม่นยำ
ต่างก็ยิงห่าฝนลูกศรให้ตกลง.

๑๕๘. ท่านทั้งหลายจงรบรุกเข้าไป จง
จู่โจมบุกทะลวงเข้าไป จงให้ร้อง
ก้องคำราม กับเหล่ากองทัพช้าง
ทั้งหลาย เสียงก็ก้องกัมปนาท
หวาดไหวอย่างอึ้งมี จงเป็นไปใน
วันนี้ ดุจสายฟ้าอันวิ้งแหวกหมู่เมฆ
เสียงก้องกระหึ่มฉะนั้น”.

ปลายิชาตก ที่ ๕.

๕. ปลายิชาตกวางณณา^๑ (๒๒๕)

กชกุกเมเมณีติ อิทธิ สตุถา เขตวเน
วิหรนุโต ปลายิปริพพาชก^๒ อารพุก
กเถสิ.

โส กิร วาทตุถาย สกถชมุพทีปี
วิจริตวา กิญจิ^๓ ปฏิวาทิ อลภิตวา
ณฺหุพฺพเพน สาวตถิ ปตฺวา^๔ “อตุถิ นุ
โข โกจิ มยา สหุธิ วาทิ กาคุ
สมตฺถโต”ติ มนุสฺเส ปุจฺฉิ.

มนุสฺสา “ตาทิสานํ สหสฺเสนปี สหุธิ
วาทิ กาคุ สมตฺถโต สพฺพณฺณู ทิปทานํ
อกุโค มหาโคตโม ฐมฺมิสฺสโร ปรบฺป-
วาทมทุทโน, สกเลปี ชมุพทีเป อฺบฺปนฺโน
ปรบฺปวาโท ตํ ภควนฺตํ อติกกมิตุ
สมตฺถโต นาม นตฺถิ, เวลนฺตํ ปตฺวา

๕. พรรณนาปลายิชาดก (๒๒๕)

พระศาสดา เมื่อประทับอยู่ ณ
พระเชตวันมหาวิหาร ทรงปรารภปลายิ-
ปริพาชก ตรัสพระธรรมเทศานี้ว่า
ด้วยกองทัพข้างอันล้าเลิศ ดุจดั่งเมฆ
ดังนี้เป็นต้น.

เล่ากันมาว่า ปลายิปริพาชกนั้น
ท่องเที่ยวไปทั่วทั้งชมพูทวีป เพื่อได้วาตะ
ไม่ได้รับการได้วาตะตอบอะไร จนลู่ถึง
เมืองสาวัตถีโดยลำดับ ถามผู้คนทั้งหลาย
ว่า “มีใครบ้างใหม่หนอ ผู้สามารถทำการ
ได้วาตะกับเรา”.

คนทั้งหลายต่างพากันสรรเสริญ คุณของ
พระพุทฺธเจ้าว่า “พระมหาโคดมผู้เป็น
สัพพัญญู ผู้เลิศกว่าบรรดาสัตว์ ๒ ทำ
ทั้งหลาย ผู้เป็นใหญ่โดยธรรม ผู้ย้าย
วาตะของผู้อื่น เป็นผู้สามารถทำการได้
วาตะกับคนเช่นท่าน แม้นับจำนวนพัน,

^๑ น. ปลายิชาตกวางณณา.

^๒ น. ปลายิคปริพพาชก, ปลายิต... อิติ เอว สพฺพตฺถ.

^๓ น. กณฺจิ ปฏิวาทิ.

^๔ น. กนฺตฺวา.

สมุททุมิโย วีย หิ สพุเพ วาทา
ตสฺส ปาทมฺลุมฺปิ ปตฺวา จุณฺณวิจุณฺณา
โหนติ”ติ พุทฺธคฺเณ กเถสุ.

ปริพฺพชาโก “กหํ ปน โส เอตฺรหิ”ติ
ปุจฺฉิตฺวา “เซตวเน”ติ สุตฺวา “อิทานิสฺส
วาทํ อารุเปสฺสามิ”ติ มหาชนปริวฺโต
เซตวณํ คจฺฉนฺโต เซเตน ราชกุมารเณ
นวโกฏฺฐนํ วิสฺสชฺเซตฺวา การิตํ
เซตวณทวารโกฏฺฐกํ ทิสฺวา “อัย
สมณสฺส โคตมสฺส วสนปาสาทิ”ติ
ปุจฺฉิตฺวา “ทวารโกฏฺฐโก อยนุ”ติ
สุตฺวา “ทวารโกฏฺฐโก ตาว เอวรูป,
วสนเคหํ กิทิสํ ภวิสฺสตี”ติ วตฺวา
“คณฺธกฺกุฏี นาม อปุเปเมยฺยา”ติ วุตฺเต
“เอวรูปเณ สมณเณ สทฺธิ โโก วาทํ
กริสฺสตี”ติ ตโตว ปลาโย.

นักปราชญ์ผู้มีวาตะขัดแย้ง เกิดขึ้นใน
ชมพูทวีปแม้ทั้งสิ้น ชื่อว่าผู้สามารถ
ก้าวล่วงพระผู้มีพระภาคพระองค์นั้น
ไม่มีเลย, เพราะวาตะทั้งปวง มาถึง
เพียงแทบพระบาทของพระองค์ มีอัน
เป็นผุยผง เปรียบเสมือนคลื่นในทะเล
กระทบฝั่ง ฉะนั้น”.

ปริพาสกถามว่า “ก็เวลานี้ พระมหา-
โคตมน์ประทับอยู่ที่ไหน” ได้ยินว่า
“ประทับอยู่ที่พระเชตวันมหาวิหาร”คิดว่า
“เราจะประการมกับพระสมณโคตมน์
ในบัดนี้” มีมหาชนแวดล้อมไปยังพระ
เชตวันมหาวิหาร พอมองเห็นชัมประดู
พระเชตวันมหาวิหาร ซึ่งพระราชา
ทรงพระนามว่าเซต ทรงสละทรัพย์ถึง
เก้าโกฏิ ให้ทรงสร้างไว้เท่านั้น จึงถาม
ว่า “นี่คือปราสาทที่ประทับของพระ
สมณโคตมหรือ” ได้ยินว่า “นี่คือชัมประดู”
พูดว่า “ชัมประดูยังงามถึงเพียงนี้
คฤหาสน์ที่ประทับจักงามถึงเพียงไหน”
เมื่อคนทั้งหลายพูดว่า “ขึ้นชื่อว่าพระ
คันธกฺกุฏีประมาณไม่ได้เลย” จึงพูดว่า
“ใครจะโต้ตอบวาตะกับพระสมณโคตม

บริษัทเพชรไทยพัฒนา จำกัด

สร้างต้นฉบับพระคัมภีร์เพื่อถวายเป็นพุทธบูชา

ม่นุสสา อุณนาทีโน หุตฺวา เขตวนํ
 ปวิสิตฺวา สตุถารรา “กั อกาลเ
 อาคตตฺตา”ติ วุตฺตา ตํ ปวตฺตี กถยีสฺสุ.
 สตุถา “น โข อุปาสกา อิทาเนว,
 ปุพฺเพเปส มม วสนฺภูจฺานสฺส ทฺวาร-
 โกฏฺจกั กิสฺวา ปลายเตวา”ติ วุตฺวา
 เตหิ ยาจิโต อตีตํ อหริ

อตีเต คนุชารรฎฺเจ ตกฺกสิลาญํ
 โพรสิตฺโต รชชํ การสิ. พาราณสิญํ
 พุรหฺมทตฺโต. โส “ตกฺกสิลํ
 คนุหิสฺสามิ”ติ มหนฺเตน พลนิกาเยน
 คนุตฺวา นครโต อวิทุเร จตฺวา
 “อิมินา นียาเมน หตฺถิ เปเสถ,
 อิมินา อสฺเส, อิมินา. รเถ, อิมินา
 ปตฺตี, เอวํ ชาวิตฺวา อาวฺเชหิ
 ปหฺรถ, เอวํ ฌนฺวสฺสวลาหกา วย
 สรวสฺสํ วสฺสธา”ติ เสนํ วจาเรนฺโต

ผู้มีพระรูปเห็นปานนี้ได้” ได้หนีไปจาก
 ที่ตรงนั้นเอง.

คนทั้งหลายต่างพากันส่งเสียงอึงคะนึงเข้าไป
 ไปพระเชตวันมหาวิหาร อันพระศาสดา
 ตรัสว่า “ทำไมพวกท่านจึงมากันผิดเวลา”
 กราบทูลความเป็นไปนั้น. พระศาสดา
 ตรัสว่า “ดูกรอุบาสกอุบาสิกาทั้งหลาย
 มิใช่แต่ในบัดนี้เท่านั้นแล, แม้ในกาลก่อน
 ปลายิปริพาชกนี้ พอเห็นชุ้มประตูแห่ง
 สถานที่อยู่ของเราแล้ว ก็หนีไปเช่นเดียว
 กัน” ดังนี้แล้ว อันอุบาสกอุบาสิกา
 เหล่านั้น ทูลอาราธนา จึงทรงนำเรื่อง
 อติตมาว่า

ในอดีตกาล พระโพธิสัตว์ครอง
 ราชสมบัติในเมืองตักสิลา ในแคว้น
 คันธาระ. พระเจ้าพรหมทัต ทรงครอง
 ราชสมบัติในพระนครพาราณสี. พระเจ้า
 พรหมทัตนั้น ทรงดำริว่า “เราจักยึดเอา
 เมืองตักสิลา” จึงเสด็จกรีธาทัพไปด้วย
 กำลังพลจำนวนมาก ตั้งค่ายพักอยู่ ณ
 ที่ไม่ไกลจากพระนคร ทรงชักซ้อมกองทัพ
 ว่า “พวกท่านจงส่งกองทัพข้างเข้าไป
 ทางด้านนี้, ส่งกองทัพม้าเข้าไปทาง

บริษัทเพชรไทยพัฒนา จำกัด
 สร้างต้นฉบับพระคัมภีร์เพื่อถวายเป็นพุทธบูชา

อิมิ คาทาทวยมาห

ด้านนี้, ส่งกองทัพรถเข้าไปทางด้านนี้,
ส่งกองพลทหารราบเข้าไปทางด้านนี้,
ครั้นบุกเข้าไปอย่างนี้แล้ว จงรบรุกด้วย
อาวุธทั้งหลาย, จงระดมยิงห่าฝนลูกศร
เข้าไป ดังหมู่วลาหกยังฝนลูกเห็บให้ตก
ไปรยปรายลงมาฉะนั้น” ตรีศคาถาทัง
สองคาถานี้ว่า

๑๕๗. “คชคฺคเมเมมิ หยคฺคมาลิมิ
รณฺุมิชาเตมิ สราริมิวสุสมิ^๑
ธนฺคฺคหาวณฺณทพฺพหปฺพหริมิ^๒
ปรีวาริตา ตกฺกสิลา สมฺนตโต.

๑๕๗. “เมืองตักสิลา ถูกล้อมรอบด้วยกอง
ทัพช้างอันล้ำเลิศ ดุจดั่งเมฆ ด้วย
กองทัพม้าอันประเสริฐ ดุจดั่ง
มาลาตาข่าย ด้วยกองทัพรถ ดุจดั่ง
ระลอกคลื่น ด้วยกองพลขมังธนู
ผู้ยิงธนูพลิกแพลง อย่างแม่นยำ
ต่างก็ยิงห่าฝนลูกศรให้ตกลง.

๑๕๘. อภิธาวถา^๓ จุปฺปตถา^๔ จ
วิวิทวินทิตา^๕ ทนฺติมิ,
วตฺตตชฺช ตุมฺโล โฆโส
ยถา วิชฺชุตตา^๖ ชลฺลรสฺส กชฺชโต”ติ.

๑๕๘. ท่านทั้งหลายจงรบรุกเข้าไป จง
จู่โจมบุกทะลวงเข้าไป จงให้ร้อง
ก้องคำราม กับเหล่ากองทัพช้าง
ทั้งหลาย เสียงก็ก้องกัมปนาท

^๑ น. สราริมิวสุเสมิ.

^๒ น. ธนฺคฺคหาวณฺณทพฺพหปฺพหริมิ.

^๓ น. อภิธาวถ.

^๔ น. จุปฺปธาวถ.

^๕ น. วิวิท วินาทิตา วทนฺติมิ.

^๖ น. วิชฺชุตตา.

ตตถ **คชคคเมเมเกิติ** อคคคช-
เมเมหิ, โกณจนาท^๑ คชชิต^๑ คชเชนเตหิ
มตตวรวารณวลาหเกหิติ อตฺถโถ.

หยคคมาลิกิติ อคคหยมาลิกิ วรสินฺธว-
มาลาकुเลหิ^๒ อสฺसानิกเกหิติ อตฺถโถ.

รณฺุมิชาเตกิติ สณฺุชาตอุมิเวเกหิ สาคร-
สลิเลหิ วย สณฺุชาตรณฺุมีหิ,
รณานิกเกหิติ อตฺถโถ. **สรากิวสฺสภิกิติ**
เตหิเยว รณานิกเกหิ ฆนฺวสฺสเมโฆ วย
สรวสฺสํ วสฺสนฺเตหิ.

หวาดไหวอย่างอึ้งมี จงเป็นไปใน
วันนี้ ดุจสายฟ้าอันวิ่งแหวกหมู่เมฆ
เสียงก้องกระหึ่มฉะนั้น”.

บรรดาคำเหล่านั้น คำว่า **กองทัพ**
ข้างอันล้าเลิศดุจดังเมฆ ความว่า ด้วย
กองทัพข้างอันล้าเลิศดุจดังเมฆ, อธิบาย
ว่า ด้วยกองทัพข้างตัวประเสริฐดุจเมฆ
ตัวตมมันแผดเสียงโกณจนาท (เสียงนก
กระเรียนร้อง) คือเสียงคำรามก้องกระหึ่ม.

คำว่า **ด้วยกองทัพม้า อันประเสริฐดุจดัง**
มาลาตาข่าย ความว่า ด้วยกองทัพม้า
อันประเสริฐ ดุจดังตาข่ายดอกไม้ คือ
ม้าสินธพตัวประเสริฐดุจดังตาข่าย ได้แก่
กองทัพม้า.

คำว่า **ด้วยกองทัพพรต ดุจดังระลอกคลื่น**
ความว่า กองทัพพรต เกิดมีกำลังดุจคลื่น
คือเกิดมีคลื่นรท ดุจน้ำในสาคร. คำว่า
ต่างก็ยงท่าฝนลูกศรให้ตกลง ความว่า
กองทัพพรตเหล่านั้นนั่นเอง ยงท่าฝนลูกศร

^๑ น. อิทํ น ทิสฺสติ.

^๒ น. วรสินฺธวลาหกุเลหิ.

ให้ตกลง ดูกดงหมู่เมฆยังฝนลูกเห็บให้ตก
ไปรยปรายลงมา ฉะนั้น.

ธนุคคหาวฏฏทพุหปุพหริภีติ ธนุคคเหหิ^๑
อาวฏฏทพุหปุพหริหิ อิตโต จิตโต จ
อาวตติตวา ปริวตติตวา ทพุห
ปหรนเตหิ คหิตขคฺครตฺนธฺนุทณฺฑเทหิ^๒
ปตฺติโยเชหิ จาติ อตฺโต.

คำว่า ด้วยกองพลขมังธนู ผู้ยิงธนู
พลิกแพลงอย่างแม่นยำ ความว่า พลธนู
ธนูผู้ยิงพลิกแพลงอย่างแม่นยำ คือ
พลิกแพลง เปลี่ยนแปลง ทำโน้นทำนี้
ยิงอย่างแม่นยำ และกองพลทหารราบ
ผู้ถือพระขรรค์และคันธนูแก้ว.

ปริวาริตา ตกฺกสิลา สมฺนุตโตติ ยถา
อัย ตกฺกสิลา ปริวาริตา โหติ, สีม
ตถา กโรธาติ อตฺโต.

คำว่า เมืองตักสิลาถูกล้อมรอบไว้
โดยรอบ ความว่า พวกท่านจงทำการ
โดยเร็ว โดยประการที่เมืองตักสิลา
จะถูกล้อมไว้โดยรอบ.

อภิชาวถา อฺปุปตฺถาติ เวเคน
ธาวถ เจว อฺปุปตฺถ^๓ จ.

คำว่า ท่านทั้งหลายจงรีบรุกเข้าไป
จงจู่โจมบุกทะลวงเข้าไป ความว่า พวก
ท่านทั้งหลายจงบุกทะลวงเข้าไป จงจู่โจม
เข้าไปโดยเร็ว.

วิวิธวินทิตาว ทนฺตภีติ วรฺวารณฺเหหิ
สทฺฐี วิวิธวินทิตา^๔ ภวถ, เสลิต-

คำว่า จงให้ร้องก้องคำรามกับเหล่ากองทัพ
ช้างทั้งหลาย ความว่า พวกท่านทั้งหลาย

^๑ ฉ. ธนุคคเหหิ.

^๒ ฉ. คหิตขคฺครตฺนธฺนุทณฺฑเทหิ.

^๓ ฉ. อฺปุชวถ.

^๔ ฉ. วิวิธา วินาทิตา.

คชชิตวาทีเตหิ นานาวิรวา โหถาติ
อตุโก.

จงให้ร้องก้องคำราม พร้อมกับเหล่าช้าง
อันประเสริฐ คือพวกท่านจงส่งเสียง
ให้ร้องนานาประการ ด้วยการให้ร้อง
กึกก้อง ดุจดั่งเมฆคำรามเสียงกระหึ่ม.

วตุตตชช ตุมุโล โหมโสติ วตุตตุ
อชช ตุมุโล มหนโต อสนิสทุทสทิส
โหมโส.

คำว่า เสียงกึกก้องกัมปนาทหวาดไหว
อย่างอึงมี จงเป็นไปในวันนี้ ความว่า
เสียงกึกก้องดังกระหึ่มสนั่นหวั่นไหว เช่น
กับเสียงฟ้าผ่า จงเป็นไปในวันนี้.

ยถา วิชชุตตา ชลธรสฺส คชชโตติ
ยถา คชชนฺตสฺส ชลธรสฺส มุขโต
นิกุกตา วิชชุตตา วิจฺรนฺติ, เอว
วิจฺรนฺตา นครํ ปริวาเรตฺวา รชชํ
คณฺหถาติ วทติ.

คำว่า ดุจสายฟ้าอันวิ้งแหวกหมู่เมฆ
เสียงก้องกระหึ่มฉะนั้น อธิบายว่า
พระราชชาติรัสว่าพวกท่านทั้งหลาย จง
ฟันฝ่าเข้าไปล้อมนครไว้ แล้วยึดเอา
ราชสมบัติ ดุจดั่งสายฟ้าวิ้งแหวกออก
จากหมู่เมฆ อันส่งเสียงคำรามก้องอยู่
ฉะนั้น.

อิติ โส ราชา คชชิตฺวา เสนํ
วิจาเรตฺวา นครทฺวารสมิปปํ คนฺตฺวา
ทฺวารโกฏฺฐกํ ทิสฺวา “อิทํ รณฺโณ
วสนนฺเกหฺน”ติ ปุจฺฉิตฺวา “อยํ
นฺครทฺวารโกฏฺฐโก”ติ วุตฺเต “นฺคร-
ทฺวารโกฏฺฐโก ตาว เอวรูปุ, รณฺโณ
นิเวสนํ กิทิสํ ภาวิสฺสตี”ติ วตฺวา

พระราชาทรงตรวจพล ปลุกใจ
เหล่าทหารให้ศึกคะนองอย่างนี้แล้ว เสด็จ
ไปใกล้ประตูพระนคร ทอดพระเนตร
เห็นซุ่มประตู แล้วตรัสถามว่า “นี่คือ
พระราชมนเทียรที่ประทับของพระราช
หรือ” เมื่อเหล่าเสนาอำมาตย์กราบทูลว่า
“นี่ซุ่มประตูพระนคร” ตรัสว่า “ซุ่มประตู

๒

อรรถกถาชาดก ป.ท.๙-๑๒

บริษัทเพชรไทยพัฒนา จำกัด
สร้างต้นฉบับพระคัมภีร์เพื่อถวายเป็นพุทธบูชา

“เวชยนต์ปราสาทสทิสฺน”ติ สุตฺวา “เอวํ
 ยสฺสมฺปนฺเนน รณฺญา สทฺธิ ยุชฺฌิตุํ
 น สกฺขิสฺสามา”ติ ทวารโกฏฺจกํ
 ทิสฺวา นินฺวตฺติตฺวา ปลายิตฺวา
 พาราณสีเมว อคมาสิ.

สตฺถา อิมํ ฌมฺมเทสนํ อahrtิตฺวา
 ชาตกํ สโมธานสิ “ตทา พาราณสี-
 ราชา ปลายิปฺริพฺพาชโก อโหสิ,
 ตกฺกสิลราชา ปน อหเมวา”ติ.

ปลายิชาตกาวณฺณนา นวมา.

พระนครก็ยังคงามเห็นปานนี้ก่อน, พระ
 ราชมนเทียร จักงามเป็นเช่นไร” ทรง
 สดับว่า “พระราชมนเทียรเป็นเช่นกับ
 เวชยันต์ปราสาท” ทรงดำริว่า “เราไม่
 สามารถจะสู้รบกับพระราชาผู้เพียบพร้อม
 ด้วยยศอย่างนี้ได้” เพียงแต่ทอดพระเนตร
 เห็นซุ้มประตูเท่านั้น เสด็จหนีไป กลับคืน
 สู่พระนครพาราณสีทันที.

พระศาสดา ครั้นทรงนำพระธรรม
 เทศนาขึ้นมาแล้ว ทรงประมวลชาดกว่า
 “พระราชาแห่งพระนครพาราณสี ใน
 เวลานั้น ได้มาเป็นปลายิปริพาชก, ส่วน
 พระราชาแห่งนครตักสิลา ได้แก่เรา
 ตถาคตนั่นเอง” ดังนี้.

พรรณนาปลายิชาดก ที่ ๙ จบ.

๑๐. ทุติยปลายิชาตก (๒๓๐)

๑๕๙. “ธชมปริมิตํ อนนตปารํ
ทุปฺปสฺหํ ธงฺเกหิ สาครมิว
คิริมิว อนิเลน ทุปฺปสโห
ทุปฺปสโห อหฺมชฺช ตาทิเสน.

๑๖๐. มา พาลิยัง วิปฺปลปี น หิสฺส ตาทิสํ
วิทฺยฺหเส น หิ ลภเส นิเสธกํ
อาสชฺชสิ กชมิว เอกจารินํ
โย ตํ ปทา นหมิว โปถยิสฺสตี”ติ.

ทุติยปลายิชาตกํ ทสมํ

กาสาววคฺโค อฏฺฐโม.

๑๐. ทุติยปลายิชาตก (๒๓๐)

๑๕๙. “ธชฺชนํบํจํนํวณํไมถํวณํ พลพาหณะ
สฺุดสายตา ยากํที่ศฺตฺรฺจะยํยํยํได้
ดฺจดังทะเล ยากํที่กาทั้งหลายจะ
บินข้ามได้ อนึ่ง พลนิกายนี้ ยากํที่
พลนิกายเหล่าอื่น จะราญรอนได้
ดฺจดังลมพัดต้องภูเขาฉะนั้น วันนี้
ศฺตฺรฺเช่นท่าน ยากํที่จะต่อยุทธเอา
ชนะเราได้.

๑๖๐. ท่านอย่าพรั่นเพื่อ ถึงความที่ตน
เป็นพาลไปเลย เพราะว่าไม่มีคน
ที่เก่งกาจดังเช่นท่านเลย ท่าน
ถูกไฟกิเลสเผาแล้ว จะ
ปราบปรามเราไม่ได้เลย ท่านจะ
เข้ามาหาพลนิกายของเรา อัน
เปรียบประดุจช้าง ตัวเที่ยวไปแต่
ผู้เดียว ผู้ซึ่งจะบดขยี้ท่าน ดุจ
ช้างจับมัน ใช้เท้าเหยียบย่ำไม้ธนู
ฉะนั้น”.

ทุติยปลายิชาตก ที่ ๑๐.

กาสาววรรค ที่ ๘.

บริษัทเพชรไทยพัฒนา จำกัด
สร้างต้นฉบับพระคัมภีร์เพื่อถวายเป็นพุทธบูชา

๑๐. ทุติยปลายิชาตกวรรณนา

(๒๓๐)

ธมฺมปริมิตฺตํ อิทํ สตุฏฺฐา เขตฺวานเน
วิหรนฺโต ปลายิปริพฺพาชกํ อารพฺภ
กเถสิ.

อิมสฺมี ปน วตฺถุสฺมี โสปี
ปริพฺพาชโก เขตฺวานํ ปาวีสี. ตสฺมี
ขณฺเ สตุฏฺฐา มหาชนปริวฺโต อลงฺกต-
ธมฺมาสเน นิสินฺโน มโนสิลาตเล
สีหนาทํ นทฺโต สีหโปตโก วย
ธมฺมํ เทเสสิ.

ปริพฺพาชโก ทสพลสฺส พุรฺหมสรีร-
ปฏิกาคํ รูปํ ปุณฺณจฺนทสฺสสิริกํ มุขํ
สุวณฺณปฏฺฐสทิสํ นลาตญฺจ ทิสฺวา “โก
เอวรูปํ ปุริสฺสุตฺตมํ ชินิตุํ สกฺขิสฺสตี”ติ
วตฺวา นิวตฺติตฺวา ปริสนฺตโร อปฺวิสิตฺวา^๑
ปลายิ.

มหาชนโน ตํ อนฺุพนฺธิตฺวา นิวตฺติตฺวา
สตุฏฺฐุ ตํ ปวตฺติ อโรเจสิ. สตุฏฺฐา

๑๐. พรรณนาทุติยปลายิชาดก

(๒๓๐)

พระศาสดาเมื่อประทับอยู่ ณ พระ
เชตวันมหาวิหาร ทรงปรารภปลายิ-
ปริพาชก ตรัสพระธรรมเทศานี้ว่า ธง
ชัยนับจำนวนไม่ถ้วน ดังนี้เป็นต้น.

อนึ่ง ในเรื่องนี้ ปริพาชกเมื่อนั้น
เข้าไปสู่พระเชตวัน. ในขณะนั้นพระ
ศาสดามีมหาชนแวดล้อม ประทับนั่งบน
ธรรมาสน์ อันประดับตกแต่งแล้ว ทรง
แสดงธรรม ดุจลูกราชสีห์แผดเสียง
สีหนาทอยู่เหนือพื้นหินอ่อนสีแดง.

ปริพาชก เห็นพระรูปของพระศพล
มีส่วนสัจจงามดุจดังรูปพรหม พระพักตร์
มีสิริตั้งจันทรเพ็ญ พระนลาฏตั้งแผ่น
ทองคำ กล่าวว่า “ใครจักอาจเอาชนะ
บุรุษผู้เลอเลิศเห็นปานนี้ได้” หันกลับไม่
ยอมเข้าไประหว่างชุมชน หันไปแล้ว.

มหาชนไล่ติดตามปริพาชกนั้น กลับมา
กราบทูลเรื่องนั้นแต่พระศาสดา. พระ

^๑ ฉ. ปวิสิตฺวา.

“น โส . ปริพพาชโก . อิทาเนว,
 ปุพฺเพปิ . มม . สุวณฺณวณฺณํ . มุขํ
 ทิสฺวา . ปลาโตเยวา”ติ . วตฺวา . อตีตํ
 อหริ.

อดีต พาราณสี โภทิสตุโต รชช
 กาลเรสิ. ตกุกสิลา ยํ เอโก คนธาร-
 ราชชา. โส “พาราณสี กhesuสามิ”ติ
 จตุรงคินิยา เสนาย อากนตฺวา นครํ
 ปริวาเรตฺวา นครทฺวาเร จิตฺ อตฺตโน
 พลวาหนํ โอลเเกตฺวา “โก . เอตฺตํ
 พลวาหนํ ชินิตุํ สกฺขิสฺสตี”ติ อตฺตโน
 เสนํ สํวณฺเณตฺวา ปจฺมํ คาถมาห

๑๕๙. “ธชฺมปริมิตํ อนนฺตปารํ
 ทุปฺปสหนํ, ธงฺเกหิ สากฺรมิว.^๑
 คิริมิว อนิเลน ทุปฺปสโห^๒
 ทุปฺปสโห อหฺมชฺช ตาทิเสนา”ติ.

ศาสตราตรัสว่า “มิใช่แต่ในเวลานี้เท่านั้น
 ที่ปริพาชกนั้น เห็นหน้าเรามีวรรณะดุจ
 ทองคำ แล้วหนีไป, แม้ในกาลก่อน
 ปริพาชกเห็นหน้าเรามีวรรณะดุจทองคำ
 แล้ว ก็หนีไปเหมือนกัน” ดังนี้แล้ว
 ทรงนำเรื่องอดีตมาว่า.

ในอดีตกาล พระโภทิสัตว์ครอง
 ราชสมบัติ ณ พระนครพาราณสี. พระเจ้า
 คันธารราชพระองค์หนึ่ง ครองราชสมบัติ
 ในเมืองตักสิลา. พระเจ้าคันธารราชนั้น
 ทรงดำริว่า “เราจักยึดเอาเมืองพาราณสี”
 เสด็จยกกองทัพ ๔ เหล่า มาล้อมพระนคร
 ไว้ ประทับยืนที่ประตูพระนคร ทรง
 ตรวจสอบพลพาหนะของพระองค์ ทรงดำริ
 ว่า “ใครจักอาจเอาชนะพลพาหนะ
 ประมาณเท่านี้ได้” ทรงสรรเสริญกองทัพ
 ของพระองค์ กล่าวคาถาที่ ๑ ว่า

๑๕๙. “ธชฺชนับจํานวนไม่ถ้วน พลพาหนะ
 สุดสายตา ยากที่ศัตรูจะย้ายได้
 ดุจดังทะเล ยากที่กาทั้งหลายจะ
 บินข้ามได้ อนึ่ง พลนิกายนี้ ยากที่

^๑ น. สากรว.

^๒ น. ทุปฺปสโยห.

พลงนิกายเหล่านี้ จะราญรอนได้
 ดุจดังลมพัดต้องภูเขาฉะนั้น วันนี้
 ศัตรุเช่นท่าน ยากที่จะต่อยุทธเอา
 ชนเราได้.

ตตถ **ชชมปริमितนุติ** อิหํ ตาว
 เม รณสุ โมรปาเท^๑ จเปตฺวา
 อสุสาปิตชชเมว อปริमितํ พหุ อเนก-
 สตสงฺขยํ.

อนนุตปารนุติ พลวาหนมปิ เม
 เอตตกา หตฺถิ เอตตกา อสุสา
 เอตตกา รธา เอตตกา ปตฺติตฺติ
 คณนปริจฺเจทรหิตํ อนนุตปารํ.

ทูปฺปสหนุติ น สกฺกา ปฏิสตฺตฺตฺหิ สหิตฺตุ
 อภิภาวิตฺตุ. ยถา กิ. ชงฺเกหิ สาครมิว.
 ยถา สาคโร พหุหิปี กาเกหิ
 เวควิกฺขมฺภนฺวเสน วา อติกฺกมฺภนฺวเสน
 วา ทูปฺปสโห, เอวํ ทูปฺปสหนํ.

บรรดาคำเหล่านั้น คำว่า **ชงชัย**
นับจำนวนไม่ถ้วน ความว่า เฉพาะ
 ชงชัยที่ให้ปักประดับไว้ที่อนรถของเรา
 นี้เท่านั้นมากมาย นับจำนวนไม่ถ้วน
 นับจำนวนเป็นร้อย ๆ.

คำว่า **พลพาหนะสุดสายตา** ความว่า
 แม้พลพาหนะของเราดูสุดสายตา จน
 คำนวณนับไม่ได้ว่า กองทัพข้างมี
 ประมาณเท่านี้ กองทัพม้ามีประมาณ
 เท่านี้ กองทัพรถมีประมาณเท่านี้
 กองทัพพลเดินเท้ามีประมาณเท่านี้.

คำว่า **ยากที่ศัตรุจะย้ายได้** ความว่า
 ศัตรุฝ่ายตรงข้ามไม่สามารถจะย้าย คือ
 ข่มขี้ได้. ถามว่า เหมือนอะไร. ตอบว่า
 ดุจดังทะเลยากที่กาทั้งหลายจะบินข้ามได้.
 คือยากที่ศัตรุจะย้ายได้ ดุจทะเล ยากที่กา
 ทั้งหลาย แม้มีจำนวนมาก จะเอาชนะได้

^๑ ฉ. โมรคเท.

คิริมิว อนิเลน ทุปลสโหติ อปี จ
 เม อัย พลกาโย ยถา ปพพโต
 วาเตน อกมฺปนียโต ทุปลสโห ตถา
 อญเณน พลกาเยน ทุปลสโห.

ทุปลสโห อหฺมชฺช ตาทิเสนาติ “สุวาทํ
 อิมินา พเลน สมฺนฺนาคโต อชฺช
 ตาทิเสน ทุปลสโห”ติ อฏฺฎาลเก จิตํ
 โภทิสตฺตํ สนฺธาย วทติ.

อถสฺส โส ปุณฺณจฺนทสฺสสิริกํ
 อตฺตโน มุขํ ทสฺเสตฺวา “พาล มา
 วิปฺลปฺสิ, อิทานิ เต พลวาทนํ
 มตฺตวรวารโณ วีย นพวณํ
 วิทฺธฺเสสฺสามิ”ติ สนฺตชฺเชตฺวา ทฺติยํ
 คาทมาห

ด้วยการแข่งความเร็ว หรือการบินข้าม
 ฉะนั้น.

คำว่า อนึ่ง พลนิกายนี้ ยากที่พลนิกาย
 เหล่าอื่น จะราญรอนได้ จุดตั้งลมพัด
 ต้องภูเขา ฉะนั้น ความว่า อนึ่ง
 พลนิกายของเรา นี้ ยากที่พลนิกายอื่น
 จะย่ำยีข่มขี่ได้ จุดตั้งลมพัดต้องภูเขาให้
 โยกคลอนไม่ได้ ฉะนั้น.

คำว่า วันนี้ศัตรูของท่าน ยากที่จะต่อยุทธ์
 เอาชนะเราได้ ความว่า พระเจ้าคันธาร-
 ราชตรัสหมายถึง พระโพธิสัตว์ซึ่งประทับ
 ยืนอยู่บนเชิงเทินว่า “เรานั้นพร้อม
 ด้วยกองพลเช่นนี้ ยากที่ศัตรูของท่านจะ
 ชิงชัยได้ในวันนี้”.

ลำดับนั้น พระโพธิสัตว์จึงแสดง
 พระพักตร์ของพระองค์ อันทรงสิริดุจ
 จันทรเพ็ญ แก่พระเจ้าคันธารราชนั้น
 ทรงข่มขวัญว่า “ดูกรพระราชผู้เป็นพาล
 ท่านอย่าได้พรวดไปหน่อยเลย, บัดนี้
 เราจักบดขยี้พลพาหนะ ของท่านเสีย
 เหมือนช้างขับมันย่ำเหยียบพงอ้อ ฉะนั้น”
 ได้ตรัสคาถาที่ ๒ ว่า

บริษัทเพชรไทยพัฒนา จำกัด
 สร้างต้นฉบับพระคัมภีร์เพื่อถวายเป็นพุทธบูชา

๑๖๐. “มา พาลิย์ วิปฺพลปี^๑ น หิสฺส ตาทิสฺ
 วิทฺยฺหเส น หิ ลภเส นิสฺสํ,
 อาสชฺชสิ คชมิว เอกจารินํ
 โย ตํ ปทา นพมิว โปถยิสฺสตี”ติ.

๑๖๐. “ท่านอย่าพรวดเพื่อ ถึงความที่ตน
 เป็นพาลไปเลย เพราะว่าไม่มีคนที่
 เก่งกาจดังเช่นท่านเลย ท่าน
 ถูกไฟกิเลสเผาเผาแล้ว จะ
 ปราบปรามเราไม่ได้เลย ท่าน
 จะเข้ามาหาพลงนิกายของเรา อัน
 เปรียบประดุจช้าง ตัวเดียวไปแต่
 ผู้เดียว ผู้ซึ่งจะบดขยี้ท่าน ดุจ
 ช้างซบมัน ไซ้ทำเหยียบย่ำไม้้อ
 ฉะนั้น”.

ตตฺถ มา พาลิย์ วิปฺพลปีติ มา
 อตฺตโน พาลภาวํ วิปฺพลปี^๒

บรรดาคำเหล่านั้น คำว่า ท่าน
 อย่าพรวดเพื่อ ถึงความที่ตนเป็นพาลไปเลย
 ความว่า ท่านอย่าได้พรวดเพื่อถึงความ
 ที่ตนเป็นคนพาลไปเลย.

น หิสฺส ตาทิสฺสนฺติ น หิสฺส ตาทิสฺ,
 อยเมว วา ปาโจ. ตาทิสฺ อนนฺตปารํ
 เม พลวาหนนฺติ เอวรूपํ ตกฺกนฺโต
 รชฺชํ คเหตุํ สมตฺโต นาม น หิ
 อสฺส, น โหตีติ อตฺโต.

คำว่า เพราะว่าไม่มีคนที่เก่งกาจดังเช่น
 ท่านเลย ความว่า เพราะว่าไม่มีคนที่
 เก่งกาจดังเช่นท่านเลย, อีกอย่างหนึ่ง
 บาลีมีเพียงเท่านั้น. ด้วยว่าไม่พียงมี คือ
 ย่อมไม่มีบุคคลผู้คิดอย่างนี้ว่า พลพาหนะ
 ของเรามีสุดสายตา สามารถจะยึดเอา
 ราชสมบัติได้ดังเช่นท่าน.

^๑ ฉ. วิลปี.

^๒ ฉ. วิปฺพลปฺตี.

วิทยฺหเสติ ตฺวํ หิ^๑ เกวลํ รากโทส-
โมหมานปริพาเหณ วิทยฺหสิเยว.

คำว่า ท่านถูกไฟกิเลสเผาเผาแล้ว
ความว่า เพราะว่า ท่านถูกความเร่าร้อน
เพราะรากะโทสะโมหะ และมานะเผาเผา
อย่างเดียว.

น หิ ลภเส นิเสธกนฺติ มาทิสํ ปน
ปสยฺห อภิภาวิตฺวา นิเสธกํ น ตาว
ลภสิ, อชฺช ตํ อาคตํ มคฺเคเนว
ปลาเปสฺสามิ.

คำว่า จะปราบปรามเราไม่ได้เลย ความว่า
ก็ท่านจะได้รับการข่มขี่ ปราบปราม
คนเช่นเราก็หาไม่ได้, เราจักให้ท่านผู้มา
ในวันนี้หนีไปตามทางนั่นเอง.

อาสชฺชสีติ อุปคจฺฉสิ. คชมิว
เอกจารินนฺติ เอกจารินํ มตฺตวรวารณํ
วिय.

คำว่า ท่านจะเข้ามาหา ได้แก่ เข้าไป
ใกล้. คำว่า เปรียบประดุจช้างตัวเดียว
ไปแต่ผู้เดียว ความว่า เปรียบประดุจ
ช้างตัวประเสริฐ ตัวซบมันตัวเดียวไป
แต่ผู้เดียว.

โย ตํ ปทา นพมิว โปถยิสฺสตีติ
โย ตํ ยถา นาม มตฺตวรวารโน
ปาทา นพํ โปถติ สณฺจจฺฉนฺติ, เอวํ
โปถยิสฺสตี. ตํ ตฺวํ อาสชฺชสีติ อตฺตानํ
สนฺธายาห.

คำว่า ผู้ซึ่งจะบดขยี้ท่าน ดุจช้างซบมัน
ใช้เท้าเหยียบย่ำไม้้อ ฉะนั้น ความว่า
พณิกายใด จะบดขยี้ท่าน เหมือนกับ
ช้างตัวประเสริฐซบมัน ใช้เท้าเหยียบย่ำ
ไม้้อ ฉะนั้น. พระโพธิสัตว์กล่าวมุ่งหมาย
ถึงพระองค์เองว่า ท่านเข้ามาหาพณิกาย
นั้น.

^๑ ฉ. พาล.

เอวํ ตชฺเชนฺตสฺส ปนสฺส กถํ
 สุตฺวา คนฺธารราชา โอลิเกนฺโต
 กณฺจนปฏฺฐสทิสฺมหานลาตํ ทิสฺวา
 อตฺตโน กหนฺภีโต นิวตฺติตฺวา ปลายนฺโต
 สกนฺครเมว อคมาสิ.

สตฺถา อิมํ ฅมฺมเทสนํ อหริตฺวา
 ชาตกํ สโมธานสิ “ตทา คนฺธารราชา
 ปลายิปรีพฺพาชโก อโหสิ, พาราณสี-
 ราชา ปน อหเมวา”ติ.

ทฺติยปลายิชาตกาวณฺณนา ทสฺมา.

กาสาววคฺโค อฏฺฐโม.

ฝ่ายพระเจ้าคันธารราชา ได้ทรง
 สดับถ้อยคำของพระโพธิสัตว์ ตรีศยมขวัญ
 อยู่อย่างนี้ ทอดพระเนตรเห็นพระนลาฏ
 อันเช้นกับแผ่นทองคำ ทรงกลัวจะถูกจับ
 จึงทรงหันกลับ หนีคืนสู่นครของพระองค์
 ตามเดิม.

พระศาสดา ครั้นทรงนำพระธรรม
 เทศนาขึ้นมาแล้ว ทรงประมวลชาดกว่า
 “พระเจ้าคันธารราชาในเวลานั้นได้มาเป็น
 ปลายิปรีพาชก, ส่วนพระเจ้าพาราณสี
 ได้แก่ เราตถาคตนั่นเอง” ดังนี้.

พรวณฺณาทฺติยปลายิชาตก ที่ ๑๐ จบ.

กาสาววรรค ที่ ๘ จบ.

ตสุตฺตทานํ

กาฬาวํ จุพฺพนํทียํ
 ปุณฺณตตตตจ กุมภิลํ
 ขนฺตีวณฺณํ โกลิยณฺจ
 กุณฺตปณฺ กามนีตํ
 ปลายิทวยมฺปิจ.

ประมวลชาดกแห่งกาฬวรรคนี้

กาฬาวชาดก ๑ จุพฺพนํทียชาดก ๑
 ปุณฺณตตตตชาดก ๑ กุมภิลชาดก ๑
 ขนฺตีวณฺณชาดก ๑ โกลิยชาดก ๑
 กุณฺตปณฺชาดก ๑ กามนีตชาดก ๑
 ปลายิชาดก ๑ ทุติยปลายิชาดก ๑.

อรรถกถาชาดก บ.ท. ๙-๑๓

บริษัทเพชรไทยพัฒนา จำกัด
 สร้างต้นฉบับพระคัมภีร์เพื่อถวายเป็นพุทธบูชา

๘. อุปาหนวคค

๑. อุปาหนชาตค (๒๓๑)

๑๖๑. “ยถาปี กิตา ปุริสสุปาหนา
สุขสุส. อตุถาย ทุขิ อุกพพเห
म्मมาภิตตฺตา ตลสาว ปีพิตา
ตสฺเสว ปาเท ปุริสสุส ชาทเร.
๑๖๒. เอวเมว โย ทุกุกฺลิโน อนริโย
ตุมฺหาก วิชชญจ สุตญจ อาทีย
ตเมว โส ตตฺถ สุตฺเตน ชาทติ
อนริโย วุจฺจตุปาหนูปโม”ติ.

อุปาหนชาตคํ ปจฺมํ.

๘. อุปาหนวรรค

๑. อุปาหนชาตค (๒๓๑)

๑๖๑. “รองเท้าที่บุรุษซื้อมา เพื่อประโยชน์
แก่ความสุข ยิ่งกลับนำความทุกข์
มาให้ได้ รองเท้านั้น ถูกแดด
แผดเผา หรือพื้นเท้าเสียดสีก็ย่อม
กัดเท้าของบุรุษนั้น ข้อนี้ฉันใด
๑๖๒. บุคคลผู้เกิดในตระกูลต่ำทราม ไม่มี
อารยธรรมก็ฉันนั้น เรียนวิชาและ
สูตรของท่านแล้ว ย่อมฆ่าตนเอง
ด้วยสูตรในสำนักของอาจารย์นั้น
บัณฑิตเรียกว่า เป็นคนไม่มี
อารยธรรม เปรียบเหมือน
รองเท้า”.

อุปาหนชาตค ที่ ๑.

๑. อุปาทนชาตกถา (๒๓๑)

ยถาปี กิตาติ อิทธิ สตุธา เขตวเน
วิหรนุโต เทวทตติ อารพภ กณสิ.

ธมมสภายํ หิ ภิกขุ กถํ
สมุจจาเปสํ “อาวุโส เทวทตโต
อาจารย์ปัจจุโข^๑ ตถาคตสส ปฏิปะโข
ปฏิสตุตุ หุตฺวา มหาวินาสํ ปาปุณิ”ติ.

สตุธา อาคนฺตุวา “กายนฺตุถ ภิกขเว
เอตฺรหิ กถาย สนฺนิสิณฺนา”ติ ปุจฺจิตฺวา
“อิมาย นามา”ติ วุตฺเต “น ภิกขเว
เทวทตโต อิทาเนว อาจารย์ปัจจุโข
มม ปฏิปะโข หุตฺวา มหาวินาสํ
ปาปุณิ, ปุพฺเพปิ ปฏิปะโข หุตฺวา
ปตฺโตเตยฺวา”ติ วุตฺวา อตฺตํ อหริ.

๑. พรรณนาอุปาทนชาดก (๒๓๑)

พระศาสดา เมื่อประทับอยู่ ณ พระ
เชตวันมหาวิหาร ทรงปรารภพระเทวทัต
ตรัสพระธรรมเทศานี้ว่า ...ที่ชื่อมา...
แม่ฉันใด ดังนี้ เป็นต้น.

ความย่อว่า ภิกษุทั้งหลาย สนทนา
กันในธรรมสภาว่า “ดูกรผู้มีอายุทั้งหลาย
พระเทวทัต บอกถึงความที่พระตถาคต
เป็นอาจารย์กลับกลายเป็นปฏิปักร์ เป็น
ฝ่ายศัตรูต่อพระตถาคต ถึงความพินาศ
อย่างใหญ่หลวง”.

พระศาสดาเสด็จมาตรัสถามว่า “ดูกร
ภิกษุทั้งหลาย เวลานี้พวกเธอนั่งสนทนา
เรื่องอะไรกัน” เมื่อพวกภิกษุกราบทูลว่า
“เรื่องนี้พระเจ้าข้า” ตรัสต่อไปว่า “ดูกร
ภิกษุทั้งหลาย มิใช่แต่ในกาลบัดนี้เท่านั้น
ที่เทวทัต บอกถึงความที่เราเป็นอาจารย์
กลับกลายเป็นปฏิปักร์ต่อเรา แล้วถึง
ความพินาศอย่างใหญ่หลวง, แม้ในกาล
ก่อนก็เป็นปฏิปักร์ แล้วถึง(ความพินาศ)

^๑ ฉ. อาจารย์ ปัจจุโขชาย.

เหมือนกัน” ดังนี้ แล้วทรงนำเรื่องอดีตมาว่า.

อดีตเต พาราณสียัม พุรหมทตเต
 รชชัม กาเรนเต โพธิสตุโต หตถา-
 จริยกุเล นิพพตติตวา วยปุตโต
 หตถิสิปเป นิพพตติ ปาปุนิ. อถโก
 กาสิกคามวาสโก มาณโว^๑ อากนตวา
 ตสฺส สนฺติเก สิปป์ อุกฺกณฺหิ.

โพธิสตุตา นาม สิปป์ วาเจนฺตา
 อัจริยมฺภูจึ น กโรนฺติ, อตฺตโน
 ชานนนิยาเมน นีรวเสสฺสิ สิคุขาเปนฺติ.
 ตสฺมา โส มาณโว โพธิสตุตสฺส
 ชานนสิปปัม นีรวเสสฺสิ คฺเหตฺวา
 โพธิสตุตํ อาท “อัจริย อหํ ราชานํ
 อุปฺภุจฺหิสฺสามิ”ติ.

โพธิสตุโต “สาธุ ตาตา”ติ กนฺตฺวา
 รณฺเอย อโรเจสิ “มหाराช มม
 อนฺเตวาสิโก. ตุมฺเห อุปฺภุจฺาตุํ อิจฺฉตี”ติ.
 “สาธุ อุปฺภุจฺหตุ”ติ. “เตนฺหิสฺส ปรีพฺพยํ
 ชานาถา”ติ. “ตุมฺหากํ อนฺเตวาสิโก

ในอดีตกาล ครั้นเมื่อพระเจ้า
 พรหมทัต ทรงครองราชสมบัติ ณ
 พระนครพาราณสี พระโพธิสัตว์บังเกิด
 ในตระกูลหัตถาจารย์ ครั้นเจริญวัยแล้ว
 สำเร็จหัตถศิลป์ปะ. ครั้งนั้น มาณพชาว
 กาสิกคามคนหนึ่งมาเรียนศิลปะในสำนัก
 ของพระโพธิสัตว์.

ธรรมดาว่า พระโพธิสัตว์ทั้งหลาย เมื่อจะ
 บอกศิลปะ ย่อมไม่ทำเงื่อนงำปิดบังวิชา,
 ให้ศึกษาตามที่ตนรู้มา จนไม่มีเหลือ.
 เพราะฉะนั้น มาณพนั้นจึงเรียนศิลปะ
 ที่พระโพธิสัตว์รู้จนหมดสิ้นแล้ว พุคกับ
 พระโพธิสัตว์ว่า “ข้าแต่อาจารย์ ผมจัก
 รับราชการ”.

พระโพธิสัตว์รับคำว่า “ดีแล้ว พ่อหนุ่ม”
 ไปกราบทูลพระราชาว่า “ข้าแต่
 มหาราชเจ้า อันเตवासิกของข้าพระองค์
 ปรรณนาจะรับราชการ สนองพระเดช-
 พระคุณพระองค์”. พระราชาทรงรับว่า

^๑ ฉ. กาสิกคามโก มาณวโก.

ตุเมหิ สมกั น ลจจติ, ตุเมหสุ
สดี ลภนเตสุ ปญญาส ลจจติ, เทว
ลภนเตสุ เอก ลจจติ”ติ.

โส เกห คนตวา ตั ปวตติ
อนเตवासิกสุส อาโรเจสิ. อนเตวาสิโก
อาห “อาจารย์ ตุเมหิ สม สิบปี
ชานามิ, สเจ สมกณเวย ปริพพย
ลภิสสามิ, อุปฏฐหิสสามิ, สเจ น
ลภิสสามิ, น อุปฏฐหิสสามิ”ติ. โภทิสตโต
ตั ปวตติ รณเวย อาโรเจสิ.

ราชา “สเจ โส ตุเมหิ สมปกาโร,
ตุเมหิ สทฐิ สมกณเวย สิบปี
ทสเสตุ สกโกนโต สมก ลภิสสตี”ติ
อาห. โภทิสตโต ตั ปวตติ ตสส
อาโรเจตวา เตน “สาธ, ทสเสสสามิ”ติ
วุตเต รณเวย อาโรเจสิ.

ราชา “เตนหิ เสว สิบปี ทสเสถา”ติ.
“สาธ, ทสเสสสาม, นครเ ภริณ-
จาราเปถา”ติ. ราชา “เสว กิร

“ได้ จงรับราชการเถิด”. พระโภทิสต์
กราบทูลว่า “ถ้าเช่นนั้นขอพระองค์ทรง
ตั้งเงินเดือนให้แก่เขาเถิด”. พระราชา
ตรัสว่า “ศิษย์ของท่านจะได้เท่ากับ
ท่านไม่ได้ เมื่อท่านได้ ๑๐๐ ศิษย์ก็ได้
๕๐ เมื่อท่านได้ ๒๐๐ ศิษย์ก็ได้ ๑๐๐”.

พระโภทิสต์กลับไปเรียน บอกเรื่องนั้น
แก่ศิษย์. ศิษย์พูดว่า “ข้าแต่ท่านอาจารย์
ข้าพเจ้ารู้ศิลปะเท่ากับท่าน, ถ้าข้าพเจ้า
ได้เงินเดือนเท่ากับนั้นแล้ว, ข้าพเจ้าจึงจะ
รับราชการ, ถ้าข้าพเจ้าไม่ได้, ข้าพเจ้า
จักไม่รับราชการ”. พระโภทิสต์กราบทูล
เรื่องนั้นแด่พระราชา.

พระราชาตรัสว่า “ถ้าหากเขาตัดเทียม
กับท่านทุกประการ, สามารถแสดงศิลปะ
ได้เท่ากับท่านทีเดียว ก็จักได้เท่ากัน”.
พระโภทิสต์บอกเรื่องนั้นแก่ศิษย์ เมื่อ
ศิษย์นั้นพูดว่า “ดีแล้ว, ข้าพเจ้าจักแสดง
ให้ดู” จึงกราบทูลแด่พระราชา.

พระราชาตรัสว่า “ถ้าเช่นนั้น ฟุ้งนี้
ท่านจงแสดงศิลปะเถิด”. พระโภทิสต์
กราบทูลว่า “พะยะค่ะ, พวกข้าพระองค์

บริษัทเพชรไทยพัฒนา จำกัด
สร้างต้นฉบับพระคัมภีร์เพื่อถวายเป็นพุทธบูชา

อาจารย์โย จ อนุเตवासโก จ อุโก
 หตฺถิสิปฺปํ ทสฺเสสฺสนฺติ, ราชงฺคณ
 สนนฺิปตฺติวา ทฏฺฐกามา ปสฺสนฺตุ”ติ
 เภริณฺจาราเปสิ.

อาจารย์โย “น เม อนุเตवासโก
 อุปาโยโกสลลํ ชานาตี”ติ เอกํ หตฺถี
 คเหตุวา เอกเรตฺเตเนว วิโลมํ
 สิกฺขาเปสิ. โส ตํ คจฺฉาติ วุตฺเต
 โอสกฺกิตฺตุํ, โอสกฺกาติ วุตฺเต คณฺตุํ,
 ติฏฺฐาติ วุตฺเต นิปฺชฺชิตฺตุํ, นิปฺชฺชาติ
 วุตฺเต จาตุํ, คณฺหาติ วุตฺเต นิกฺขิปปิตฺตุํ,
 นิกฺขิปปาติ วุตฺเต คณฺหิตฺตุํ, เอวํ
 สิกฺขาเปตฺวา ปุณฺทิวเส ตํ หตฺถี
 อภิรุหิตฺวา ราชงฺคณํ อคมาสิ.

อนุเตवासโกปิ เอกํ มนาปํ หตฺถี
 อภิรุหิ. มหาชนฺโนปิ สนนฺิปติ. อุโกปิ
 สมกํ สิปฺปํ ทสฺเสสฺสุ. ปุณฺ โพธิสฺสโต
 อตฺตโน หตฺถี วิโลมํ กาวเรสิ. โส
 “คจฺฉา”ติ วุตฺเต, โอสกฺกิ, “โอสกฺกา”ติ
 วุตฺเต ปุรโต ธาวิ, “ติฏฺฐา”ติ วุตฺเต

จกฺแสดง, ขอพระองค์รับสั่งให้เที่ยวตีกลอง
 ป่าวประกาศไปในพระนครเถิด”. พระ
 ราชารับสั่งให้เที่ยวตีกลอง ป่าวร้อง
 ประกาศว่า “มีข่าวว่า พรุ่งนี้ อาจารย์
 กับลูกศิษย์ทั้งสอง จักแสดงหัตถีศิลปะ,
 ผู้ใคร่จะดู จงชุมนุมพร้อมกันที่พระลาน-
 หลวง แล้วจงคอยดูเถิด”.

อาจารย์คิดว่า “อันเตवासิกของเรา
 ยังไม่รู้ความฉลาดในอุบาย” จึงจับข้าง
 มาเชือกหนึ่ง ฝึกให้จดจำกลับวิธีตรงข้าม
 โดยเวลาเพียงคืนเดียวเท่านั้น. อาจารย์
 นั้นให้ข้างสำเหนียกรู้อย่างนี้คือ เมื่อ
 บอกให้เดินก็ให้ถอย เมื่อบอกให้ถอยก็ให้
 เดิน เมื่อบอกให้ลุกก็ให้เทา เมื่อบอกให้
 เทาก็ให้ลุก เมื่อบอกให้ถือเอาก็ให้วาง
 เมื่อบอกให้วางก็ถือเอา ในวันรุ่งขึ้นจึง
 ขึ้นข้างเชือกนั้น ได้ไปยังพระลานหลวง.

ฝ่ายอันเตवासิก ขึ้นข้างที่ชอบใจ
 เชือกหนึ่ง. ฝ่ายมหาชนก็ชุมนุมพร้อมกัน.
 แม้อาจารย์และศิษย์ทั้งสอง ก็แสดงศิลปะ
 เสมอกัน. พระโพธิสัตว์จึงให้ข้างของตน
 ทำสิ่งที่ตรงกันข้าม. ข้างนั้นเมื่อพระ
 โพธิสัตว์บอกว่า “จงเดินไป” ก็กลับ

บริษัทเพชรไทยพัฒนา จำกัด

สร้างต้นฉบับพระคัมภีร์เพื่อถวายเป็นพุทธบูชา

นิปชชิตี, “นิปชชชา”ติ วุตเต อฏฐาสิ,
“คณหา”ติ วุตเต นิกขิปี, “นิกขิปา”ติ
วุตเต คณหิ.

ถอยหลัง เมื่อบอกว่า “จงถอยหลัง”
ก็กลับวิ่งไปข้างหน้า เมื่อบอกว่า “จง
ยืนขึ้น” กลับเทาลง เมื่อบอกว่า “จง
เทาลง” ก็กลับยืนขึ้น, เมื่อบอกว่า “จง
ถือเอา” ก็กลับปล่อย เมื่อบอกว่า
“จงปล่อย” ก็กลับถือเอา.

มหาชนโน “หเร ทุฏฐอนเตवासิก ตวั
อาจริเยน สทฐี สารมภัง กโรสิ,
อตตโน ปมาณัง น ชานาสิ, ‘อาจริเยน
สทฐี สมภัง ชานามิ’ติ สญญี โหสิ”ติ
เลขทุททุณฺฑาทาทีหิ ปหริตฺวา ตตฺถเว
ชีวิตกฺขยํ ปาเปสิ.

มหาชนพูดว่า “แน่เจ้าศิษย์ผู้ชั่วร้าย
เจ้าทำการแข่งดีกับอาจารย์, เจ้าไม่รู้จัก
ประมาณตน, เจ้ามีความสำคัญว่า
‘เรารู้เท่าเทียมกับอาจารย์’ จึงเอาก่อนดิน
ก่อนไม้เป็นต้น ขว้างปาทุบตี ให้ถึงความ
สิ้นชีวิตอยู่ตรงนั้นนั่นเอง.

โพธิสตุโต หตฺถิมฺหา โอริยุห
ราชานํ อุปสงฺกมิตฺวา “มหาราช สิปปิ
นาม อตฺตโน สุขตฺถาย คณฺหนฺติ,
เอกจฺจสุส ปน คหิตฺติสิปปิ ทุกฺกฏฺฐอุปฺปาหนา
วีย วินาสเมว อาวหตี”ติ วตฺวา อิมํ
คาถทฺวยมาห

พระโพธิสัตว์ลงจากหลังช้างเข้าไป
เฝ้าพระราชากราบทูลว่า “ข้าแต่มหาราช
ขึ้นชื่อว่าศิลปะ บุคคลทั้งหลายย่อมเรียน
เพื่อต้องการความสุขแก่ตน, แต่ศิลปะที่
บุคคลบางคนเรียนแล้ว กลับนำความ
พินาศมาให้ เปรียบเหมือนรองเท้าที่ทำ
ไม่ดี ฉะนั้น” ดังนี้แล้ว ได้กล่าวทั้งสอง
คาถานี้ว่า

๑๖๑. “ยถาปี กิตา ปุริสสุสุปาหนา,
สุขสุส อตฺถาย ทฺขํ อุทพฺพเห

๑๖๑. “รองเท้าที่บุรุษซื้อมาเพื่อประโยชน์
แก่ความสุข ยังกลับนำความทุกข์

บริษัทเพชรไทยพัฒนา จำกัด
สร้างต้นฉบับพระคัมภีร์เพื่อถวายเป็นพุทธบูชา

म्मมาภิตตดา ตลสาว ปปีพิตา^๑
ตสเสว ปาทะ ปุริสสสุ ชาทเร

มาให้ได้ รongเท่านั้น ถูกแดด
แผดเผา หรือพื้นเท้าเสียดสีก็ยอม
กัดเท้าของบุรุษนั้น ข้อนั้นฉันใด

๑๖๒. เอวเมว โย ทุกกุลิโน อนริโย
ตุมหาก^๒ วิชชญจ สุตญจ อาทีย
ตเมว โส ตตถ สุตเนน ชาทติ
อนริโย วุจจตุปาหนูปโม^๓ติ^๓

๑๖๒. บุคคลผู้เกิดในตระกูลต่ำทราม ไม่มี
อารยธรรมก็ฉันนั้นเรียนวิชาและ
สูตรของท่านแล้ว ย่อมฆ่าตนเอง
ด้วยสูตรในสำนักของอาจารย์นั้น
บัณฑิตเรียกว่า เป็นคนไม่มีอารย-
ธรรม เปรียบเหมือนรองเท้า”.

ตตถ อุทพุพเหตุ อาวเหยย^๔
म्मมาภิตตดา ตลสา ว ปปีพิตาติ
म्मเมเน อภิตตดา ปาทตเลน จ ปปีพิตา.

บรรดาคำเหล่านั้น คำว่า กลับนำ
(ความทุกข์) มาให้ ได้แก่ ฟังนำ (ความ
ทุกข์)มาให้. คำว่า ถูกแดดแผดเผาหรือ
พื้นเท้าเสียดสี ความว่า ถูกแดดแผดเผา
และถูกพื้นเท้าเสียดสี.

ตสเสวาติ เยน ตา ปาทสุขตถาย^๕
กิตติวา ปาทะสุ ปฏิมุกกา
ทุกกฏปาหนา, ตสเสว.

คำว่า ของบุรุษนั้นนั่นเอง ความว่า
รองเท้าที่ทำไม่ดี บุรุษใดซื้อมาสวมเท้า
ทั้งสอง เพื่อประโยชน์แก่ความสบายเท้า
ของบุรุษนั้นนั่นเอง.

^๑ ฉ. ตลสา ปปีพิตา.

^๒ ฉ. ตมมาก.

^๓ ฉ. วุจจติ ทูปาหนูปโมติ, ส. อ. ปานทูปโมติ.

^๔ ฉ. อุทพุพเหตุ.

^๕ ฉ. สุขตถาย.

ขาทเรติ วนํ กโรนฺดา ปาทะ ชาทนฺติ.

คำว่า **ย่อมกัถ** ความว่า รongเท้าทั้งคู่ กัถเท้าทั้งสองจนเป็นบาดแผล.

ทุกฺกุณฺโณติ ทุชฺชาติโก อกุลฺปฺตุโต.

คำว่า **บุคคลผู้เกิดในตระกูลต่ำทราม** ได้แก่ บุคคลผู้มีชาติต่ำทราม คือมิใช่เป็น บุตรของผู้ดีมีสกุล.

อนริโยติ หิโรตฺตปฺปวชฺชิตฺโต อสฺปฺปริโส.

คำว่า **ไม่มีอารยธรรม** ความว่า เป็น อสัตบุรุษ ผู้ปราศจากความละเอียด และความเกรงกลัวต่อบาป.

ตุมฺหาก^๑ วิชฺชณฺจ สุตฺตณฺจมาทียาติ
เอตฺถ ตํ ตํ นมตีติ.

ในคำว่า **เรียนวิชาและสูตรของท่านแล้ว** มีอธิบายว่า ย่อมมอบน้อมวิชา และสูตร นั้น ๆ.

ตุมฺหากนฺติ วตฺตพฺเพ ตุมฺหากาติ วุตฺตํ,
ตุมฺหากํ ตํ ตํ สิปปํ อาเสวติ
ปฺริวตฺเตตีติ อตฺถ, อจฺริยสฺเสตํ นามํ.
ตสฺมา ตุมฺหากาติ กาทาพฺนฺชนฺสุขตฺถํ
วณฺณสฺส รสฺสภาโว กโต.

เมื่อท่านควรกล่าวว่า **ตุมหาก** ท่าน กล่าวว่ **ตุมหาก**, อธิบายว่า เสพคุ่น คือเปลี่ยนแปลงคิลปะนั้น ๆ ของท่าน, คำว่า ตุมหาก นั้น เป็นชื่อของอาจารย์. เพราะฉะนั้นใน คำว่า ตุมหาก ท่าน ทำให้เป็นรัสเซียเพื่อความสะดวกแก่การ ประพันธ์คาถา.

^๑ อโศ ปฏฺจาย ฉ. ตมฺมาก ฯเปฯ อาทิยาติ เอตฺถ ตํ ตํ นมตีติ “ตมฺโม”ติ วตฺตพฺเพ ตมฺมาโก, ตํ ตํ สิปปํ อาเสวติ ฯเปฯ ตสฺมา ตมฺมากา, กาทาพฺนฺชนฺสุขตฺถํ ปนฺสฺส รสฺสภาโว กโต.

วิชขนฺติ อฏฺฐารสสุ วิชฺชาฏฺฐาเนสุ คำว่า วิชา ได้แก่ วิชา ๑๘ ประการ
ยงฺกิญฺจิ. อย่างใดอย่างหนึ่ง.

สุตฺตนฺติ ยงฺกิญฺจิ สุตฺตํ ปริยตฺตํ^๑ คำว่า สุตฺต ได้แก่ สุตฺตคือปริยัติ อย่างใด
อย่างหนึ่ง.

อาทียาติ อาทียิตฺวา. คำว่า เรียนแล้ว ได้แก่ เรียนเอาแล้ว.

ตเมว โส ตตฺถ สุตฺเตน ขาทตฺติติ คำว่า ตเมว ในคำว่า เขาย่อมฆ่าตนเอง
ตเมวาติ อตฺตทานเมว. โสติ โย ด้วยสุตฺตในสำนักของอาจารย์นั้น ได้แก่
ทุกฺกุลีโน อนริโย อจฺจริยมหา วิชฺชณฺจ ตนเองนั้นเทียว. คำว่า (บุคคล) นั้น
สุตฺตณฺจ อาทียติ,^๒ โส ตตฺถ สุตฺเตน ความว่า บุคคลใดเป็นผู้เกิดในตระกูล
ขาทติ, ตสฺส สนฺติเก สุตฺเตน โส ต่ำทราวมไม่มีอารยธรรม เล่าเรียนวิชา
อตฺตทานเมว ขาทตฺติติ อตฺโต. อฏฺฐกถายฺ และสุตฺตจากอาจารย์, บุคคลนั้น ย่อม
ปน “เตเนว โส ตตฺถ สุตฺเตน ฆ่าตนเองด้วยสุตฺต ในสำนักอาจารย์นั้น,
ขาทติ”ติปิ ปาโจ. ตสฺสาปิ โส เตน อธิบายว่า เขาย่อมฆ่าตนนั้นเองด้วยสุตฺต
ตตฺถ สุตฺเตน อตฺตทานเมว ขาทตฺติติ ในสำนักของอาจารย์นั้น. ส่วนใน
อยเมว อตฺโต. อรรถกถามีบาลีว่า “บุคคลนั้นย่อมฆ่า
ตนเองด้วยสุตฺตนั้นนั้นเอง ในสำนัก
อาจารย์นั้น” ดังนี้ก็มี. อธิบายมีดังนี้
เหมือนกันว่า บุคคลนั้นย่อมฆ่าตนเอง

^๑ ฉ. สุตฺตปริยตฺติ.

^๒ อิติ ปฏฺจาย ฉ. อาทียติ, โส. ตตฺถ สุตฺเตน
ขาทตฺติติ ตสฺสา สนฺติเก ฯเปฯ ขาทตฺติติ อตฺโต.

อนริโย วุจฺจตุปาหฺนุโปโมติ อิติ อนริโย
 ทุปาหฺนุโปโม ทุกฺกฏฺปาหฺนุโปโมติ วุจฺจติ.
 ยถา हि ทุกฺกฏฺปาหฺนา ปุริสํ ชาทฺหฺติ,
 เอวเมส สฺเตน อตฺตนาเว ชาทฺหฺโต
 อตฺตานํ ชาทฺติ. อถวา^๑ ปาทานํ
 ทุกฺกขา ทุปาหฺนุปมา, ตสฺส อุปาหฺนาย
 ชาทิตปาทสฺเสตํ นามํ. ตสฺมา โย
 อตฺตานํ สฺเตน ชาทฺติ, โส เตन
 สฺเตน ชาทิตตฺตา “อนริโย”ติ วุจฺจติ.
 อุปาหฺนุโปโมติ^๒ อุปาหฺนุปาตาปิตสทิสฺโสติ^๓
 วุจฺจตีติ อยเมตฺถ อคฺโณ.

นั้นเที่ยวด้วยสูตรนั้น ในสำนักของ
 อาจารย์เมื่อนั้น.

คำว่า **บัณฑิตเรียกบุคคลผู้ไม่มีอารย-
 ธรรม** เปรียบเหมือนรองเท้า ความว่า
 ในคำนี้มีอธิบายดังนี้ว่า บัณฑิตเรียก
 ผู้ไม่มีอารยธรรมว่า เปรียบเหมือนรองเท้า
 ที่ไม่ดี คือเปรียบเหมือนรองเท้าที่ทำไม่ดี.
 รองเท้าคู่ที่ทำไม่ดี ย่อมกัดบรูษฉันไฉแล,
 แม้บรูษนี้ก็ฉันนั้นเหมือนกัน เมื่อฆ่าด้วย
 ตนเองด้วยสูตร ก็ย่อมชื่อว่าฆ่าตน.
 อีกประการหนึ่งเปรียบเหมือนรองเท้าที่
 ไม่ดี เป็นเหตุทุกข์แก่เท้าทั้งสอง, คำว่า
 ทุปาหฺนุปมานี้เป็นชื่อของเท้า ที่ถูก
 รองเท้ากัดนั้น. เพราะฉะนั้น บรูษใด
 ฆ่าตนด้วยสูตร, บรูษนั้นบัณฑิตท่าน
 เรียกว่า “ผู้ไม่มีอารยธรรม” เพราะเขา

^๑ อโธ ปฏฺจาย ฉ. อถวา ปานาย ทุโคติ ปานทุ,
 อุปาหฺนุปาตาปิตสฺส อุปาหฺนาย ชาทิตปาทสฺเสตํ
 นามํ. ตสฺมา โย โส ฯเปฯ อนริโยติ วุจฺจติ
 ปานทุโปโม, อุปาหฺนุปาตาปิตสทิสฺโสติ วุจฺจตีติ
 อยเมตฺถ อคฺโณ.

^๒ ทุปาหฺนุโปโมตีติปิ.

^๓ ทุปาหฺนุปาตาปี ตสฺส อนริโยตีปิ.

ถูกสูตรนั้นฆ่า. ในคำว่า เปรียบเหมือน
รองเท้า มีอธิบายดังนี้ว่า ท่านเรียกว่า
เป็นเช่นกับรองเท้านี้.

ราชา ตุฏโฆ โภธิสตุตสสุ มหนต์
ยส อทาสี.

พระราชาทรงตีพระทัย ได้พระ-
ราชทานยศ อันยิ่งใหญ่แก่พระโพธิสัตว์.

สตถา อิมํ ฌมฺมเทสนํ อหริตฺวา
ชาตกํ สโมธาเนสิ “ตทา อนฺเตวาสิโก
เทวทโต อโหสิ, อจริโย ปน
อหเมวา”ติ.

พระศาสดา ครั้นทรงนำพระธรรม
เทศนานี้มาแล้ว ทรงประมวลชาดกว่า
“ศิษย์ในเวลานั้น ได้มาเป็นเทวทัตใน
เวลานี้, ส่วนอาจารย์ได้แก่เราตถาคต
นั่นเอง” ดังนี้.

อุปาหนชาตกวรรณนา ปจมา.

พรรณนาอุปาหนชาดก ที่ ๑ จบ.

๒. วิจารณ์ชาดก (๒๓๒)

๑๖๓. “เอกจินติตโต อยมตฺโถ
พาลโ อปฺริณายโก
น หิ ขุขฺเชน วาเมน
โภติ สงฺคนฺตฺมรหฺสี.

๑๖๔. ปุริสฺสุภํ มณฺญมาณา
อหํ ขุขฺชมกามยิ
โสຍํ สงฺกฺกุฏิตฺโต เสติ
ฉินฺนตฺนฺตฺติ ยถา วิณฺนา”ติ.

วิจารณ์ชาดกํ ทฺฤติยํ

๒. วิจารณ์ชาดก (๒๓๒)

๑๖๓. “ความประสงค์นี้ เธอคิดคนเดียว
ชายหลังค่อมปัญญาอ่อนเป็นผู้นำ
ไม่ได้ แน่แม่นางผู้เจริญ เธอไม่
ควรไปกับชายหลังค่อม ผู้ต่ำต้อย
นี้เลย.

๑๖๔. ข้าพเจ้า เข้าใจชายหลังค่อมว่า
เป็นบุรุษอุสมะ จึงได้รักใคร่,
ชายหลังค่อมนี้ นั่น นอนขดตัวอยู่
เหมือนคันพิณ ที่มีสายขาดแล้ว
ฉะนั้น”.

วิจารณ์ชาดก ที่ ๒.

๒. วิณญาณชาตกถา

(๒๓๒)

เอกจินตโต อยมตฺโถติ อิทํ
 สตุถา เขตวเน วิหรนฺโต อญฺจตรํ
 กุมาริกํ อารพฺภ กเถสิ.

สา กิเรภา สาวตฺถิยํ เสฏฺฐิจิธา
 อตฺตโน เภเห อฺสมราชาสฺส สกุการํ
 กริยามานํ ทิสฺวา ธาตี ปุจฺฉี “อมฺม
 โโก นามเส เอวํ สกุการํ ลภตี”ติ.
 “อฺสมราชา นาม อมฺมา”ติ.

ปุณฺ สา เอกทิวสํ วาตปาเน จตุวา
 อนฺตรวีถิ โอลเณตฺติ เอกํ ชุชฺชํ
 ทิสฺวา จินฺตเสสิ “คฺนฺนํ อนฺตเร
 เชฏฺฐจกฺสฺส ปิฏฺฐิจิยํ กกุฏํ โหติ,
 มนุสฺสเชฏฺฐจกฺสฺสาปิ เตเน ภวิตพฺพํ,
 อยํ มนุสฺสเสสุ ปุริสฺสุโก ภวิสฺสติ,
 เอตฺสฺส มยา ปาทปริจาริกาย ภวิตุํ
 วฏฺฐตี”ติ.

๒. พรรณนาวิณญาณชาดก

(๒๓๒)

พระศาสดา เมื่อประทับอยู่ ณ พระ
 เขตวันมหาวิหาร ทรงปรารภกุมารี
 คนหนึ่ง ตรัสพระธรรมเทศานี้มีคำว่
 ความประสงค์นี้เธอคิดคนเดียว ดังนี้
 เป็นต้น.

เล่ากันมาว่า กุมารีนั้นเป็นลูกสาว
 เศรษฐีคนหนึ่ง ในพระนครสาวัตถี เห็น
 เครื่องสักการะ ที่เขาทำแก่โคอุสมราช
 ไกล่เรือนของตน จึงถามพี่เลี้ยงว่า “แน่
 แม่พี่เลี้ยง โคนี่ชื่ออะไร จึงได้เครื่อง
 สักการะอย่างนี้”. พี่เลี้ยงตอบว่า “ข้าแต่
 แม่นาย ชื่อโคอุสมราช”.

วันหนึ่งธิดาเศรษฐีนั้น ยืนที่หน้าต่าง
 มองดูสะพานถนนอีก เห็นชายหลังค่อม
 คนหนึ่ง คิดว่า “โคที่เป็นใหญ่ในระหว่าง
 โคนั้นหลาย ย่อมมีหนอกที่หลัง, แม้น
 ผู้ใหญ่ในหมู่มนุษย์ ก็พึงมีหนอกนั้น, แม้
 ชายคนนี้ก็คงจะเป็นบุรุษอุสภะในหมู่มนุษย์,
 เราควรจะเป็นภรรยาของชายคนนี้”.

บริษัทเพชรไทยพัฒนา จำกัด

สร้างต้นฉบับพระคัมภีร์เพื่อถวายเป็นพุทธบูชา

สา ทาสี เปเสตวา “เสฏฐิธิตา ตยา
สทฐิ คนตุกามา, อสุกฏจัน กิร
คนตุวา ติฏฐา”ติ ตสส อารโจะตวา
सारภณ्हกั อาทาย อญญาตกเวเสน
ปาสาทา โอตริตวา เตน สทฐิ
ปลายิ^๑

อปรภาเค ตสสา กิริยิ^๒ นคเร จ
ภิกขุสงฺฆเ จ ปากฏิ ชาต. ฐมฺมสภายิ
ภิกขุ กถิ สมุฏฐาเปสฺสุ “อาวุโส
อสุกา กิร เสฏฐิธิตา ขุขฺเชน สทฐิ
ปลาตา”ติ.

สตถา อากนตุวา “กาย นุตถ ภิกขเว
เอตริหิ กถาย สนฺนิสินฺนา”ติ ปุจฺฉิตวา
“อิมาย นามา”ติ วุตฺเต “น ภิกขเว
อิทาเนว เอสา ขุขฺช กามะติ, ปุพฺเพปิ
กามะสิเยวา”ติ วตุวา อติตํ อหริ.

นางจึงส่งสาวใช้ ให้ไปบอกชายหลังค่อม
ว่า “ธิดาเศรษฐี ต้องการจะไปกับท่าน,
ทราบว่าเป็นคนขี้ขลาดที่ตรงโน้น”
แล้วถือเอาสิ่งของมีค่า ปลอมตัวลงจาก
ปราสาท แล้วหนีไปกับชายหลังค่อม
นั้น.

ในเวลาต่อมา การกระทำของธิดาเศรษฐี
นั้น ได้ปรากฏไปทั้งในพระนคร และ
ในหมู่ภิกษุ. ภิกษุทั้งหลายสนทนากัน
ในธรรมสภาว่า “ดูกรผู้มีอายุทั้งหลาย
มีข่าวว่าธิดาเศรษฐีชื่อโน้น หนีตามชาย
หลังค่อมไปเสียแล้ว”.

พระศาสดา เสด็จมาตรัสถามว่า “ดูกร
ภิกษุทั้งหลาย เวลาที่พวกเธอนั่งสนทนา
เรื่องอะไรกัน” เมื่อพวกภิกษุกราบทูลว่า
“เรื่องนี้พระเจ้าข้า” ตรัสต่อไปว่า “ดูกร
ภิกษุทั้งหลาย มิใช่แต่ในกาลบัดนี้เท่านั้น
ที่ธิดาเศรษฐีนั้น รักใคร่ชายหลังค่อม
แม้ในกาลก่อน เธอก็เคยรักใคร่แล้ว
เหมือนกัน” ดังนี้แล้ว ทรงนำเรื่องอดีต
มาว่า.

^๑ ก. ปลาธา.

^๒ กิริยา ...ปากฎา ชาตาคิ ยุคตฺตร, ฉ. คํ กมฺม.

อดีตเต พาราณสียํ พุรหมทตเต
 รชชํ กาเรนเต โปธิสตุโต เอกสมิ
 นิคมคามे เสฏฺฐิกุเล นิพฺพตฺติตฺวา
 วยปฺปตฺโต ฆราวาสํ วสนฺโต ปุตฺตธิตาหิ
 วทฺธมาโน อตฺตโน ปุตฺตสฺส พาราณสี-
 เสฏฺฐิสฺส ธีตรํ วาเรตฺวา ทิวสํ
 จเปสิ.

เสฏฺฐิธีตา อตฺตโน เกเห อฺสมสฺส
 สกฺกาการสมฺมานํ ทิสฺวา “โก นามโส”ติ
 ธาตี ปุจฺฉิตฺวา “อฺสมโก”ติ สุตฺวา
 อนฺตรวិธิยา คจฺจนฺตํ เอกํ ชุชฺชํ
 ทิสฺวา “อโย ปุริสฺสโก ภาวิสฺสตี”ติ
 สारณฺณทกํ คเหตุวา เตน สทฺธิ
 ปลายิ.

โปธิสตุโตปิ โข “เสฏฺฐิธีตรํ เกหํ
 อานฺเนสฺสามิ”ติ มหนฺเตน ปริวารเณ
 พาราณสี คจฺจนฺโต ตเมว มคฺคํ
 ปฏิปชฺชิ. เต อฺโกปิ สพฺพพรตฺตี มคฺคํ
 อคฺมฺสฺ. อถ ชุชฺชสฺส สพฺพพรตฺตี
 สีตาภิหตฺสฺส อรุโณทเย สรีเร วาโต
 กุปฺปิ, มหนฺตา เวทนา วตฺตนฺติ.

ในอดีตกาลครั้งนั้นเมื่อพระเจ้าพรหมทัต
 ทรงครองราชสมบัติ ณ พระนคร
 พาราณสี พระโพิสัตว์เกิดในตระกูล
 เศรษฐีในหมู่บ้านตำบลหนึ่ง เจริญวัยแล้ว
 มีครอบครัว เจริญด้วยบุตรธิดา ขอธิดา
 เศรษฐีเมืองพาราณสีให้บุตรชายของตน
 แล้วกำหนดวัน(แต่งงาน).

ธิดาเศรษฐีเห็นเครื่องสักการะ และเครื่อง
 ประดับเกียรติของโคอุสมะใกล้เรือนของตน
 จึงถามพี่เลี้ยงว่า “โคนี้ชื่ออะไร” ได้ฟังว่า
 “โคอุสมะ” มองเห็นชายหลังค่อมคนหนึ่ง
 กำลังเดินไปในละแวกถนน คิดในใจว่า
 “ชายหลังค่อมคนนี้ คงจะเป็นบุรุษอุสมะ”
 จึงถือเอาสิ่งของมีค่า หนีตามชายหลังค่อม
 นั้นไป.

ฝ่ายพระโพิสัตว์แล คิดว่า “เราจักนำ
 ธิดาเศรษฐีมายังเรือน” จึงไปพระนคร
 พาราณสีด้วยบริวารเป็นอันมาก เดิน
 ทางไปตามทางนั้นเหมือนกัน. แม้ชาย
 หลังค่อมและธิดาเศรษฐี ทั้งสองก็ได้เดิน
 ทางไปตลอดทั้งคืน. ลำดับนั้น ชายหลัง
 ค่อมซึ่งถูกความหนาวเบียดเบียนตลอด
 ทั้งคืน ได้เกิดโรคลมกำเริบขึ้นในสรีระ

บริษัทเพชรไทยพัฒนา จำกัด

สร้างต้นฉบับพระคัมภีร์เพื่อถวายเป็นพุทธบูชา

โส มคฺคา โอกุम्म เวทนาปฺตโต
 หุตฺวา วิณาทณฺทโก วีย สงฺกุฏิตो
 นิปชฺชิตฺติ, เสฏฺฐิจฺฉิตาปิสุส ปาทมฺมุเล
 นิสฺสิตฺติ. โภชิตฺตโต เสฏฺฐิจฺฉิตโร ชุชฺชสุส
 ปาทมฺมุเล นิสฺสินฺนํ ทิสฺสุวา สณฺฑชานิตฺวา
 อฺปสงฺกมิตฺวา เสฏฺฐิจฺฉิตาย สทฺฐี
 สลฺลปนฺโต ปจฺมํ คาถมาห

๑๖๓. “เอกจินฺตฺติโต อยมตฺโต^๑
 พาโล อปริณายโก
 น หิ ชุชฺเชน วาเมน
 โภทฺติ สงฺคนฺตุมรหฺสี”ติ.

ตตฺถ เอกจินฺตฺติโต อยมตฺโตติ
 อมฺม ยํ ตฺวํ อตฺถํ จินฺเตตฺวา อิมินา
 ชุชฺเชน สทฺฐี ปลาตา, อยํ ตยา
 เอกิกาย เอวํ จินฺตฺติโต ภาวิสฺสตี.

พาโล อปริณายโกติ อยํ หิ ชุชฺชโ
 พาโล, ทฺปฺปญฺญภาเวน มหฺลลโกปิ

ในเวลารุ่งอรุณ, เกิด(ทุกข์)เวทนาอย่าง
 แรงกล้า.

เขาแหวะออกจากทาง ประสบเวทนา
 นอนขดตัวดุจตั้งคันพิณ, ฝ่ายธิดาเศรษฐี
 นั่งอยู่ใกล้เท้าของเขา. พระโพธิสัตว์
 มองเห็นธิดาของเศรษฐี ซึ่งนั่งอยู่ใกล้เท้า
 ของชายหลังค่อม จำได้ จึงเข้าไปหา
 เมื่อจะสนทนากับธิดาเศรษฐี จึงกล่าว
 คาถาที่ ๑ ว่า

๑๖๓. “ความประสงค์นี้ เธอคิดคนเดียว
 ชายหลังค่อมปัญญาอ่อน เป็นผู้นำ
 ไม่ได้ แน่แม่นางผู้เจริญ เธอไม่
 ควรไปกับชายหลังค่อม ผู้ต่ำต้อย
 นี้เลย”.

บรรดาคำเหล่านั้น คำว่า ความ
 ประสงค์นี้ เธอคิดคนเดียว ความว่า
 แน่แม่นาง เธอคิดความประสงค์อันใด
 จึงได้หนีตามชายหลังค่อมนี้มา, ความ
 ประสงค์นี้ เป็นเธอคนเดียวคิดอย่างนั้น.

คำว่า ชายหลังค่อมปัญญาอ่อน เป็นผู้นำ
 ไม่ได้ ความว่า เพราะชายหลังค่อม

^๑ ฉ. เอกจินฺตฺติโคชมตฺโต.

อรรถกถาชาดก บ.ท. ๕-๑๔

พาโล ว, อณฺณสฺมี คเหตุวา คจฺจนฺเต
อสฺติ คนฺตุํ อสมตฺตตตาย อปริณายโก.

น หิ ขุขฺเชน วาเมน โภติ สงฺคนฺตุ-
มรหฺสีติ อิมินา หิ ขุขฺเชน วามนฺตตา
วาเมน โภติ ตฺวํ มหากุลฺเล ชาตา
อภिरูปา ทสฺสนียา สงฺคนฺตุํ สห คนฺตุํ
นารหฺสีติ.

อถสฺส ตํ วจฺนํ สุตฺวา เสฏฺฐิธฺรึตา
ทฺติยํ คาถมาห

๑๖๔. “ปฺริสฺสุสภํ มณฺณมานา
อหํ ขุขฺชมกามยึ
โสຍํ สงฺกฺกุโตะ เสติ
ฉินฺนตฺนฺติ ยถา วิณฺหา”ติ.

ตสฺสตฺถโก “อหํ อยฺย เอกํ อฺสุภํ
ทิสฺวา ‘กุนฺหนํ เชฏฺฐกสฺส ปิฏฺฐิยํ กกุธํ
โหติ, อิมสฺสาปิ ตํ อตฺถิ, อิมินาปิ

ผู้เป็นคนเขลาคนนี้ โดยที่มีปัญญาทราวม
แม้จะเป็นผู้ใหญ่ก็ยังไม่เห็นเอง, จะเป็นผู้นำ
ไม่ได้ เพราะเมื่อไม่มีผู้อื่นพาไปก็ไม่สามารถจะไปได้.

คำว่า **แน่แม่**นางผู้เจริญ เธอไม่ควรไป
กับชายหลังค่อม ผู้ต่ำต้อยนี้เลย ความว่า
แน่แม่นางผู้เจริญ เจ้าก็เกิดในตระกูล
ใหญ่ มีรูปงดงามชวนมอง จึงไม่ควรจะ
ไปร่วมกัน คือร่วมเดินทางไปกับชาย
หลังค่อม ผู้ต่ำต้อยนี้เลย.

ลำดับนั้น ธิดาเศรษฐีฟังคำนั้น
ของพระโพธิสัตว์นั้นแล้ว กล่าวคาถาที่ ๒
ว่า

๑๖๔. “ข้าพเจ้า เข้าใจชายหลังค่อมว่า
เป็นบุรุษอุสมะ จึงได้รักใคร่
ชายหลังค่อมนี้ นั่น นอนขดตัวอยู่
เหมือนคันพิณ ที่มีสายขาดแล้ว
ฉะนั้น”.

เนื้อความแห่งคาถานั้นว่า “ข้าแต่
พ่อเจ้า ข้าพเจ้ามองเห็นโคอุสมหาราช
ตัวหนึ่งคิดว่า โโคที่เป็นใหญ่แห่งโคทั้งหลาย

๑ น. ฤณา.

ปฺริสุสเภณ ภวิตพฺพนฺติ เอวมหํ ขุชฺชํ
 ปฺริสุสภํ มณฺณมานา อกามยิ. สุวายํ
 ยถา นาม ฉินฺนตฺนฺติ สโทณโก
 วิद्याทณฺทโก เอวํ สงฺกฺฤติ เสตี”ติ.

โพธิสตุโต ตสฺสา อณฺเวยาทกเวเสน
 นิทฺขนฺตภาวํ ญตฺวา ตํ นฺหาเปตฺวา
 อลงฺกริตฺวา รถํ อารोเปตฺวา อตฺตโน
 เกหเมว อคมาสิ.

สตฺถา อิมํ ฐมฺมเทสนํ อํหริตฺวา
 ชาตกํ สโมธาเนสิ “ตทา เสฏฺฐิจิธา
 อยเมว เสฏฺฐิจิธา อโหสิ, พาราณสีเสฏฺฐิ
 ปน อหเมวา”ติ.

วิद्याฤณชาตกาวณฺณนา ทฺติยา.

ย่อมมีหนอกอยู่ที่หลัง, แม้ชายหลังค่อมผู้นี้
 ก็มีหนอกเช่นนั้น, แม้ชายหลังค่อมคนนี้
 คงจะเป็นบุรุษอุสภะ’ ข้าพเจ้าเข้าใจชาย
 หลังค่อมว่าเป็นบุรุษอุสภราชอย่างนี้ จึง
 ได้รักใคร่. ชายหลังค่อมนี้ฉันนอนขดตัว
 อยู่เหมือนคันพิณที่มีสายขาดแล้ว มีแต่ราง
 ฉะนั้น”.

พระโพธิสัตว์รู้ว่า ธิดาเศรษฐีนั้น
 ปลอมตัวหนีออกมา จึงให้นางอาบน้ำ
 แต่งตัวแล้วอุ้มขึ้นรถ ได้กลับไปบ้านของ
 ตนตามเดิม.

พระศาสดา ครั้นทรงนำพระธรรม
 เทศนาขึ้นมาแล้ว ทรงประมวลชาดกว่า
 “ธิดาเศรษฐีในเวลานั้น ได้มาเป็นธิดา
 เศรษฐีคนนี้นั่นเองในเวลานี้, ส่วนเศรษฐี
 ชาวเมืองพาราณสี ได้แก่เราตถาคต
 นั่นเอง” ดังนี้แล.

พรรณนาวิद्याฤณชาดก ที่ ๒ จบ.

๓. วิกณณกชาดก (๒๓๓)

๑๖๕. “กามํ ยหี อิจฺฉสิ เตน กจฺฉ
วิทฺธสิ มมฺมมฺหิ วิกณฺณเกน
หโตสิ ภาตฺเตน สวาทิตฺเตน
โลโลว มจฺเจ อนุพฺพนฺธมาโน.

๑๖๖. เอวมฺปิ โลกามิสโมปตฺนฺโต
วิหฺนฺยตี จิตฺตวสานฺวตฺตี
โส หณฺยตี ญาติสฺขาน มชฺฌ
มจฺฉานฺุโก โสริว สฺสุมาโร”ติ.

วิกณณกชาดกํ ตติยํ.

๓. วิกัณณกชาดก (๒๓๓)

๑๖๕. “จงไปตามที่เจ้าปรารถนา โดยแท้
เกิด เจ้าถูกชนกัแห่งที่สำคัญ เจ้า
มักโลก ไล่ต้อนปลา จึงถูกกำจัด
เพราะเหยื่อ ซึ่งมีกลองเป็นสัญญาณ.

๑๖๖. บุคคลผู้ประพฤติ ตามอำนาจจิต
เห็นแก่โลกามิส ย่อมเดือดร้อน
อย่างนี้ เขาย่อมเดือดร้อน ท่าม
กลางหมู่ญาติและเพื่อน เหมือน
จระเข้ไล่ต้อนปลาตัวนั้น ฉะนั้น”.

วิกัณณกชาดก ที่ ๓.

๓. วิกัณณกชาตกถุณณา

(๒๓๓)

กามํ ยหิ อิจฺฉสิ เตน กจฺฉาติ
อิทํ สตุถา เขตวเน วิหรนฺโต เอกํ
อุกฺกณฺฉิตฺตํ อารพฺภา กเถสิ.

โส หิ ฐมฺมสมํ อานีโต “สจฺจํ
กิริ ตวํ ภิกฺขุ อุกฺกณฺฉิตฺตํ”ติ
สตุถารา ปุญฺโจะ “สจฺจนํ”ติ วตุวา
“กสมฺมา อุกฺกณฺฉิตฺตํ”ติ วตุเต
“กามคฺุณการณา”ติ อาห.

อถ นํ สตุถา “กามคฺุณา นามเต
ภิกฺขุ วิกัณฺณกสลฺลสฺทิสสา สกึ ททเย
ปติฏฺฐํ ลภมาณา วิกัณฺณกํ วย ปวิฏฺฐํ^๑
สุํสุมารํ มรณเมว ปาเปนฺตี”ติ วตุวา
อติตํ อหาริ.

๓. พรรณनावิกัณณกชาดก

(๒๓๓)

พระศาสดา เมื่อประทับอยู่ ณ
พระเชตวันมหาวิหาร ทรงปรารภภิกษุ
กัณฺฐกัณฺฐรูปหนึ่ง ตรัสพระธรรมเทศนา
กัณฺฐกัณฺฐนี้ว่า **จงไปตามที่เจ้าปรารถนา
โดยแท้เถิด** ดังนี้เป็นต้น.

ความพิสดารว่า ภิกษุรูปนั้นถูก
นำมายังธรรมสภาแล้ว ถูกพระศาสดา
ตรัสถามว่า “ดูกรภิกษุ ได้ยินว่าเธอ
กัณฺฐกัณฺฐจริงหรือ” กราบทูลว่า “จริง
พระเจ้าข้า” เมื่อตรัสถามว่า “เพราะเหตุไร
เธอจึงกัณฺฐกัณฺฐ” จึงกราบทูลว่า “กามคฺุณ
เป็นเหตุ พระเจ้าข้า”.

ลำดับนั้น พระศาสดาตรัสกับภิกษุนั้นว่า
“ดูกรภิกษุ ชื่นชื่อว่า กามคฺุณเหล่านี้
เป็นเหมือนชนัข ได้ฝังในดวงใจ (เพียง)
ครั้งเดียว ก็ทำให้ถึงความตายได้ เหมือน
ชนัขเข้าไปแล้ว ยังจระเข้ให้สิ้นชีวิต
ฉะนั้น” ดังนี้แล้ว ทรงนำอดีตนิทานมา
ตรัสว่า.

^๑ ฉ. วิทฺธ.

อดีตเต โพธิสตโต พาราณสิยั
 ฌมฺเมน รชฺชํ กาเรนฺโต เอกทิวสั
 อุตฺตยานัน คนฺตุวา โปกฺขรณฺตีรึ
 สมฺปาปฺปณิ. นจฺจคิตฺตาทิสฺสุ กุสลา
 นจฺจคิตฺตานิ ปโยเชสฺสุ.

โปกฺขรณฺธิยั มจฺจกจฺจปา คีตสทฺทสฺมี
 โลิตาย สนฺนิปตฺติวา รณฺเณ สทฺธิ
 คจฺจนฺติ. ราชา ตาลขนฺธปฺปมาณั
 มจฺจจฺฉมฺภู ทิสฺวา “กินฺนุ โข อิม
 มจฺจจา มยา สทฺธิเยว จรฺนฺตี”ติ
 อมจฺเจ ปฺจฺจนิ. อมจฺจา “เอเต เทว
 อฺปฺภฺจหนฺตี”ติ อาหํสฺ. ราชา “เอเตปิ
 กิร มํ อฺปฺภฺจหนฺตี”ติ ตฺสฺสิตฺวา เตสั
 นิจฺจภตฺตํ ปฺภฺจเปสิ. เทวสิกั เทวสิกั
 ตณฺฑุลมฺมณั ปฺจฺจติ.

ในอดีตกาล พระโพธิสัตว์เสวย
 ราชสมบัติโดยธรรม ณ เมืองพาราณสี
 วันหนึ่งเสด็จไปยังพระราชอุทยาน เสด็จ
 ถึงฝั่งสระโปกฺขรณฺธิ. เหล่านางสนมผู้ฉลาด
 ในการพ้อนรำขับร้องเป็นต้น ต่างดำเนิน
 การพ้อนรำขับร้อง.

ปลาและเต่าในสระโปกฺขรณฺธิต่างมาออกัน
 เพราะความลุ่มหลง ในเสียงเพลงขับ
 ว่ายนํ้าไปตามพระราชฯ. พระราชา
 ทอดพระเนตรเห็นฝูงปลา (ว่ายนํ้าเป็นฝูงไป)
 ขนาดลำตาล จึงตรัสถามอำมาตย์ว่า
 “ฝูงปลาเหล่านี้ ว่ายนํ้าตามเรามาเพราะ
 อะไรหนอ”. พวกอำมาตย์กราบทูลว่า
 “ฝูงปลาเหล่านี้ คอยรับใช้พระองค์” ดังนี้.
 พระราชาทรงโปรดปรานว่า “ได้ยินว่า
 ปลาเหล่านี้ คอยรับใช้เรา” ดังนี้ จึงทรง
 เริ่มตั้งเหยื่อ สำหรับปลาไว้เป็นประจำ.
 ชาวพนักงานต้องใช้ข้าวสาร ๑ อัมมณะ^๑
 หุงข้าวทุก ๆ วัน.

^๑ อัมมณะ ... เป็นชื่อของเครื่องครวงชนิดหนึ่ง ของชาว
 อินเดียจุได้ ๑๒ ลิตร ใช้ในสมัยโบราณ.

อถ มจจนา ภตตเวลาย เอกจเจ
 อากจจนติ, เอกจเจ นากจจนติ. ภตต
 นสฺสติ. รณโย ตมตถิ อารโจะสุ.
 ราชชา “อิโต ปฏจาย ภตตเวลาย
 เภริ ปหริตฺวา เภริสณฺณาย มจฺเจสุ
 สนนฺปิเตสุ ภตตํ เทถา”ติ อห.

ตโต ปฏจาย ภตตกมฺมิโก เภริ
 ปหาราเปตฺวา สนนฺปิเตตานํ มจฺจนํ
 ภตตํ เทติ. เตปิ เภริสณฺณาย
 สนนฺปิเตตฺวา ภูณฺชนฺติ.

เตสุ เอวํ สนนฺปิเตตฺวา ภูณฺชนฺเตสุ
 เอโก สฺสูมาโร อากนฺตฺวา มจฺเจ
 ขาเท. ภตตกมฺมิโก รณโย อารโจะสิ.
 ราชชา ตํ สุตฺวา “ปวิฏฺจสฺสูมารํ
 มจฺจนํ ขาทนกาเล วิกณฺณเกน
 วิชฺฌิตฺวา คณฺหาหิ”ติ อห. โส
 “สาธู”ติ คนฺตฺวา นาวาย จตฺวา
 มจฺเจ ขาเท. อากตํ สฺสูมารํ
 วิกณฺณเกน ปหริ. ตํ ตสฺส อนฺโตปิฏฺจ
 ปาวิสฺสิ. โส เวทนาปฺปตฺโต หุตฺวา ตํ
 คเหตุวาว ปลาโย. ภตตกมฺมิโก ตสฺส
 วิทฺธภาวํ ฌตฺวา ตํ อาลปนฺโต ปจฺม

ครั้งนั้น(พอถึง)เวลาให้เหยื่อปลาบางพวก
 มา, บางพวกไม่มา. เหยื่อจึง(มัก)เสียหาย
 ไป. พวกอำมาตย์จึงกราบทูลเรื่องนั้นแด่
 พระราชา. พระราชาตรัสว่า “จำเดิม
 แต่ไป (พอถึง)เวลาให้เหยื่อ พวกท่านจง
 ตีกลอง เมื่อฝูงปลามาพร้อมกัน ด้วย
 สัญญากลองแล้ว จึงค่อยให้เหยื่อ” ดังนี้.

จำเดิมแต่กาลนั้น เจ้าพนักงานไปรยเหยื่อ
 ให้ตีกลอง เมื่อปลามาออกันมากแล้ว จึง
 ให้เหยื่อ. ฝูงปลามารวมกันกินอาหาร
 ด้วยสัญญากลอง.

เมื่อฝูงปลามารวมกันกินเหยื่อ อยู่
 อย่างนี้ จระเข้ตัวหนึ่งแอบมากินปลา.
 เจ้าพนักงานไปรยเหยื่อ จึงกราบทูล
 พระราชา. พระราชาทรงสดับเรื่องนั้น
 แล้ว จึงตรัสว่า “ท่านจงเอาชน้กแทง
 จระเข้ตัวแอบเข้ามา ในเวลาที่มันกำลัง
 กินปลา แล้วจับให้ได้”. เจ้าพนักงาน
 รับคำสั่งแล้ว ไปยืนอยู่ในเรือแล้วใช้ชน้ก
 แทงจระเข้ซึ่งแอบมากินปลา. ชน้กนั้น
 จมมิดเข้าไปในหลังของมัน. มันประสบ
 ทุกขเวทนา พาเอาชน้กนั้นหนีไป.
 เจ้าพนักงานไปรยเหยื่อ รู้ว่าจระเข้ถูกแทง

บริษัทเพชรไทยพัฒนา จำกัด
 สร้างต้นฉบับพระคัมภีร์เพื่อถวายเป็นพุทธบูชา

คาถา

๑๖๕. “กามิ ยหิ อิจฺฉสิ เตน กจฺฉ
 วิทฺฐสิ มมุम्मหิ วิกณฺณเกน
 หโตสิ ภาตฺเตน สวาทิตฺเตน
 โลโลว มจฺเจ ออนุพฺพชฺชมาโน”ติ.

ตตฺถ กามนฺติ เอกํเสน. ยหิ
 อิจฺฉสิ เตน กจฺฉาติ ยสฺมี อิจฺฉสิ
 ตตฺถ กจฺฉ. มมุम्मหิติ มมุम्मจฺจาเน.
 วิกณฺณเกนาติ วิกณฺณกสฺสเสน.

หโตสิ ภาตฺเตน สวาทิตฺเตน โลโลว
 มจฺเจ ออนุพฺพชฺชมาโนติ ตฺวํ เภริวาทิต-
 สณฺณาย ภาตฺเต ทิยฺยมาเน โลโล
 หุตฺวา ขาทนตฺถาย มจฺเจ ออนุพฺพชฺชมาโน
 เตน สวาทิตฺเตน ภาตฺเตน หโต,
 คตฺถจฺจาเนปิ เต ชีวิทํ นตฺถิตฺติ อตฺถโก.

โส อตฺตโน วสนฺนุจฺฉานํ ปตฺวา
 ชีวิทกฺขยํ ปตฺโต.

แล้ว เมื่อจะเจรจากับมัน จึงกล่าวคาถา
 ที่ ๑ ว่า

๑๖๕. “เจ้าจงไปตามที่เจ้าปรารถนา โดย
 แท้เถิด เจ้าถูกชนกัแห่งที่สำคัญ
 เจ้ามักโลภไล่ต้อนปลา จึงถูกกำจัด
 เพราะเหยื่อ ซึ่งมีกลองเป็น
 สัญญา”.

บรรดาคำเหล่านั้น คำว่า โดยแท้
 ได้แก่ โดยส่วนเดียว. คำว่า เจ้าจงไป
 ตามที่เจ้าปรารถนาเถิด ความว่า เจ้า
 ปรารถนาในที่ใด จงไปในที่นั้น. คำว่า
 ที่สำคัญ ความว่า ตรงจุดสำคัญ. คำว่า
 ชนกั ได้แก่ หลาวคือชนกั.

คำว่า เจ้ามักโลภไล่ต้อนปลา จึงถูกกำจัด
 เพราะเหยื่อ ซึ่งมีกลองเป็นสัญญา ความว่า
 เมื่อเขาให้เหยื่อ ด้วยสัญญาเสียงกลอง
 เจ้ามักโลภไล่ต้อนฝูงปลาเพื่อจะกิน ถูก
 กำจัดเพราะเหยื่อ ซึ่งมีกลองเป็นสัญญา
 นั้น, แม้ในที่ที่เจ้าไปแล้ว ชีวิตของเจ้า
 ก็จะไม่มี.

จระเข้ ถึงที่อยู่ของตนแล้วก็สิ้นชีวิต.

บริษัทเพชรไทยพัฒนา จำกัด
 สร้างต้นฉบับพระคัมภีร์เพื่อถวายเป็นพุทธบูชา

สตถา อิมิ การณํ ทสเสตฺวา
อภิสมฺพุทฺโธ หุตฺวา ทฺติยํ คาถมาห

พระศาสดาทรงรู้แจ่มแจ้งแล้ว จึง
ทรงแสดงเหตุนี้ แล้วตรัสคาถาที่ ๒ ว่า

๑๖๖. “เอวมฺปิ โลกามิสโมปตฺนฺโต
วิหณฺณตี จิตฺตวสานฺนฺวตฺตี
โส หณฺณตี ญาตีสขาน มชฺฌเ
มจฺฉานฺนฺโก โสริว สํสุมาโร”ติ.

๑๖๖. “บุคคลผู้ประพฤติ ตามอำนาจจิต
เห็นแก่โลกามิส ย่อมเดือดร้อน
อย่างนี้ เขาย่อมเดือดร้อน ท่าม-
กลางหมู่ญาติและเพื่อน เหมือน
จะเข้ไล่ต้อนปลาตัวนั้น ฉะนั้น”.

ตตฺถ โลกามิสนฺติ ปญฺจ
กามคฺคณา. เต हि โลโก อิกฺขจฺโต
กนฺตฺโต มนฺาปฺโต คณฺหาตี, ตสฺมา
โลกามิสนฺติ วุจฺจนฺตี^๑

บรรดาคำเหล่านั้น คำว่า **โลกามิส**
ได้แก่ กามคุณ ๕. จริงอยู่ ชาวโลกยึดถือ
กามคุณ ๕ นั้น โดยความน่าปรารถนา
น่าใคร่ น่าพอใจ เพราะฉะนั้น
กามคุณ ๕ ท่านจึงเรียกว่า โลกามิส.

โอปตฺนฺโตตี ตํ โลกามิสํ อนฺนฺวตฺตฺนฺโต^๒
กิลฺสวเสน จิตฺตวสานฺนฺวตฺตี ปุคฺคโล
วิหณฺณตี กิลมตี วินาสํ^๓ ปาปฺณาตี.

คำว่า **เห็นแก่** ความว่า บุคคลเมื่อ
เป็นไปตามโลกามิสนั้น ชื่อว่า ประพฤติ
ตามอำนาจจิต ด้วยอำนาจกิเลส ย่อม
เดือดร้อน คือลำบาก ได้แก่ ถึงความ
พินาศ.

โส หณฺณตีตี โส เอวรูปุ ปุคฺคโล
ญาตีนณฺจ สขานณฺจ มชฺฌเ
มจฺฉเ

คำว่า **เขาย่อมเดือดร้อน** ความว่า
บุคคลนั้น คือผู้เห็นปานนี้ ยึดถือ

^๑ ฉ. วุจฺจติ.

^๒ ฉ. อนฺนฺวตฺตฺนฺโต.

^๓ ฉ. วินาสํ ปาปฺณาตีตี น ทิสฺสตี.

วิกฤษณเกณ วิทูโร มจฺจนุโค สํสุมาโร
 วย ปณฺจ กามคฺเณ. มนาปาทิ คเหตุวา
 หฺมฺยติ วิหฺมฺยติ^๑ กิลมฺติ มหาวินาสํ
 ปาปฺณาติ เยวาติ.

เอวํ สตุถา อิมํ ฐมฺมเทสนํ
 อหริตฺวา สจฺจานิ ปกาเสตฺวา
 ชาตกํ สโมธาเนสิ. สจฺจปรีโยसानเ
 อุกกณฺจิตฺทิกฺขุ โสตาปตฺติผล ปติฏฺฐหิ.
 “ตทา สํสุมาโร เทวทตฺโต, มจฺจา
 พุทฺธปรีสา, พาราณสีราชา ปน
 อหเมวา”ติ.

วิกฤษณกชาตกาวณฺณนา ตติยา.

กามคุณ ๕ ว่าเป็นที่น่าชอบใจ ย่อม
 เดือดร้อน คือ กระวนกระวาย ได้แก่
 ลำบากถึงความพินาศใหญ่หลวงท่ามกลาง
 ญาติและเพื่อน ดุจจระเข้ไล่ต้อนปลา
 ถูกชนั้กแทงฉะนั้น.

พระศาสดา ครั้นทรงนำพระธรรม
 เทศนานี้มาตรัสแล้ว จึงประกาศสัจจะ
 ทั้งหลาย ประชุมชาดก. ในที่สุดแห่งสัจจะ
 ภิกษุผู้ก่ดกลุ่ม ดำรงอยู่ในโสดาปัตติผล.
 “จระเข้ในกาลนั้น กลับชาติมาเป็นพระ
 เทวทัต, ปลากลับชาติมาเป็นพุทธบริษัท,
 ส่วนพระเจ้าพาราณสี กลับชาติมาเป็น
 เราผู้ตถาคตแล”.

พรรณนาวิภังณกชาดก ที่ ๓ จบ.

^๑ ฉ. วิหฺมฺยตีติ น ทิสฺสติ.

๔. อธิตาทุชาตก (๒๓๔)

๑๖๗. “ตุมเมวทานิมกริ
    ยํ กาโม พุยกมา ตยิ
    โสยํ อปุปฏิสฺนุธิโก
    ขรา ฉินฺนํ ว เรนุกํ.

๑๖๘. อตุริจฺฉา อติโลภาน
    อติโลภมแทน จ
    เอวํ หายติ อตุถมฺหา
    อหํ อธิตาทุชา”ติ.

อธิตาทุชาตกํ จตุตฺถํ.

๔. อธิตาทุชาตก (๒๓๔)

๑๖๗. “บัดนี้ พระองค์นั่นเอง ได้ทำเหตุ
ความรัก ที่หม่อมฉันมีต่อพระองค์
หมดสิ้นแล้ว ความรักนั้น ไม่มี
วันที่จะต่อกันได้อีก เหมือนนางข้าง
ที่ถูกเสียดัด ฉะนั้น.

๑๖๘. บุคคล ย่อมเสื่อมจากประโยชน์
เพราะความอยาก ในสิ่งนั้นสิ่งนี้
เพราะความโลภจัดเกินไป และ
เพราะความมัวเมาในความโลภจัด
เหมือนเรา เสื่อมจากอธิตาทุชาเทวี
ฉะนั้น”.

อธิตาทุชาตก ที่ ๔.

๔. อตีตาทกาวณณนา (๒๓๔)

ตฺวเมวทานิมกรีติ^๑ อิทํ สตุถา
เซตวเน วิหรนุโต อณฺณตริ กุมาริกํ
อารพฺภา กเถสิ.

สาวตฺถิยํ กิเรกสมิ ทฺวินฺหนํ
อคฺคสาวกานํ อฺปปจฺจากกุเล เอกา
กุมาริกา อภิรฺฐปา โสภคฺคปฺตฺตา.
สา วยปฺตฺตา สมานชาติกํ กุลํ
อคฺมาสิ. สามิโก ตํ กิสมิณฺจि อมณฺณ-
มาโน อณฺณตฺถ จิตฺตวเสน จรติ.
สา ตสฺส ตํ อตฺตนิ อนิจฺจมานตํ^๒
อคฺณตฺวา เทว อคฺคสาวเก นิมนฺเตตฺวา
ทานํ ทตฺวา ฆมฺมํ สฺนฺนตฺติ โสตาปฺตฺติผล
ปฺติจฺจฺหิ.

สา ตโต ปฏฺจาย มคฺคสุเขน
ผลสุเขน วิตฺนํายมาณา “สามิโกปิ
มํ น อิจฺจติ, ฆรฺวาเสนาปิ^๓ เม

๔. พรรณนาอตีตาทก (๒๓๔)

พระศาสดา เมื่อประทับอยู่ ณ
พระวิหารเชตวัน ทรงปรารภนางกุมารี
คนหนึ่ง ตรัสพระธรรมเทศานี้ว่า บัดนี้
พระองค์นั่นเองได้ทำเหตุ ดังนี้ เป็นต้น.

มีเรื่องเล่าว่า ณ เมืองสาวตฺถิใน
ตระกูลอุปัฏฐาก พระอัครสาวกทั้งสอง
ตระกูลหนึ่ง มีกุมารีนางหนึ่ง มีเรือนร่าง
สะคราญ มีความงามเป็นเยี่ยม. นาง
เจริญวัยแล้ว ได้แต่งงานกับตระกูลที่มีชาติ
เสมอกัน. สามิ(ของนาง) ไม่สนใจนาง
ถึงเรื่องไร ๆ เลย เทียวไปในที่อื่น ตาม
ความพอใจ. นางมิได้คำนึงถึงข้อที่สามิ
มิได้ปรารภนาตน นิมนต์พระอัครสาวก
ทั้งสองมาถวายทาน ฟังธรรม(จน) ดำรง
อยู่ในโสตาปัตติผล.

จำเดิมแต่กาลนั้น นางก็ให้เวลาล่วงไปด้วย
สุขเกิดแต่มรรค และสุขเกิดแต่ผล คิดว่า
“สามิไม่ต้องการเรา ก็กิจการทางฆราวาส

^๑ ฉ. ตฺวเมว ทานิม กราติ.

^๒ ฉ. อนาทรตํ.

^๓ ฉ. ฆรฺวาเสนา.

กมมัม นตฺถิ, ปพฺพชิสฺสสามิ”ติ จินฺนเตตฺตวา
 มาตาปิตูนํ อาจิกฺขิตฺวา ปพฺพชิตฺวา
 อรหตฺตํ ปาปุณฺนิ. ตสฺสา सा गिरिया
 गिक्खुสंझे पाग्घा चात्ता.

อถกทิวสํ गिक्खु ऋम्मสภायํ गถं
 समुच्चापेसुं “आवुसो असुककुलसुस चिता
 अत्तकवेषिका सामिगसुस अनिज्जमानभाव
 णत्तวา अकुคसวากान्हं ऋम्मं सुत्तวา
 सोत्तापत्तติफल पत्तिग्घाय पुन माता-
 पितरो आपुञ्चित्वा ปพฺพชิตฺวา อรหตฺตํ
 ปत्तत्ता, เอवํ अत्तकवेषिका आवुसो
 सा गुमारिका”ติ.

สตฺถา आकनฺत्तวา “กาย नुत्त गिक्खवे
 ऐतरहि गघाय सन्निसिन्ना”ติ पुञ्चित्वा
 “อิมาย นามา”ติ วุตฺเต “น गिक्खवे
 อิทาเนว सा गुลचित्ता अत्तकवेषिका,
 ปุพฺพเพปิ अत्तकवेषिका ยेषา”ติ วत्ตวา
 อตฺตํ อหาริ.

“ไม่มีสำหรับเรา เราจะบวชละ” ดังนี้
 จึงบอกมารดาบิดาแล้วบวช ได้บรรลु
 พระอรหัตผล. การกระทำของนางนั้น
 ปรากฏ(เป็นที่รู้จักกันไป) ในหมู่ภิกษุ.

ต่อมาวันหนึ่ง พวกภิกษุประชุมสนทนา
 กัน ณ ธรรมสภาว่า “ท่านผู้มีอายุ
 ทั้งหลาย ฐิตาของตระกูลโน้น เป็นหญิง
 แสวงหาประโยชน์ รู้ว่าสามีไม่ปรารถนา
 (ตัว)แล้ว พึงธรรมของพระอัครสาวก
 ทั้งสอง ตั้งอยู่ในโสดาปัตติผล ลา
 มารดาบิดาบวชแล้ว บรรลุพระอรหัต
 ท่านผู้มีอายุ กุมารีเป็นหญิงแสวงหา
 ประโยชน์ด้วยประการฉะนี้”.

พระศาสดาเสด็จมา ตรัสถามว่า “ดูกร
 ภิกษุทั้งหลาย พวกเธอกำลังประชุมกัน
 ด้วยเรื่องอะไร ในขณะนี้” เมื่อพวกภิกษุ
 กราบทูลว่า “เรื่องชื่อนี้” ดังนี้แล้ว จึง
 ตรัสว่า “ดูกรภิกษุทั้งหลาย กุลธิดานั้น
 เป็นหญิงแสวงหาประโยชน์ในกาลบัดนี้
 เท่านั้น หามิได้ แม้ในกาลก่อน นางก็
 เป็นหญิงแสวงหาประโยชน์เหมือนกัน”
 ดังนี้แล้ว ทรงนำอดีตนิทานมาว่า.

บริษัทเพชรไทยพัฒนา จำกัด

สร้างต้นฉบับพระคัมภีร์เพื่อถวายเป็นพุทธบูชา

อดีตเต พาราณสียํ พุรหมทตเต
 รชชํ กาเรนเต โพรธิตโต อธิปพพชชํ
 ปพพชิตวา อภิณฺญา จ สมာปตฺติโย
 จ นิพพตเตตฺวา หิมวันตปฺปเทเส วาสํ
 กปฺเปสิ.

ตทา พาราณสีราชา อตฺตโน ปุตฺตสฺส
 พุรหมทตฺตกุมารสฺส ปริวารสมฺปตฺติ
 ทิสฺวา อุปฺปนฺนสงฺโก ปุตฺตํ รฏฺฐา
 ปพฺพาเชสิ. โส อสิตากุํ นาม
 อตฺตโน เทวี อาทาย หิมวันตํ
 ปวิสิตฺวา มจฺฉมํสผลาผลานิ ชาทนฺโต
 ปณฺณสาลาย วาสํ^๑ กปฺเปสิ.

โส เอกํ กิณฺนรี ทิสฺวา ปฏฺิพทฺชจิตฺโต
 “อิมํ ปชาปตี กริสฺสามิ”ติ อสิตากุํ
 อคณฺเตตฺวา ตสฺसानุปทํ อคมาสิ.

สา ตํ กิณฺนรี อนุพฺนฺธมานํ ทิสฺวา
 “อโย มํ อคณฺเตตฺวา กิณฺนรี อนุพฺนฺธติ,
 ที เม อิมินา”ติ วิรตฺตจิตฺตา หุตฺวา

ในอดีตกาล สมัยเมื่อพระเจ้า
 พรหมทัตเสวยราชสมบัติณเมืองพาราณสี
 พระโพธิสัตว์ บวชเป็นฤาษี(ภาวนา) ให้
 อภิัญญาและสมาบัติเกิดแล้ว อาศัยอยู่ใน
 หิมวันตประเทศ.

ในกาลนั้นพระเจ้าพาราณสีทอดพระเนตร
 เห็นบริวารสมบัติ ของพรหมทัตกุมาร
 ราชโอรสของพระองค์ ทรงเกิดความ
 หวาดระแวง จึงทรงเนรเทศราชบุตร
 ออกจากรัฐ. พระราชบุตรพาพระเทวี
 ของพระองค์ พระนามว่าอสิตากุ เข้าไปยัง
 ป่าหิมพานต์ เสวยปลาเนื้อ และผลไม้
 น้อยใหญ่ ประทับอยู่ในบรรณศาลา.

พระองค์ทอดพระเนตรเห็นนางกิณรี
 คนหนึ่ง มีพระทัยปฏิพัทธ์ จึงดำริว่า
 “เราจะทำนางกิณรีนี้ให้เป็นปชาบดี” ดังนี้
 มิได้คำนึงถึงพระนางอสิตากุ เสด็จตาม
 นางกิณรีนั้นไป.

พระเทวี ทอดพระเนตรเห็นพระสวามี
 ติดตามนางกิณรีนั้น จึงดำริว่า “พระสวามี
 นี้ มิได้คำนึงถึงเรา (มัว) ติดตามนาง

^๑ ฉ. นิवास.

โพธิสัตตํ อุปสงกมิตฺวา วนฺทิตฺวา
 อตฺตโน กสิณปริกมมํ กถาเปตฺวา
 กสิณํ โอลเณนฺตี อภิญญา จ
 ส มาปตฺติโย จ นิพฺพตฺเตตฺวา โพธิสัตตํ
 วนฺทิตฺวา อากนฺตฺวา อตฺตโน
 ปณฺณสาลทฺวาเร อฏฺฐาสิ.

กีนรี, จะมีประโยชน์อะไร แก่เรากับ
 พระสวามีนี้” ดังนี้ ทรงมีพระทัยเบื่อหน่าย
 จึงเสด็จเข้าไปหาพระโพธิสัตว์ทรงไหว้แล้ว
 ให้ท่านบอก การบริกรรมกสิณให้ตน
 แล้วเพ่งกสิณ ให้อภิญญาสมาบัติเกิด
 ทรงไหว้พระโพธิสัตว์แล้ว ได้กลับมายืน
 ที่ประตูบรรณศาลาของตน.

พฺรหฺมทตฺโตปิ กีนฺรี อนุพฺนฺชนฺโต
 วิจริตฺวา ตสฺสา คตมคฺคมฺปิ อทิสฺวา
 ฉินฺนาโส หุตฺวา ปณฺณสาลาภิมุโข
 อากโต.

ฝ่ายพรหมทัตกุมาร เสด็จเที่ยวติดตาม
 นางกีนรีอยู่ ไม่พบแม้ทางที่นางเดินไป
 หอดหวัง จึงบ่ายพระพักตร์กลับมา
 บรรณศาลา.

อสีตภา ติ อากจฺจนฺตํ ทิสฺวา เวหาสิ
 อพฺภุคฺคนฺตฺวา มณฺวิณฺณเณ คคนตเล
 จิตา “อฺยฺยปฺตฺต ติ นิสฺสาย มยา
 อิมิ ฌานสฺขํ ลทฺธนฺ”ติ วตฺวา ปจฺม
 คากมาห

พระเทวีอสีตภา ทอดพระเนตรเห็น
 พระสวามีนั้นเสด็จมา จึงเหาะขึ้นเวหาส
 ประทับยืนบนท้องฟ้า ซึ่งมีสีดังแก้วมณี
 แล้วตรัสว่า “พระลูกเจ้า หม่อมฉันได้
 ความสุขเกิดจากฌานนี้ เพราะอาศัย
 พระองค์” ดังนี้ แล้วตรัสคาถาที่ ๑ ว่า

๑๖๗. “ตฺวเมวทานิมกฺริ
 ยํ กาโม พฺยคมา ตยิ,
 โสยํ อปฺปฏิสฺนฺธิโก
 ขรา ฉินฺนํ ว เรนฺกนฺ”ติ^๑

๑๖๗. “บัดนี้ พระองค์นั่นเอง ได้ทำเหตุ
 ความรัก ที่หม่อมฉันมีต่อพระองค์
 หหมดสิ้นแล้ว ความรักนั้น ไม่มี
 วันที่จะต่อกันได้อีก เหมือนนางข้าง
 ที่ถูกเสียดัด ฉะนั้น.

^๑ ฉ. ขรฉินฺนํ เรนฺกนฺติ.

ตตถ ตวเมวทานิมกริตี อยฺยปฺตฺต
มํ ปหาย กิณฺหรี อนุพฺนฺธฺนฺโต
ตวเมว อิทานิ อิทํ อกริ.

ยํ กาโม พุยกมา ตยฺยิตี ยํ มม
ตยิ กาโม วิคโต วิกฺขมฺภนปฺปหาเนน
ปหีนฺ, ยสฺส ปหีนฺตฺตา อหํ อิมํ
วิเสสํ ปตฺตฺตาติ ทิเปติ.

โสยํ อปฺปฏิสฺนฺธิโกติ โส ปน กาโม
อิทานิ อปฺปฏิสฺนฺธิโก ชาโต น สกฺกา
ปฏิสฺนฺธิตุ.

ขรา ฉินฺนํว เรนุกฺนฺติ ขโร วุจฺจติ
กกฺจ, เรนุกํ วุจฺจติ หตฺถิทนฺโต. ยถา
กกฺจฉินฺโน หตฺถิทนฺโต อปฺปฏิสฺนฺธิโก
ชาโต โหติ, น ปฺน ปุริมนเยน
อลฺลียติ, เอวํ ปฺน มยฺหํ ตยา สทฺธิ
จิตฺตสฺส ฌณฺน์ นาม นตฺถิตฺติ วตฺวา.

ตสฺส ปสฺสฺนฺตสฺเสว อฺปฺปติตฺวา
อณฺณตฺถ อคมาสิ. โส ตสฺสา คตฺกाल

บรรดาคำเหล่านั้น คำว่า **บัดนี้**
พระองค์นั่นเอง ได้ทำเหตุ ความว่า ข้าแต่
พระลูกเจ้า เมื่อพระองค์ละทิ้งหม่อมฉัน
ติดตามกิณรีไป พระองค์นั่นเอง ได้ทำเหตุนี้
ในบัดนี้.

คำว่า **ความรักที่หม่อมฉันมีต่อพระองค์**
หมดสิ้นแล้ว พระนางแสดงว่า ความรัก
ที่หม่อมฉันมีต่อพระองค์ หมดแล้ว คือละ
ได้แล้วด้วยการข่มไว้ คือหม่อมฉันบรรลु
คุณวิเศษนี้ได้ เพราะละความรักเสียได้.

คำว่า **ความรักนั้นไม่มีวันที่จะต่อกันได้อีก**
ความว่า ก็ความรักนั้น บัดนี้ต่อกันไม่ได้
คือไม่อาจจะต่อกันได้อีก.

คำว่า **เหมือนงาช้างที่ถูกเลื่อยตัดขณะนั้น**
ความว่า เลื่อยท่านเรียกว่า ขระ, งาช้าง
ท่านเรียกว่า เรนุกะ. พระนางกล่าวว่า
งาช้างที่ถูกเลื่อยตัดขาดแล้วต่อกันไม่ได้
คือ จะประสานให้ติดกันเหมือนเดิมอีก
ไม่ได้ ฉะนั้นใด จิตของหม่อมฉันกับพระองค์
จะเชื่อมให้ติดกันอีกไม่ได้ ฉะนั้น.

เมื่อพระสวามี ทอดพระเนตรเห็นอยู่นั่นเอง
พระนางได้เหาะขึ้นแล้ว เสด็จไปที่อื่น. ใน

ปริเทวมาโน ทุติยัม คากมาห

ขณะที่พระนางเสด็จไปแล้ว พระราช-
บุตรทรงคร่ำครวญ ตรัสคาถาที่ ๒ ว่า

๑๖๘. “อตุริจฺฉา^๑ อติโลภณ
อติโลภมแทน จ
เอวํ หายติ อตฺถมฺหา
อหํ อสิตถาภยา”ติ.

๑๖๘. “บุคคล ย่อมเสื่อมจากประโยชน์
เพราะความอยาก ในสิ่งนั้นสิ่งนี้
เพราะความโลภจัดเกินไป และ
เพราะความมัวเมาในความโลภจัด
เหมือนเรา เสื่อมจากอิตถาภุเทวี
ฉะนั้น”.

ตตฺถ อตุริจฺฉา อติโลภนาติ
อตุริจฺฉา วุจฺจติ อตุร อตุร อิจฺฉา-
สงฺขาทา อปริยนตตฺถนา, อติโลโก
วุจฺจติ อติกุกมิตฺวา ปวตฺตนโลโก.

ในคํานั้น คํ่าว่า เพราะความอยาก
ในสิ่งนั้นสิ่งนี้ เพราะความโลภจัดเกินไป
ความว่า ความทะยานอยากไม่มีสิ้นสุด
กล่าวคือความปรารถนา ในสิ่งนั้นสิ่งนี้
ท่านเรียกว่า อตุริจฺฉา ความโลภ ที่เป็น
ไปเกิน(ประมาณ) เรียกว่า อติโลภะ.

อติโลภมแทน จาติ ปุริสมทํ
อุปฺปาทนโต อติโลภมโท นาม ชาโต.

คํ่าว่า และเพราะความมัวเมาในความ
โลภจัด ความว่า ชื่อว่ามัวเมาในความ
โลภจัด เพราะให้เกิดความมัวเมาในความ
เป็นบุรุษ.

อิทํ วุตฺตํ โหติ อตุริจฺฉาวเสน
อตุริจฺฉมาโน ปุคฺคโล อติโลภณ จ

มีคำอธิบายดังนี้ว่า บุคคลปรารถนาใน
สิ่งนั้นสิ่งนี้ ด้วยอำนาจความอยากใน

^๑ น. อตุริจฺฉนํ.

อดีโลภมแทน จ ยถา อหิ อสิตาภุยา
ราชธิตาย ปรีหิโน, เอว อตุณฺหา
หายตีติ.

อิติ โส อิมาย คาถาย ปรีเทวิตฺวา
อรณฺเณ เอกโก ว วสิตฺวา ปิตุ
อจฺจเยน คนฺตุวา รชชํ กณฺหิ.

สตฺถา อิมํ ฌมฺมเทสนํ อاهرิตฺวา
ชาดกํ สโมธานฺสิ “ตทา ราชปฺตุโต จ
ราชธิตา จ อิเม เทว ชนา อหฺสฺสุ,
ตาปโส ปน อหเมวา”ติ.

อสิตาภุชาดกาวณฺณนา จตฺตฺถา.

สิ่งนั้นสิ่งนี้ย่อมเสื่อมจากประโยชน์เพราะ
ความโลภจัดเกินไป และเพราะมัวเมาใน
ความโลภจัดเหมือนเราเสื่อมจากราชธิตา
อสิตาภุ ฉะนั้น.

พระราชบุตรนั้น คร่ำครวญด้วย
คาถานี้ด้วยประการฉะนี้แล้ว ประทับ
อยู่ในป่าเพียงพระองค์เดียว เมื่อพระบิดา
ล่วงไปแล้ว จึงเสด็จไปรับราชสมบัติ.

พระศาสดา ครั้นทรงนำพระธรรม
เทศนานี้มาแล้ว จึงทรงประชุมชาดกว่า
“พระราชบุตรและพระราชธิดาในกาลนั้น
กลับชาติมาเป็นคนทั้งสองนี้ ส่วน
ดาบสกลับชาติมาเป็นเราตถาคตแล”.

พรรณนาอสิตาภุชาดก ที่ ๔ จบ.

๕. วจนนขชาติก (๒๓๕)

๑๖๙. "สุขา ฆรา วจนนข
สหิรณณา สโกชนา
ยตถ ภาตวา ปิวิตวา จ
สเยยยาสิ อนุสสุโก.

๑๗๐. ฆรา นานีหมานสส
ฆรา นากณโต มุสา
ฆรา นาทินนทณทสส
ปรส อนิกพุดโต
เอว จิฑท ทุรภิสมภว
โก ฆร ปฎิปชชตี"ติ.

วจนนขชาติก ปณจม.

๕. วจนนขชาติก (๒๓๕)

๑๖๙. "ข้าแต่ท่านวัจนชะ เรือนที่ท่าน
ใช้ เป็นที่กิน, ดื่ม, นอน, มีต้อง
ขวนขวายเลยนั้น มีพร้อมทั้งเงิน
และอาหาร ทั้งให้ความสุขด้วย.

๑๗๐. การครองเรือน ของผู้ไม่มีมานะ
ไม่มี การครองเรือนของผู้ไม่
พูดเท็จ ไม่มี การครองเรือนของ
ผู้ไม่ถือท่อนไม้ ไม่มี การ
ครองเรือน ของผู้ไม่ทำการกดขี่
ผู้อื่น ไม่มี, ใครเล่าจะครองเรือน
ซึ่งมีช่องว่าง ทั้งให้สมบูรณ์ได้ยาก
อย่างนี้" ดังนี้.

วจนนขชาติก ที่ ๕.

๕. วาจนนชาตกาวณณนา (๒๓๕)

สุขา มรา วาจนชาติ อิทํ
สตถา เขตวเน วิหรนโต โรชมลลํ
อารพภ กเถสิ.

โส กิรายสมโต อานนทสสุ
คิหิสหาโย.

โส เอกทิวสํ ตสสุ อากมนตถาย
เถรสสุ สาสนํ ปาเหลสิ. เถโร สตถารํ
อาปุจจิตฺวา อคมาสิ. โส เถรํ
นानคฺครสโกชนํ โภเชตฺวา เอกมนตํ
นิสินโน เถเรน สทฺธิํ ปฏิสนถารํ
กตฺวา เถรํ คิหิโกเคหิ ปญฺจหิ
กามคฺุณฺเหหิ นิมนฺเตนฺโต “ภนฺเต
อานนท มม เคเห ปหฺตุํ สวิญญานกํ
อวิญญานกํ รตนํ, อิมํ มชฺเฌ
ภินฺทิตฺวา ตฺยหํ ทมฺมิ, เอหิ, อุโกปิ
อการํ อชฺฌาวาสิสฺสามา”ติ.

๕. พรรณनावัจจนชาดก (๒๓๕)

พระศาสดา เมื่อประทับอยู่ ณ
พระวิหารเชตวัน ทรงปรารภนักมวยปล้ำ
ชื่อโรชะ ตรัสพระธรรมเทศานี้ว่า ท่าน
วาจนจะ เรือนทั้งหลายเป็นที่อยู่สบาย
ดังนี้ เป็นต้น.

มีเรื่องเล่ากันว่า นักมวยปล้ำนั้น
เป็นสหายของท่านพระอานนท์ ตอนเป็น
คฤหัสถ์.

วันหนึ่ง เขาส่งข่าวไปถึงพระเถระ เพื่อ
ต้องการให้ท่านมา(เยี่ยม). พระเถระ
ทูลลาพระศาสดาแล้วจึงไป. เขาให้
พระเถระฉันอาหาร มีรสเลิศต่าง ๆ แล้ว
นั่ง ณ ที่ส่วนหนึ่ง ทำการปฏิสนธิการ
กับพระเถระ แล้วเชื้อเชิญพระเถระ (ให้
บริโภค) กามคุณ ๕ ซึ่งเป็นเครื่องบริโภค
ของคฤหัสถ์ว่า “ท่านอานนท์ผู้เจริญ เงิน
ทองในเรือนของข้าพเจ้ามีเพียงพอ ทั้งที่
เป็นสวิญญานกะและเป็นอวิญญานกะ,
ข้าพเจ้าจะแบ่งเงินทองนี้ให้ท่านครึ่งหนึ่ง,
มาเถอะท่าน, เราทั้งสองมาครองเรือน”
ดังนี้.

บริษัทเพชรไทยพัฒนา จำกัด
สร้างต้นฉบับพระคัมภีร์เพื่อถวายเป็นพุทธบูชา

สงวนลิขสิทธิ์ พ.ศ. ๒๕๒๕

เถโร ดสฺส กามคฺเณสฺสุ อาทินฺวํ
 กเถตุวา อญฺญาสาสนา วิหารํ คนฺตุวา
 “ทิจฺจโร เต อาณนฺท โรชโ”ติ สตุถารา
 ปุจฺฉิตฺโต “อาม ภนฺเต”ติ วตุวา “กิมสฺส
 กเถสิ”ติ วตุเต “ภนฺเต มํ โรชโ
 ชฺรวาเสน นิมนฺเตสิ, อถสฺสาหํ
 ชฺรวาเส จ กามคฺเณสฺสุ จ อาทินฺวํ
 กเถสินฺ”ติ.

สตุถา “น โข อาณนฺท โรชโ
 มลฺโล อิทาเนว ปพฺพชิตฺเต ชฺรวาเสน
 นิมนฺเตสิ, ปุพฺเพปิ นิมนฺเตสิ เยวา”ติ
 วตุวา เตน ยาจิโต อตีตํ อหริ.

อตีเต พาราณสียํ พุรหฺมทตฺเต
 รชฺชํ กาเรนฺเต โพิธิตฺโต อญฺญ-
 ตรสฺมี นิคฺมกาเม พุราหฺมณกฺุเล
 นิพฺพตฺติตุวา วยปฺปตฺโต อธิปฺพชฺชํ
 ปพฺพชิตฺวา หิมวฺนตฺตปฺเทเส จิรํ
 วสิตฺวา โลกนฺมพิลเสวณตฺถาย พาราณสี

พระเถระ แสดงโทษในกามคุณแก่เขา
 แล้วลุกจากอาสนะ (กลับ) ไปยังวิหาร
 พระศาสดาตรัสถามว่า “ดูกรอาณนท
 เธอพบโรชะแล้วหรือ” พระอาณนท
 กราบทูลว่า “พบแล้ว พระเจ้าข้า” เมื่อ
 พระศาสดาตรัสถามว่า “ท่านพูดอะไร
 กับเขาบ้าง” พระอาณนทกราบทูลว่า
 “พระองค์ผู้เจริญ โรชะเชื่อเชิญให้
 ข้าพระองค์ครองเรือน, เมื่อเป็นเช่นนี้
 ข้าพระองค์จึงแสดงโทษในการครองเรือน
 และในกามคุณแก่เขา”.

พระศาสดาตรัสว่า “ดูกรอาณนท นักมวย
 ชื่อโรชะ เชื่อเชิญบรรพชิตให้ครองเรือน
 ในบัดนี้ท่านนั้นหาไม่ได้ แม้ในกาลก่อน
 เขาก็เชื่อเชิญแล้วเหมือนกัน” ดังนี้
 พระอาณนททูลอาราธนา จึงทรงนำ
 อติตนิทานมาว่า.

ในอดีตกาลสมัยเมื่อพระเจ้าพรหมทัตต์
 เสวยราชสมบัติ ณ เมืองพาราณสี พระ
 โพิธิตัวเกิดในตระกูลพราหมณ์ ในบ้าน
 นิคมนหนึ่ง เจริญวัยแล้ว ได้บวชเป็นฤาษี
 อาศัยอยู่ในหิมวันตประเทศ เป็นเวลา
 นาน ต้องการจะลี้มรสเค็มรสเปรี้ยว จึง

บริษัทเพชรไทยพัฒนา จำกัด
 สร้างต้นฉบับพระคัมภีร์เพื่อถวายเป็นพุทธบูชา

คนุตวา^๑ ราชุชยานเน วสิตฺวา ปุณทิวเส
พาราณสี ปาวีสี.

อถสฺส พาราณสีเสฏฺฐิ อจารวิหารเ
ปสีทิตฺวา เกหํ เนตฺวา โภเชตฺวา
อชฺชยานเน วสนตฺถาย ปฏินฺณํ คเหตุวา
ตํ ปฏิชคฺคนโต อชฺชยานเน วสาเปสี.
เต อณฺณมณฺณํ อปฺปนฺนสิเนหา อหฺเสสุ.

อถกทิวสํ พาราณสีเสฏฺฐิ
โพธิสตุเต เปมวิสฺสาสวเสน เอวํ
จินฺตฺสึ “ปพฺพชฺชา นาม ทุกฺขา,
เม สหายํ วจฺจนขํ ปรีพฺพาชกํ
อฺปฺปพฺพาเชตฺวา สพฺพํ วิภวํ มชฺฌ
ภินฺทิตฺวา ตสฺส ทตฺวา เทวปี
สมคฺควาสํ วสิสฺสามา”ติ.

โส เอกทิวสํ ภคฺตทิจฺจปรีโยसानเน เตน
สทฺธิ มธฺรปฏิสนฺถารํ กตฺวา “ภนฺเต
วจฺจนข ปพฺพชฺชา นาม ทุกฺขา,
สุโข ฆราวาโส, เอหิ, อโภ สมคฺคา
กาเม ปรีภุญฺชมานา วสามา”ติ วตฺวา

ไปยังเมืองพาราณสี พักอยู่ในพระราช-
อุทยาน รุ่งขึ้นเข้าไปยังเมืองพาราณสี.

ครั้งนั้น พาราณสีเศรษฐีเลื่อมใสธรรม
เป็นเครื่องอยู่คืออาจารย์ของท่าน จึงนำ
ไปสู่เรือนให้ฉันแล้วรับปฏิญญา เพื่อให้
อยู่ในอุทยานแล้วปรนนิบัติท่าน ให้อยู่
ในอุทยาน (สี่บมา). ฤาษีและเศรษฐีเกิด
ความรักกันและกัน.

ต่อมาวันหนึ่ง พาราณสีเศรษฐี ด้วย
ความรักและความคุ้นเคย ในพระโพธิสัตว์
จึงคิดอย่างนี้ว่า “การบวชเป็นทุกข เรา
จะให้วิจจนขปริพาชก สหายของเราสึก
ออกมา แล้วจะแบ่งสมบัติทั้งหมดให้เขา
ครึ่งหนึ่ง เราสองคนจะได้อยู่ร่วมกัน”
ดังนี้.

วันหนึ่งเศรษฐีทำการปฏิสันถาร อย่าง
นุ่มนวลกับท่านฤาษี ในขณะที่ท่าน
ฉันเสร็จแล้ว(พลาบ)พูดว่า “ท่านวิจจนขะ
ผู้เจริญ ชื่อว่าการบวชเป็นทุกข การ
ครองเรือนเป็นสุข (กว่า), มาเถิดท่าน.

^๑ ฉ. ปคฺวา.

ปจมี คาทมาห

เราทั้งสอง จะปรองดองอยู่บริโภคกาม
ด้วยกัน” ดังนี้แล้วกล่าวคาถาที่ ๑ ว่า

๑๖๙. “สุขา ฆรา วจฉนช
สหิรณฺญา สโกชนา
ยตุถ ภูตฺวา ปิวิตฺวา จ
สเยยฺยาสิ^๑ อนฺุสฺสุโก”ติ.

๑๖๙. “ข้าแต่ท่านวัจฉนชะ เรือนที่ท่าน
ใช้ เป็นที่กิน ดื่มนอน มีต้อง
ขวนขวายเลยนั้น มีพร้อมทั้งเงิน
และอาหาร ทั้งให้ความสุขด้วย”.

ตตุถ สหิรณฺญาติ สตุตฺรตน-
สมฺปนฺนา.

บรรดาคำเหล่านั้น คำว่า มีพร้อม
ทั้งเงิน ความว่า สมบูรณ์ด้วยรัตนะ ๗
ประการ.

สโกชนาติ พหุชาทนียโกชนียา.

คำว่า พร้อมทั้งอาหาร ความว่า มีของ
ขบเคี้ยวของบริโภคเป็นอันมาก.

ยตุถ ภูตฺวา ปิวิตฺวา จาติ เยสุ
สหิรณฺยสโกชนเยสุ ฆเรสุ นานคฺุกรสานิ
โกชนานิ ปริภุญฺชิตฺวา นานาปานานิ
จ ปิวิตฺวา.

คำว่า เป็นที่กินและดื่มนอน ความว่า บริโภค
โกชนะมีรสเลิศต่าง ๆ ดื่มน้ำปานะ
ต่าง ๆ ในเรือนใดที่มีพร้อมทั้งเงินและ
อาหาร.

สเยยฺยาสิ อนฺุสฺสุโกติ เยสุ อลงฺกเตสุ
สิริสยนปิฏฺุเจสุ อนฺุสฺสุโก หุตฺวา
สเยยฺยาสิ.

คำว่า นอน มีต้องขวนขวายเลย ความว่า
ท่านมีต้องขวนขวาย นอนบนที่นอนที่
สวยงามอันตกแต่งแล้วอันใด.

เตน ฆรา นาม อติวิย สุขาติ.

เพราะเหตุนั้น ขึ้นชื่อว่า เรือน จึงให้
ความสุขอย่างล้นเหลือ.

^๑ ฉ. สเยยฺยาถ.

^๑ หมายถึง ไม่ต้องทำการทำงานอะไร.

อดสฺส สุตฺวา โภทิสฺสโต “มหาเสฏฺฐิ
 ตฺวํ อญฺญาณตฺยา กามคิฺทฺโธ หุตฺวา
 ฆราวาสสฺส คุณฺโณ ปพฺพชฺชชฺยา จ
 อคุณฺโณ กเถสิ, ฆราวาสสฺส เต อคุณฺโณ
 กเถสฺสามิ, สฺสฺนาหิทาณิ”ติ วตฺวา ทฺติยํ
 คาถมาห

๑๗๐. “ฆฺรา นานีหฺมานสฺส
 ฆฺรา นากถโต มฺสา
 ฆฺรา นาทินฺนทณฺทสฺส
 ปเรสฺ อนิกฺุพฺโต
 เอวํ จิตฺทํ ทฺุรภิสฺสมภวํ^๑
 โโก ฆฺรํ ปฏิปชฺชตี”ติ.

ตตฺถ ฆฺรา นานีหฺมานสฺสชาติ
 นิจฺจกาลํ กสิโครฺกฺษาทิกฺรณฺน
 อนีหฺมานสฺส อวายมนฺตสฺส ฆฺรา
 นาม นตฺถิ. ฆฺราวาสฺโส น ปติฏฺฐาตีติ
 อตฺถโก.

ครั้งนั้น พระโพธิสัตว์ได้ฟัง(คำ)
 ของเศรษฐีนั้นแล้ว จึงกล่าวว่า “มหา-
 เศรษฐี ท่านกำหนดในกามเพราะไม่รู้
 พรรณนาคุณการอยู่ครองเรือน และกล่าว
 โทษการบวช เราจะบรรยายโทษการ
 อยู่ครองเรือน แก่ท่านท่านจงฟังในบัดนี้”
 ดังนี้แล้ว กล่าวคาถาที่ ๒ ว่า

๑๗๐. “การครองเรือน ของผู้ไม่มีมานะ
 ไม่มี การครองเรือนของผู้ไม่พูดเท็จ
 ไม่มีการครองเรือน ของผู้ไม่ถือ
 ท่อนไม้ ไม่มี การครองเรือนของ
 ผู้ไม่ทำการกดขี่ผู้อื่น ไม่มี ใครเล่า
 จะครองเรือนซึ่งมีช่องว่าง ทั้งให้
 สมบูรณ์ได้ยากอย่างนี้” ดังนี้.

บรรดาคำเหล่านั้น คำว่า การ
 ครองเรือนของผู้ไม่มีมานะไม่มี ความว่า
 ชื่อว่าเรือนของผู้ไม่มีความเพียร คือผู้ไม่มี
 ความพยายาม ด้วยการกระทำกสิกรรม
 และไคร้กขกรรมเป็นต้น ตลอดกาลเป็น
 นิตย์ไม่มีเลย. อธิบายว่า การครองเรือน
 ดำรงอยู่ไม่ได้.

^๑ สี. ย. ทฺุรภิกว.

ฉรา นภณโต มุสชาติ เขตต-
วตฤหิรณณสุวณณานาทีน
อมุสากณโตปี ฉรา นาม นตฤติ.

คำว่า การครองเรือนของผู้ไม่พูดเท็จ
ไม่มี ความว่า ชื่อว่าเรือนของผู้ไม่
พูดเท็จ เพื่อประโยชน์แก่นา สวน เงิน
และทองเป็นต้นไม่มีเลย.

ฉรา นาทินุททณทสส ปเรส
อนิกุพพโตติ น อาทินุททณทสสาปี
อคคหิตทณทสส นิกขิตตทณทสส ปเรส
อนิกุพพโต ฉรา นาม นตฤติ.

คำว่า การครองเรือนของผู้ไม่ถือท่อนไม้
ของผู้ไม่ทำการกดขี่ผู้อื่นไม่มี ความว่า
ชื่อว่า การครองเรือน แม้ของผู้ไม่ถือ
ท่อนไม้ คือผู้ไม่มีหีบฉวยท่อนไม้ ได้แก่
ผู้วางท่อนไม้เสียแล้ว ผู้ไม่ทำการกดขี่
ผู้อื่นย่อมไม่มี.

โย ปน อาทินุททณโท หุตวา
ปเรส ทาสกมมกราทีน ตสมี ตสมี
อปราเช อปราธานุรูป ฐพนุชน-
เจทนตาพนาทิวเสน กโรติ.

แต่บุคคลใด ถือท่อนไม้ ทำ(การลงโทษ)
คนอื่นมีทาสและกรรมกรเป็นต้นในเพราะ
ความผิดนั้น ๆ ด้วยการฆ่า, จองจำ, ตัด
และเข็ญเป็นต้น ตามสมควรแก่ความผิด.

ตสเสว ฉราวาโส สณฺจหตีติ อตฺถเ.

การอยู่ครองเรือนของบุคคลนั้น ย่อม
ดำรงอยู่ได้.

เอวํ ฉิทฺทํ ทุริสสมภวํ โภ ฉรํ
ปฏิปชฺชตีติ อิทานิ เอวํ เอเตสํ
กุหนาทีนํ อกรณเ สติ ตาย ตาย
ปริหานิยา ฉิทฺทํ กรณเปี สติ นิจุจเมว
กาตพฺพโต ทุริสสมภวํ ทุราธาณีนํ,
นิจุจํ กโรนตสสาปี ตํ ทุริสสมภวเมว

คำว่า ใครเล่า จะครองเรือนซึ่งมีช่องว่าง
ทั้งให้สมบูรณ์ได้ยากอย่างนี้ ความว่า
เดี๋ยวนี้การครองเรือน ชื่อว่า มีช่องอย่างนี้
เพราะความเสื่อมนั้น ๆ ในเมื่อไม่ทำการ
หลอกลวงเป็นต้นเหล่านั้น, ชื่อว่า ยากที่
จะอยู่ครองได้ คือยากที่จะทำให้พอใจได้

บริษัทเพชรไทยพัฒนา จำกัด
สร้างต้นฉบับพระคัมภีร์เพื่อถวายเป็นพุทธบูชา

อรรถกถาชาดก ป.ท.๕-๑๕

ทุปปุรํ ฆราวาสํ “อหํ นิปฺปฺริตฺสฺโส
 หุตฺวา อชฺฌาวาสิสฺสามิ”ติ ตํ โภ
 ปฏิปชฺชิสฺสตี”ติ.

เอวํ มหาสโต ฆราวาสสฺส โทสํ
 กเถตฺวา อุตฺยานเมว อคฺมาสิ.

สตฺถา อิมํ ฌมฺมเทสนํ อหริตฺวา
 ชาตกํ สโมธานสิ “ตทา พาราณสี-
 เสฏฺฐิ โรช มลฺโล อโหสิ,
 วจฺจนชฺชปริพาชโก ปน อหเมว”ติ.

วจฺจนชฺชาตกาวณฺณนา ปญฺจมา.

เพราะเมื่อจะทำ (การหลอกลวงเป็นต้น)
 ก็ต้องทำเป็นนิตย แม้จะทำอยู่เป็นนิตย
 การอยู่ครองเรือนนั้น ก็ทำให้สมบูรณ์
 ได้ยาก คือให้เต็มได้ยาก ใครเล่าจะ
 ครองเรือนนั้น ด้วยคิดว่า “เราจะไม่ฉีกรน
 อยู่ครองเรือน” ดังนี้.

พระมหาสัตว์ กล่าวโทษการ
 ครองเรือนอย่างนี้แล้ว ก็ได้ไปสู่อุทยาน
 ตามเดิม.

พระศาสดา ครั้นทรงนำพระธรรม
 เทศนานี้มาตรัสแล้ว จึงทรงประชุมชาดก
 ว่า “พาราณสีเศรษฐีในกาลนั้น กลับ
 ชาติมาเป็นนักมวยปล้ำชื่อโรชะ ในบัดนี้
 ส่วนวัจจนชฺชปริพาชกกลับชาติมาเป็นเรา
 ตถาคตแล”.

พรรณनावัจจนชฺชาดก ที่ ๕ จบ.